

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

Bogdan Teodorescu | Cristina Hornoiu

ISTORIE

Manual pentru clasa a V-a

Acest manual este proprietatea Ministerului Educației Naționale.

Manualul școlar este realizat în conformitate
cu Programa școlară aprobată prin OM nr. 3411/03.03.2017.

Numărul european de asistență pentru copii: 116.111

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

Istorie

Manual pentru clasa a V-a

Bogdan Teodorescu
Cristina Hornoiu

Manualul școlar a fost aprobat prin Ordinul de Ministru nr. 4864/06.09.2017,
în urma evaluării, și a fost realizat în conformitate cu
Programa școlară aprobată prin OM Nr. 3411/03.03.2017.

Manualul este distribuit elevilor în mod gratuit, atât în format tipărit, cât și în format digital, și este transmisibil timp de patru ani școlari, începând din anul școlar. ....

Inspectoratul Școlar .....
Școala/Colegiul/Liceul .....

ACEST MANUAL A FOST FOLOSIT DE:

Anul	Numele elevului	Clasa	Anul școlar	Aspectul manualului*			
				format tipărit		format digital	
				la primire	la predare	la primire	la predare
1							
2							
3							
4							

* Pentru precizarea aspectului manualului se va folosi unul dintre următorii termeni: **nou, bun, îngrijit, neîngrijit, deteriorat**.
Cadrele didactice vor verifica dacă informațiile înscrise în tabelul de mai sus sunt corecte.
Elevii nu vor face niciun fel de însemnări pe manual.

ISTORIE – Manual pentru clasa a V-a
Bogdan Teodorescu, Cristina Hornoiu
Copyright © 2017 Editura ALL

Referenți: Prof. univ. dr. **Nicu Pohoăță**
Prof. gr. I **Mihai Stamatescu**

Grupul Editorial ALL:
Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3,
sector 6, cod 060512 – București
Tel. : 021 402 26 00
Fax: 021 402 26 10
www.all.ro

Redactare: **Ioana Văcărescu**
Corectură: **Adriana Călinescu**
Layout: **Daniel Eberhat**
Design copertă: **Andra Penescu**
Programare & design manual digital: **Societatea Națională de Informatică S.A.**

Acest manual a fost realizat în parteneriat de **Editura ALL, Editura ALLFA și Societatea Națională de Informatică.**

FOTO: www.pixabay.com, www.shutterstock.com, commons.wikimedia.org, wikipedia.org, vikidia.org, www.hs-augsburg.de, jmguiou.free.fr, www.sfu.museum, www.museeprehistoire.com, cucuteniar.ro, gebetnout.blogspot.ro, www.capodopere2019.ro, books.openedition.org, www.wga.hu, www.mnir.ro, talentedenazdravani.eu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Teodorescu, Bogdan
Istorie : manual pentru clasa a V-a / Bogdan Teodorescu, Cristina Hornoiu. - București : Editura ALL, 2017
ISBN 978-606-587-514-2

I. Hornoiu, Cristina

9

Deșteaptă-te, române!

de Andrei Mureșanu

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată, croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani.

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viață-n libertate ori moarte!“ strigă toți.

Preoți cu crucea-n frunte, căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pământ!

Ghidul elevului	6
Evaluare inițială	8
Unitatea 1. Alfabetul istoriei	9
Istoria și izvoarele istorice	10
Spațiul istoric. Cronologie	12
Autoevaluare	14
Unitatea 2. Preistoria	15
Primii oameni	16
Revoluția neolitică	18
Inventarea metalurgiei	19
Autoevaluare	20
Unitatea 3. Orientul Antic	21
Mediul natural și viața cotidiană în Orientul Antic	22
Studiu de caz: Orașul-stat Babilon	23
Locuința, hrana, familia	24
Practici sociale	25
Inventarea scrierii. De la pictograme la alfabet	26
Studiu de caz: Epopeea lui Ghilgameș	27
Studiu de caz: Codul lui Hammurabi	28
Hieroglifele și primul alfabet	29
Economia	30
Credința popoarelor orientale	32
Studiu de caz: Temple și piramide	33
Popoare și civilizații pe harta Orientului Antic	34
Studiu de caz: Evreii	34
Studiu de caz: Chinezii	35
Autoevaluare	36
Unitatea 4. Grecia Antică	37
Mediul natural și ocupațiile grecilor	38
Studiu de caz: Ceramica, între utilitate și artă	39
Adevăr și legendă	40
Războiul troian	41
Legendele Olimpului	42
Organizarea polisului grec	44
Colonizarea	45
Studiu de caz: Tomis, Histria, Callatis	45
Atena și Sparta	46
Războaiele grecilor	48
Studiu de caz: Bătălia de la Marathon	48
Războiul peloponesiac	49
Alexandru Macedon și sinteza elenistică	50
Frumosul și cunoașterea în lumea greacă	52
Studiu de caz: Moștenirea lumii grecești. Sculptura. Cunoașterea științifică	53
Studiu de caz: Teatrul	54
Studiu de caz: Jocurile Olimpice. Acropola ateniană	55
Autoevaluare	56
Evaluare sumativă	57
Unitatea 5. Lumea romană	59
Fondarea Romei. Legendă și adevăr	60
Statul roman. Războaie și expansiune teritorială	62
Studiu de caz: Armata romană	63
Viața cotidiană în lumea romană. Familia. Virtuțile romane	64
Studiu de caz: Pompei	65
Educația. Jocurile	66

Studiu de caz: Colosseumul și gladiatorii	67
Studiu de caz: Credințele romanilor. Zeii. Templele. Creștinismul	68
Statul roman. Expansiunea teritorială în sec. II d.H.	70
Studiu de caz: Forul roman	70
Statul roman. Decăderea Imperiului, sec. IV-V d.H.	71
Romanizarea	72
Studiu de caz: Orașul și monumentele publice.	73
Geții și dacii. Rânduieii, obiceiuri, credințe	74
Burebista și Decebal. Războaiele daco-romane.	75
Autoevaluare	76
Unitatea 6. Europa medievală	77
Apariția islamului. Credința musulmană. Expansiunea militară.	78
Expansiunea culturală a islamului.	79
Formarea popoarelor europene	80
Etnogeneza românească.	81
Europa creștină în mileniul I	82
Studiu de caz: Imperiul Bizantin.	82
Studiu de caz: Creștinarea francilor. Carol ce Mare	83
Viața cotidiană în Evul Mediu. Familia. Alimentația. Sărbătorile	84
Așezările, proprietatea, dependența	86
Studiu de caz: Domeniul feudal	87
Economia și tehnologia	88
Studiu de caz: Orașul medieval, spațiu al libertății. Orașele italiene și orașele germane.	90
Studiu de caz: Universitățile	91
Credința. Biserica.	92
Studiu de caz: Catedralele.	93
Studiu de caz: Cavalerism și onoare.	94
Studiu de caz: Cruciadele.	95
Statele medievale. Imperiul Romano-German. Franța. Anglia	96
Studiu de caz: Lumea românească și statele medievale în secolele XIV-XV.	100
Studiu de caz: Târgoviște și Suceava	101
Studiu de caz: Diversitatea culturală în lumea românească	102
Studiu de caz: Brașov și Cluj.	103
Autoevaluare	104
Aprofundare și dezvoltare	105
Evaluare sumativă.	106
Evaluare finală	108
Dicționar	110

**Competențe generale
și competențe specifice**

1. Utilizarea în contexte diverse a coordonatelor și a reprezentărilor de timp și spațiu

- 1.1. Ordonarea pe criterii cronologice a faptelor/proceselor istorice – paginile: 12, 14, 15, 21, 23, 29, 33, 35, 37, 41, 48, 49, 51, 53, 57, 59, 60, 65, 71, 77, 78, 83, 91, 97, 106, 108
- 1.2. Identificarea diferențelor temporale dintre evenimente și procese istorice – paginile 23, 26, 33, 41, 50, 57, 61, 65, 71, 72, 75, 78, 83, 91, 97, 106, 108
- 1.3. Localizarea în timp și în spațiu a faptelor și/sau a proceselor istorice – paginile 11, 21, 22, 31, 34, 38, 40, 43, 44, 45, 49, 51, 53, 60, 61, 63, 71, 74, 75, 77, 71, 81, 83, 93, 95, 97, 98

2. Utilizarea critică și reflexivă a limbajului de specialitate și a surselor istorice

- 2.1. Folosirea termenilor de specialitate în descrierea unui eveniment/proces istoric – paginile 10, 12, 14, 18, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 29, 33, 36, 38, 55, 68, 41, 44, 45, 46, 47, 48, 53, 56, 57, 61, 62, 63, 65, 68, 70, 71, 81, 82, 83, 94, 97, 104, 106, 108
- 2.2. Relatarea unui eveniment/proces istoric, utilizând informații din surse istorice – paginile 19, 23, 29, 33, 34, 35, 39, 44, 48, 49, 50, 51, 57, 58, 61, 62, 63, 67, 69, 71, 72, 81, 87, 91, 97, 101
- 2.3. Stabilirea de asemănări și deosebiri referitoare la evenimente/procese istorice, pe baza unor surse diferite – paginile 50, 61, 62, 63, 97, 101, 106.

3. Manifestarea comportamentului civic prin valorificarea experienței istorice și a diversității socio-culturale

- 3.1. Asumarea de roluri în grupuri de lucru – paginile 19, 27, 29, 32, 36, 38, 45, 47, 51, 53, 55, 56, 71, 73, 75, 76, 85, 94, 100, 107
- 3.2. Descrierea rolului unor personalități în desfășurarea evenimentelor istorice – paginile 49, 51, 54, 63, 67, 75, 94, 97, 99, 106

4. Folosirea autonomă și responsabilă a instrumentelor necesare învățării permanente

- 4.1. Folosirea unor tehnici de învățare în rezolvarea sarcinilor de lucru – paginile 14, 18, 20, 27, 33, 35, 36, 38, 43, 44, 45, 47, 49, 53, 55, 61, 65, 66, 69, 73, 75, 79, 85, 91, 91, 100, 101, 107
- 4.2. Utilizarea resurselor multimedia în scopul învățării – paginile 23, 25, 33, 38, 39, 44, 49, 55, 64, 65, 71, 74, 87, 89, 93, 96

Chenarul albastru: izvoare istorice

Dacă discutăm despre istorie, discutăm și despre informații pe care le avem din scrierile păstrate din fiecare epocă. Indiferent de suportul pe care au ajuns până la noi (piatră, piele, papyrus, hârtie etc.), fragmente relevante din acestea sunt prezente în fiecare lecție.

Dacă spațiul din acest manual a obligat la păstrarea unui mic fragment din fiecare lucrare citată, în manualul digital vei putea descoperi fragmente mult mai cursive, ce te vor ajuta să cunoști mai bine detaliile fiecărei civilizații pe care o explorezi.

Bineînțeles, dacă fragmentele respective și-au stârnit curiozitatea, poți căuta textul întreg la bibliotecă ori pe internet și poți aprofunda informațiile despre fiecare civilizație și epocă istorică.

Manualul digital

În manualul digital vei găsi activități multimedia, care completează manualul tipărit. Aceste activități sunt marcate în paginile manualului cu simbolurile:

Vocabular

Informații suplimentare: izvoare istorice, definiții etc.

Imagini (fotografii sau hărți)

Film sau animație

Jocuri și exerciții interactive

Toată lumea, la bord!

Începem călătoria în timp

Să ne imaginăm pentru o clipă că acest manual este un mijloc de transport pe care îl vom folosi în acest an pentru a călători în timp. Cu ajutorul său vom descoperi noi lumi și civilizații, precum și istoria oamenilor care au trăit pe planeta noastră din cele mai vechi timpuri și până astăzi.

Călătoria începe în Preistorie, continuă în Orientul Antic, cu o scurtă oprire în Orientul Îndepărtat. Ne vom întoarce pentru a cunoaște, apoi, popoarele mediteraneene, grecii și romanii, în perioadele de înflorire a civilizațiilor lor. Vom explora împreună Evul Mediu în Europa Occidentală și ne vom încheia călătoria din acest an în secolul al XV-lea, când zorii unei noi epoci aveau să transforme complet lumea cunoscută.

Activități de învățare

- Pentru a avea parte de o călătorie plăcută încă de la bun început, îți recomandăm să îți pregătești un dosar (biblioraft) în care să adaugi, pe măsură ce le efectuezi, temele, proiectele, fișele personalităților întâlnite sau alte materiale lucrate în clasă. Vei avea, astfel, la finalul acestui an, un „jurnal de călătorie” documentat, din care vei putea obține oricând informații utile. Acesta va fi **portofoliul** tău. Oricine îl va răsfoi va constata efortul depus pentru a studia această disciplină.

Ca orice călătorie, și cea pe care o vom face împreună necesită pregătiri speciale. Așa cum ne pregătim bagajul pentru vacanță, în manual am așezat materialele utile în casete speciale.

Vei găsi în fiecare lecție un text informativ, de la care vom porni discuțiile despre popoarele și evenimentele care sunt subiectul călătoriei noastre.

Și, pentru că niciodată nu vei putea afla totul dintr-o singură expediție, e bine să notezi, în jurnalul de călătorie, ce te-a impresionat și despre ce anume ai vrea să afli mai multe, pentru a te putea întoarce.

Studiile de caz sunt lecții speciale, în care vei analiza situații deosebite. Le vei întâlni în manual pe un fundal ca cel de aici.

Studiile de caz aprofundează anumite aspecte ce țin de tema generală a lecției, pentru ca tu să înțelegi mai bine contextul general prin anumite exemple sau pentru a-ți atrage atenția asupra unor particularități ale civilizației studiate în lecția respectivă.

Vei întâlni aici, printre altele, opere literare de o inestimabilă valoare, despre care este posibil să auzi acum pentru prima dată.

Hărți, schițe și ilustrații

Imaginile și schițele de hărți te vor ajuta să te orientezi. Așa vei ști mereu unde te afli și cum arată lumea ce te înconjoară. Ți-ar fi de ajutor să ai la îndemână, de câte ori este nevoie, atlase istorice sau albume de artă, sau, de ce nu?, să le selectezi de pe internet pe cele necesare. În orice moment, dacă vei dori să vezi imaginile din manual mai mari și mai clare, le poți accesa în manualul digital.

Am învățat că...

Lecțiile se încheie cu o scurtă trecere în revistă a ideilor principale. Acest rezumat te va ajuta să înțelegi scopul lecției parcurse. Evită să memorezi aceste enunțuri, dar citește-le după ce ai parcurs conținutul și ai efectuat activitățile propuse. Verifică dacă ceea ce ai înțeles până aici se regăsește în aceste ultime rânduri.

Reține că lecția reprezintă doar momentul tău de inițiere în tainele civilizațiilor studiate. Depinde de tine să cercetezi în continuare și să afli mai multe!

La finalul fiecărui capitol îți propunem câteva exerciții de autoevaluare a cunoștințelor. Rezolvă-le pe caiet (manualul va fi transmis și altor elevi!), apoi verifică răspunsurile tale folosind cheia de rezolvare de la final.

Una dintre temele speciale pe care le vei întâlni este **proiectul**. Prin acesta trebuie să înțelegi un act de învățare complexă, ce pornește, în primul rând, de la curiozitatea ta.

Forma pe care o ia poate fi clasică, pe coli de hârtie, sau poți fi creativ: un cub care se deschide, un dosar-evantai, un sistem ingenios cu ferestre, de tipul „deschide, citește și află”, sau orice prezentare atractivă pentru tine și colegii tăi.

Partenonul din Atena

Să ne amintim!

Anul trecut am început să studiem istoria țării noastre, din cele mai vechi timpuri și până astăzi. Te-ai întâlnit, de-a lungul acestei călătorii în timp, cu personalități care au influențat, prin deciziile lor, destinul poporului nostru. Să ne amintim, cu ajutorul exercițiilor de mai jos, câteva dintre lucrurile învățate.

A. Stabilește relațiile dintre noțiunile din coloanele de mai jos. Copiază în caiet seria pe care o consideri corectă. Pentru personalitățile din prima coloană, asociază o localitate din a doua coloană și un eveniment din a treia coloană.

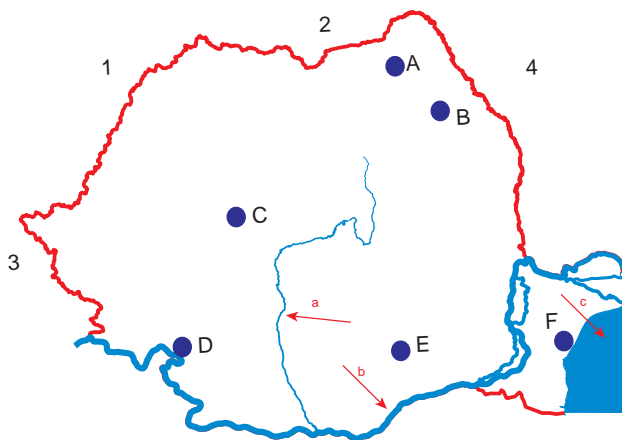
1. Traian
2. Mircea cel Bătrân
3. Ștefan cel Mare
4. Alexandru Ioan Cuza
5. Carol I
6. Ecaterina Teodoroiu

- a. Ruginoasa
- b. Putna
- c. Peleş
- d. Sucevița
- e. Târgu-Jiu
- f. Cozia
- g. Adamclisi

- I. Primul Război Mondial
- II. Introducerea prin lege a învățământului primar obligatoriu și gratuit
- III. Bătălia de la Rovine
- IV. Constituția României din 1866
- V. Marea Unire de la Alba Iulia
- VI. Bătălia de la Vaslui
- VII. Războaiele dacice

B. Scrie pe caiet răspunsurile corespunzătoare cerințelor de mai jos:

1. Punctele cardinale ce corespund cifrelor 1, 2, 3, 4.
2. Orașele ce corespund punctelor notate cu A, B, C, D, E, F.
3. Apele indicate cu săgețile a, b, c.
4. Localitatea în care locuiești se află cel mai aproape de orașul indicat cu litera ... și cel mai departe de orașul indicat cu litera ...

C. Descrie, în 8-10 rânduri, un obiectiv istoric pe care l-ai vizitat în vacanța de vară. Menționează ce reprezintă acesta, unde se află, povestește-i pe scurt istoricul, ce ai observat că se întreprinde pentru păstrarea sa, de ce ai recomanda să fie vizitat. Ilustrează, dacă poți, prezentarea cu o fotografie realizată de tine.

Dacă ai terminat, răsuțește pagina, verifică răspunsurile și calculează-ți punctajul!

Din oficiu: 10p. Totalul se împarte la 10 pentru a afla nota.
Limita de spațiu se acordă 4p.

Punctaj: A. 6 x 2 x 2p. (24p) Se punctează și asocierea corectă între coloana 1 și 3, chiar dacă asocierea cu coloana 2 este greșită. B. 1. 4 x 2p. (8p) 2. 5 x 2p. (10p) 3. 3 x 2p. (6p) 4. 2 x 2p. (8p) C. 4 x 8p. 4p. (36p) Se acordă 4p. pentru fiecare criteriu menționat și 4p. pentru detalieri. Pentru respectarea

Răspunsuri: A. 1-g-VII, 2-f-III, 3-b-VI, 4-a-II, 5-c-IV, 6-e-I, B. 1) 1. NV, 2. N, 3. V, 4. NE; 2) A. Suceava, B. Iași, C. Alba Iulia, D. Drobeta-Turnu Severin, E. Bucu-
rești, F. Constanța. 3) a. râul Olt, b. fluviul Dunărea, c. Marea Neagră. 4) Cere ajutorul profesorului pentru verificare. C. Cere ajutorul profesorului.

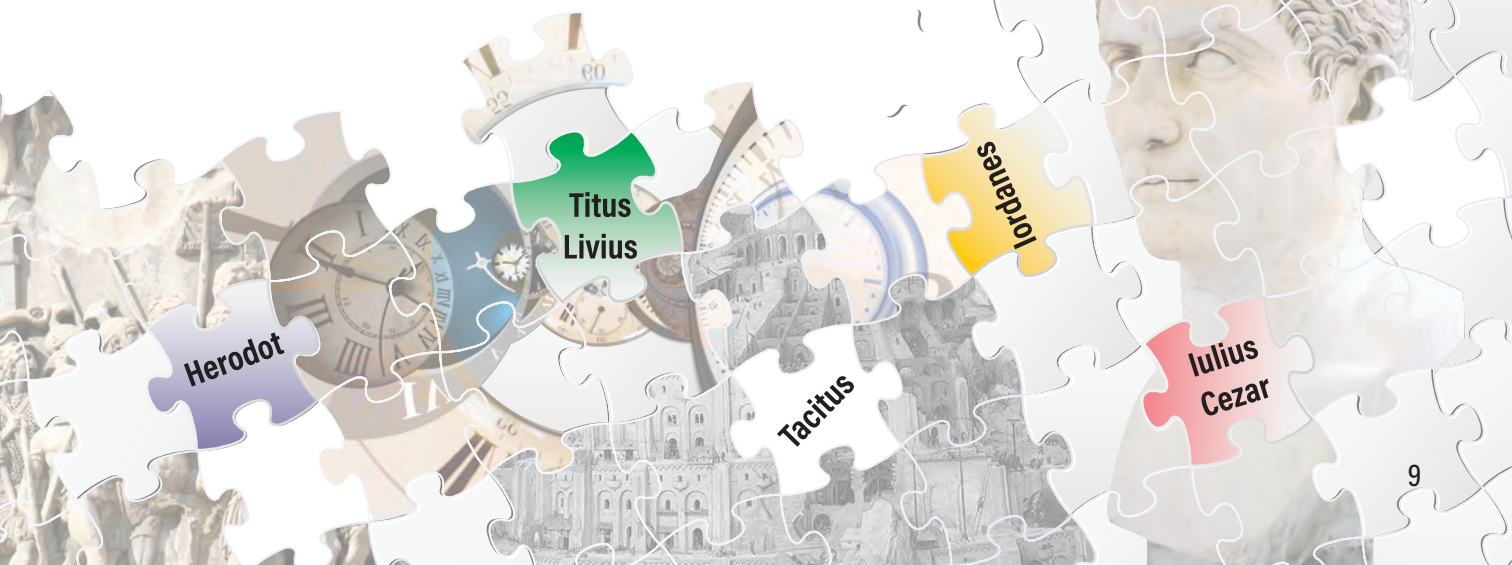

Alfabetul istoriei: reconstituirea trecutului

Călătoria în timp și spațiu pe care ți-o propunem în acest an școlar începe din cele mai vechi timpuri și se încheie în zorii vremurilor moderne. Vom explora așezări diverse și vom întâlni personaje care au schimbat istoria lumii, dar și creații reprezentative pentru geniul uman.

În expediția noastră vei afla despre întâmplări obișnuite, dar și excepționale, pe care le vom numi evenimente. **Vei descoperi** felul în care oamenii s-au organizat pentru a se acomoda naturii ostile și modul în care s-au înțeles între ei. Nu de puține ori și-au găsit sprijin în credința într-o putere superioară. **Vei compara** valorile diferitelor civilizații și te vom ajuta să înțelegi virtuțile fiecăreia. În felul acesta **vei deosebi** aplecarea spre bine a omului, dar și slăbiciunile sale, toate înfățișate, de regulă, sub formă de emoții și de sentimente.

La sfârșit, **vei înțelege** că această lungă călătorie este, de fapt, alfabetul istoriei, care ne oferă o imagine despre ceea ce au fost vremurile trecute.

Istoria și izvoarele istorice

De la apariția sa pe această planetă, omul s-a caracterizat printr-o mare curiozitate. A pune o întrebare, a încerca să explice ceea ce te înconjoară sunt acțiuni care te ajută, în cele din urmă, să cunoști lumea și să progresezi. Pentru a răspunde la aceste întrebări, începem din acest moment o călătorie imaginară în spațiu și timp.

Fenomenele din jurul nostru au fost, în cea mai mare parte, explicate de științe precum fizica, biologia, chimia. A rămas, însă, un domeniu asupra căruia ne aplecăm cu grijă: trecutul omenirii. Cu cât este mai îndepărtat momentul studiat, cu atât cercetarea sa este mai dificilă. Și aceasta pentru că mărturiile sunt mai puține, mai greu de descoperit sau de interpretat. Și trecutul apropiat se cercetează aproape la fel de greu. Istoricii au la dispoziție o mulțime de surse, iar pentru parcurgerea integrală a acestora este nevoie de timp și de obiectivitate.

Variatatea tipurilor de izvoare istorice descoperite și numărul mare al acestora au determinat istoricii să se specializeze în studierea unui anumit tip de surse. Astfel au apărut științele auxiliare istoriei:

- arheologia, care cercetează vestigiile materiale ale trecutului, de regulă izvoare nescrise (locuințe, morminte, monumente);
- epigrafia, care studiază inscripțiile;
- paleografia, care descifrează scrierile vechi;
- cartografia, care se ocupă cu hărțile;
- numismatica, știință care studiază monedele.

Progresul general al științelor contribuie la cercetarea trecutului. Astfel, cu ajutorul chimiștilor, prin metode speciale, istoricii au putut afla vârsta fosilelor sau a diferitelor obiecte. Biologii au ajutat la reconstituirea mediului de viață și a ocupațiilor oamenilor, analizând resturile de plante sau de animale descoperite cu ocazia săpăturilor arheologice. Pentru cunoașterea spațiului istoric, geografia s-a întreprins cu istoria.

Istoria devine astfel o știință ce integrează toate cunoștințele actuale ale omenirii, cu scopul de a-i descoperi trecutul. A cunoaște faptele și evenimentele din trecut ne ajută să înțelegem cine suntem astăzi și să folosim în viitor lecțiile care dănuie prin intermediul istoriei.

Istoria este știința care studiază trecutul omenirii, din cele mai vechi timpuri și până astăzi, folosind în acest scop izvoarele istorice.

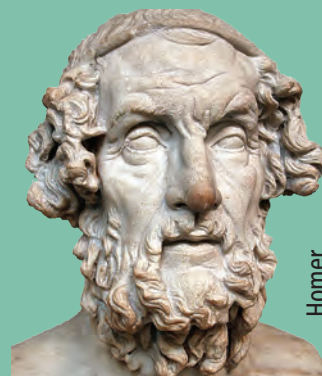
Izvoarele istorice sunt dovezi și mărturii despre trecut, păstrate peste timp și studiate în prezent, pentru a reconstitui faptele la care se referă.

Izvoarele istorice pot fi:

- nescrise (unelte, arme, potolace, vase, construcții) și
- scrise (monede, hărți, inscripții, documente, cărți, steaguri, blazoane, înregistrări audio și video).

- Cum se studiază diversele tipuri de izvoare istorice?
- De ce studiem istoria omenirii?

- Alte științe auxiliare ale istoriei studiază blazoanele și însemnele, steagurile, drapelele și stindardele, sigiliile și pecetile, sau chiar creșterea și mișcarea populațiilor.
- Izvoarele audiovizuale sunt specifice epocii moderne. Înregistrări pe bandă magnetică, pe film sau stocate digital au pus la îndemâna cercetătorilor surse altădată inaccesibile.

Homer

Folosește un atlas geografic și încearcă să identifici pe o hartă a Europei de Sud-Est râurile și mările ce apar în **Tabula Peutingeriana** (foto sus). Deschide, dacă este nevoie, imaginea din manualul digital. Ai descoperit localități „cunoscute”? Unde se află Marea Neagră? Dar Dunărea?

Privește cu atenție cele două fețe ale monedei și încearcă să răspunzi la următoarele întrebări:

- Care este valoarea monedei?
- În ce an a fost emisă?
- În timpul domniei cărui împărat?
- În ce stat?

Monedă de aur, sec. XIX (Diametru: 21 mm, greutate: 5,8 g)

Așa s-au petrecut lucrurile [...]. Acestea sunt istorisirile [...]; cât despre mine, nu cutez să rostesc dacă întâmplările s-au petrecut așa sau altminteri. [...] Îmi voi urma povestirea depănând, deopotrivă, istoria cetăților omenești, mari și mici, căci multe din câte au fost mari odinioară cu timpul și-au pierdut strălucirea, pe când altele, mari în vremea mea, altădată au fost neînsemnate; pătruns de nestatornicia lucrurilor omenești, le voi pomeni, deopotrivă, și pe unele, și pe altele.

Herodot, *Istории*
(„părintele istoriei“, sec. V î.H.)

Vom înfățișa mai întâi ceea ce am văzut în timpul călătoriilor noastre pe uscat și pe mare, apoi vom arăta pentru care părți am acordat încredere relatărilor orale și scrise. [...] oamenii iubitori de știință, încrezându-se [...] în cei care au vizitat diverse locuri [...] și care au colindat tot prin alte și alte părți ale Pământului, ei cuprind într-o schemă unitară aspectul întregii lumi locuite.

Strabon, *Geografia*
(„părintele geografiei“, sec. I î.H.-I d.H.)

[...] cineva care și-a arătat public buna-credință neștirbită trebuie să vorbească despre fiecare fără simpatie și fără ură. Dacă voi avea zile de trăit, am lăsat pentru bătrânețe principatul divinului Nerva și imperiul lui Traian, materie mai bogată și mai fără primejdie, epocă de o rară fericire a timpurilor, în care poți gândi ce vrei și spune ce gândești.

Tacitus, *Anale* (sec. I-II d.H.)

Istoria este cea dintâi carte a unei nații. Într-înșa ea își vede trecutul, prezentul și viitorul. O nație fără istorie este un popor încă barbar și vai de acel popor care și-a pierdut religia suvenirilor.

Nicolae Bălcescu (sec. XIX d.H.)

Citește cu atenție textele alăturate. Folosind și informațiile furnizate de acestea, răspunde următoarelor cerințe:

- Cine sunt cei patru autori menționați?
- Ce subiect au în comun textele menționate?
- Care e scopul scrierii istoriei?
- Enumeră calitățile unui bun istoric și ale unei opere istorice.
- Ce crezi că înseamnă „viitorul“ menționat de Nicolae Bălcescu, dacă istoria studiază trecutul?

Am învățat că...

Istoria, ca știință, își susține afirmațiile despre trecut cu dovezi, numite izvoare istorice. Studiarea acestora este o muncă de durată, realizată de cercetători specializați în analizarea fiecărui tip de izvor, pentru a recupera cât mai multe informații despre înaintașii noștri.

Cadran solar

Ce este cronologia?

Cronologia este știința auxiliară a istoriei care se ocupă cu datarea evenimentelor și a izvoarelor istorice, stabilind ordinea în care au apărut acestea, în timp.

Unitățile folosite în măsurarea timpului istoric sunt:

- anul;
- deceniul (10 ani);
- secolul (10 decenii, 100 de ani);
- mileniul (10 secole, 100 de decenii, 1000 de ani);
- era.

Epocile istorice sunt:

- Preistoria;
- Antichitatea;
- Evul Mediu;
- Epoca Modernă.

Spațiul istoric. Cronologie

Omul a fost preocupat de măsurarea timpului încă de la apariția sa. A fost fascinat de succesiunea zilelor, a nopților și apoi a anotimpurilor. Modul în care acestea îi influențau viața l-a determinat să acorde mai multă atenție măsurării timpului; astfel, a construit instrumente de măsurare din ceea ce avea la îndemână (nisip și apă).

Fiecare popor a început să numere anii pornind de la un eveniment important din istoria sa:

- evreii – de la Facerea Lumii;
- grecii – de la prima Olimpiadă;
- romanii – de la fondarea cetății Roma;
- creștinii – de la Nașterea lui Iisus Hristos;
- musulmanii – de la Hegiră (perioada în care Mahomed a întemeiat religia musulmană).

Calendarele ebraic, creștin și musulman sunt folosite și astăzi, marcând începutul erelor ebraică, respectiv creștină și musulmană.

Era creștină începe cu anul 1 după Hristos, primul an după momentul Nașterii lui Iisus. Înaintea acestui moment, anii scurși sunt numărați, convențional, descrescător.

Preocupările oamenilor nu s-au oprit numai la măsurarea timpului. Curiozitatea lor s-a întins și asupra spațiului în care locuiau sau pe care îl luau în stăpânire. Aici au practicat agricultura, au construit așezări noi, au înălțat poduri peste ape și au croit drumuri.

În felul acesta, oamenii s-au implicat direct în istorie.

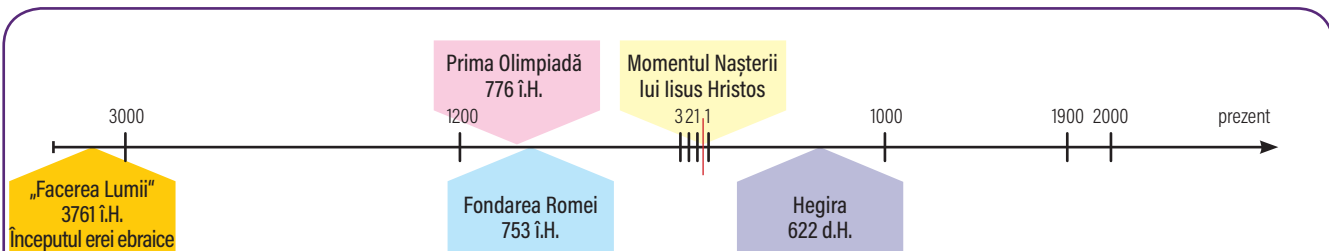
În Antichitate au apărut primele încercări de a realiza hărți ale lumii „cunoscute“ la acel moment. Pe baza lor și a informațiilor din documente, cercetătorii de azi au realizat hărți istorice.

Harta lumii, desenată de istoricul și geograful Strabon

- Ce este o hartă istorică?
- Care sunt erele istorice?
- Cum stabilim secolul și deceniul din care face parte un anumit an?

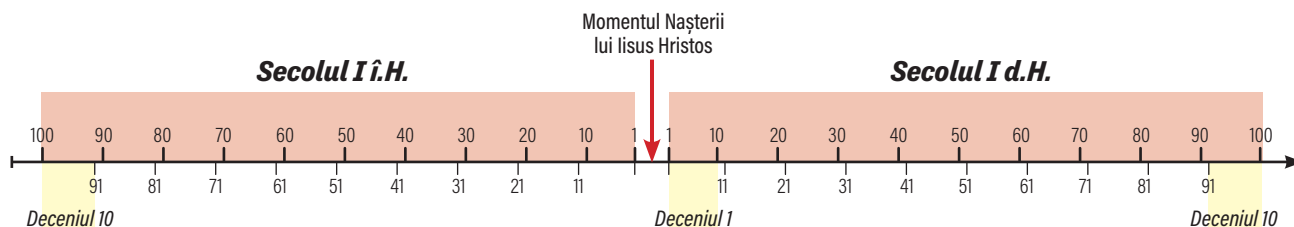
- Analizează harta de mai sus. Deschide manualul digital și analizează și harta antică a lui Eratostene. Compară-le cu o hartă geografică actuală a Europei și Asiei Mici. Identifică toponimele comune.
- Ai învățat anul trecut despre planiglob. Cât cunoșteau anticii din „lumea de azi“? Ce observi?

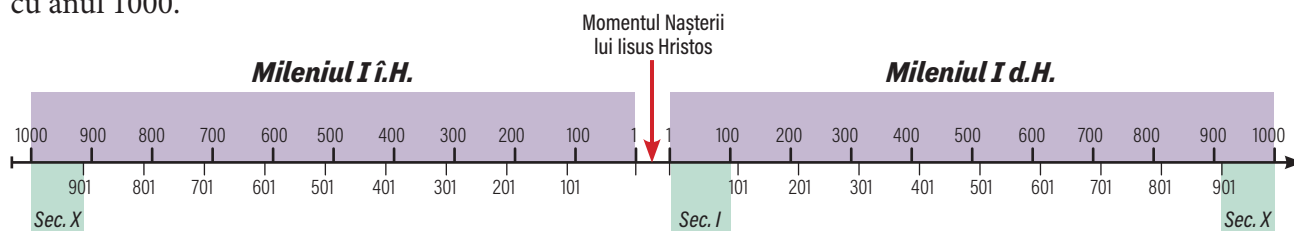
Timpul se scurge într-o singură direcție. Pe axa de mai sus, anii sunt marcați după convenția creștină de numărare, pornind de la Momentul Nașterii lui Iisus Hristos. Sunt prezentate și alte momente de referință din istoria omenirii, în funcție de felul în care alte popoare și-au numărat sau chiar își numără, în prezent, anii.

- Folosind axa timpului și informațiile din textul alăturat, calculează în ce an te afli astăzi, după calendarul:
  - evreiesc; b. grecesc; c. roman; d. musulman.
- Câți ani s-au scurs între Facerea Lumii și Fondarea Romei? Dar între primele Jocuri Olimpice și Hegiră?

Răspunsuri: 3761 + anul prezent; 776 + anul prezent; 753 + anul prezent; 622 - anul prezent; 3761 - 776 + 622.

Axa timpului, de mai sus, reprezintă secolele I înainte și după Hristos, marcând anii de început și de sfârșit ai secolelor, respectiv deceniilor. Secolul I î.H. începe în anul 100 și se termină în anul 1. Secolul I d.H. începe în anul 1 și se termină în anul 100. Mai jos, similar, mileniile I și secolele acestora. Mileniul I î.H. începe în anul 1000 și se termină în anul 1, iar mileniul I d.H. începe cu anul 1 și se termină cu anul 1000.

- Documentează-te pe internet și construiește un ceas cu apă. Filmează proiectul și prezintă-l colegilor, cu acordul profesorului.

Folosind axele cronologice de mai sus și suportul din manualul digital, stabilește:

- mileniul, secolul și deceniul anilor: 3761 î.H., 1200 î.H., 753 î.H., 106 d.H., 622 d.H., 1600 d.H., 1944 d.H.;
- anul de început și de sfârșit al:
  - deceniului 4 din secolul XI î.H.;
  - deceniului 7 din secolul VIII î.H.;
  - deceniului 2 din secolul III d.H.;
  - deceniului 10 din secolul XX d.H.

Am învățat că...

O hartă istorică înfățișează un teritoriu geografic la un anumit moment din istoria sa. Pentru a stabili secolul și deceniul unui an folosim axa timpului și îl încadrăm în intervalul corespunzător.

A. Completează în caiet informațiile solicitate în enunțurile de mai jos:

1. Anul 1217 î.H. - mileniul..., secolul..., deceniul... .
2. Anul 347 d.H. - mileniul..., secolul..., deceniul... .
3. Anul de început al deceniului 4, secolul XVI, mileniul 2 î.H. - ... .
4. Anul de sfârșit al deceniului 2, secolul XXI, mileniul 3 d.H. - ... .

B. Stabilește corespondența între izvoarele menționate în coloana din stânga și știința auxiliară care le studiază. Notează răspunsurile în caiet.

1. cercei	a. arheologia
2. hărți	b. epigrafia
3. inscripții	c. paleografia
4. arme	d. cartografia
5. scrisori	e. numismatica
6. vase pictate	
7. locuințe	
8. monede	

C. Completează enunțul de mai jos. Transcrie în caiet doar litera corespunzătoare.

Istoria este ...(A)... care studiază ...(B)... folosind ...(C)... istorice.

Acestea sunt de două tipuri: ...(D) și (E)... .

D. Alege și descrie două surse istorice ale vremurilor în care trăim. Ce informații le pot oferi acestea, dacă se păstrează, istoricilor din viitor?

E. Imaginează-ți că trăiești în anul 2050 d.H. și că tocmai ai devenit regele unui mic stat european. Trebuie să emiți prima ta monedă. Desenează în caiet cele două fețe ale acesteia, explicând pe scurt ce informații vor afla despre tine istoricii din viitor când vor descoperi această sursă istorică.

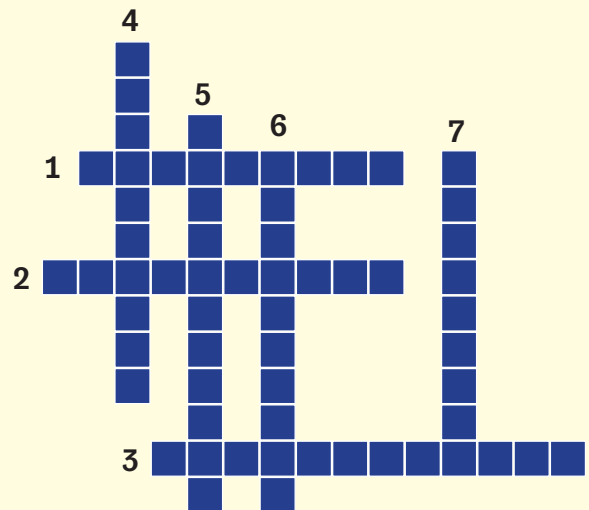
Dacă ai terminat, răsucesște pagina, verifică răspunsurile și calculează-ți punctajul!

Răspunsuri: A. 1) 2, XIII, 9; 2) 1, IV, 5; 3) 1570 î.H.; 4) 2020 d.H.; B. 1a, 2d, 3b, 4a, 5c, 6a, 7a, 8e; C. 1) știința 2) trecutul oamenilor 3) izvoarele 4) scris nescrise; D. Vezi tipurile de izvoare la pagina 10; E. Vezi exercițiul de la pagina 11 pentru informațiile cuprinse pe o monedă. Calculează punctajul astfel: A. 4 x 3 x 25 p. (300 p.); B. 8 x 25 p. (200 p.); C. 5 x 20 p. (100 p.); D. 2 x 5 p. (10 p.); E. Se acordă 25 p. pentru identificarea tipului de izvor și 25 p. pentru identificarea unei informații transmise; F. 4 x 50 p. (200 p.) Se punctează patru informații. Din oficiu: 100 p. Împarte totalul obținut la 100, pentru a afla nota.

Rebus

Cercetează pe internet și află, cu ajutorul rebusului alăturat, care sunt științele ajutoare ale istoriei. Copiază-l în caiet sau completează-l în manualul digital!

1. Studiază stemele, blazoanele și însemnele.
2. Datează evenimentele istorice.
3. Are ca obiect de studiu sigiliile.
4. Analizează izvoarele nescrise, descoperite de regulă în săpături.
5. Descifrează scrierile vechi.
6. Cercetează procesele istorice din punct de vedere al numărului și al mișcării populațiilor.
7. Studiază, descifrează și traduce inscripțiile.

Preistoria

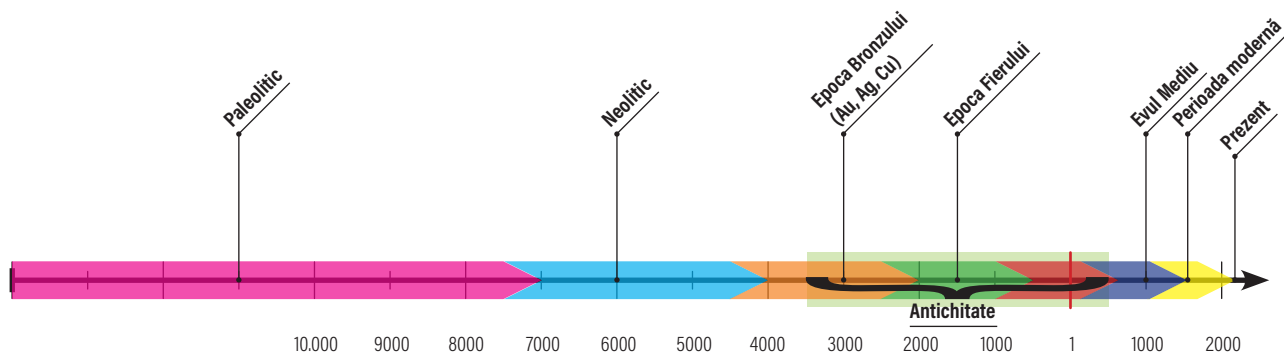
Stonehenge, Anglia

Oamenii de știință se mai întreabă încă dacă omul a fost rezultatul unei lungi evoluții, care a început cu ființele monocelulare și s-a încheiat cu *homo sapiens*, sau dacă nu cumva el a fost un accident cosmic, una dintre puținele ființe raționale care trăiesc în Univers.

Cercetările din ultimele secole au arătat drumul lung, despre care **vei afla** acum, de la o specie de umanoizi la om. **Vei descoperi**, într-o primă călătorie în timpurile acelea îndepărtate, că cele mai vechi mijloace cu care a încercat omul să supună natura au apărut în același timp cu cele mai vechi manifestări artistice ale umanității.

Cu aceste cunoștințe odată dobândite, **vei construi** imaginea unei societăți care, în elementele ei fundamentale, seamănă cu a noastră. **Vei înțelege** astfel mai ușor că în trecut, ca și în prezent, esența umanității a fost aceeași: aplecată spre creație, dornică de bunăstare și capabilă să construiască civilizații.

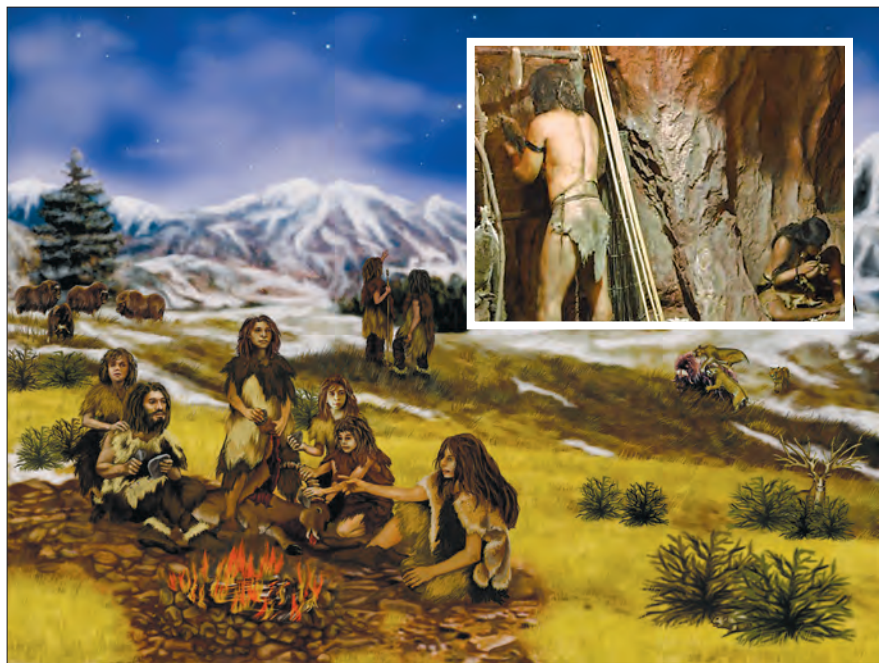
Primii oameni

Legendele străvechi și autorii Bibliei au susținut că oamenii sunt făpturi dumnezeiești, create după chipul celui care le-a zămislit.

Până în prezent, însă, au rămas fără răspuns cel puțin câteva întrebări esențiale: este sau nu omul urmașul unei specii de maimuțe?

Oamenii au apărut în împrejurări excepționale, într-un loc anume de pe Pământ, sau în același timp pe întreaga suprafață a planetei noastre?

Știm cum a evoluat corpul omului? Sau lipsește ceva ca să înțelegem cum am devenit ceea ce suntem?

Știm că cea mai veche fosilă cu trăsături umane a fost găsită în Africa, în anul 1974. Cele 52 de oase ale unui schelet feminin, cu înălțimea de 1,30 metri, au fost numite de cercetători Lucy. Lucy era o ființă care își petrecea viața cățărându-se în arbori, dar care se afla totodată la începuturile mersului biped. În condițiile unor mari schimbări climatice, oamenii primitivi și-au părăsit treptat vechiul mod de viață și au fost obligați să se adapteze unui mediu ostil, plin de provocări de tot felul.

Zeci de mii de ani le-au fost necesari strămoșilor noștri pentru a trece la mersul biped, care le permitea să zărească primejdia de la distanță. Pe măsură ce s-au dezvoltat noi funcții ale creierului, ei au început să vorbească, mâinile s-au transformat și au dobândit abilitatea de a apuca obiecte.

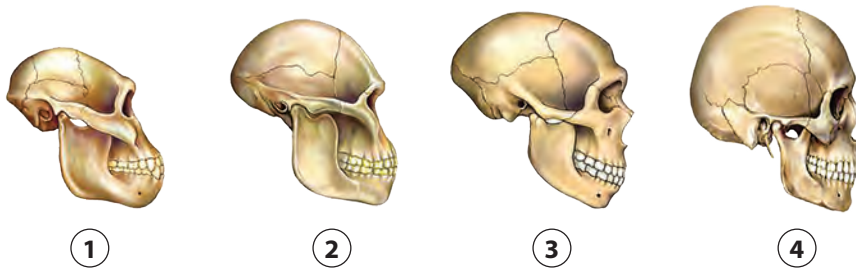
Cum crezi că erau folosite aceste unelte?

Documentează-te pe internet!

<http://bit.ly/2i3dFqi>

1974. Etiopia. Cercetătorul american Donald Johanson descoperă 40% dintr-un schelet uman. Numele de Lucy a fost inspirat de o melodie a trupei The Beatles, *Lucy in the Sky with Diamonds*.

Evoluția volumului cutiei craniene

Treptat, primii oameni au învățat să cioplească piatra, din care au făurit dălți sau cuțite. Așchiile rămase au fost folosite ca pumnale sau vârfuri de lance, la vânatoare ori la cules. După un alt lung răstimp au învățat să aprindă și să folosească focul, esențial pentru îmbunătățirea hranei și pentru a le asigura securitatea.

4. **Homo sapiens** (1400 cm³), în prezent
3. **Homo neanderthalensis** (1150 cm³), acum 2 milioane de ani
2. **Homo habilis** (850 cm³), acum 3 milioane de ani
1. **Australopithecus afarensis** (600 cm³), acum 3,5 milioane de ani

Imaginează-ți că ești persoana care a realizat, în Preistorie, acest desen.

- Cu ce ai realizat desenul pe perete?
- Dacă ai fi cunoscut scrierea, cum ai fi povestit, în cuvinte, întâmplarea?
- Scrie o compunere și decorează pagina cu alte desene inspirate de viața oamenilor preistorici. Adaugă lucrarea în portofoliul tău.

Picturi rupestre: siluetă umană, datate cu circa 15 000 de ani în urmă Peșterile Lascaux, Franța

Comunitățile puțin numeroase, risipite ici-colo, au trăit o lungă perioadă de timp în adăposturi simple. Încet-încet au trecut de la o viață care se rezuma la căutarea hranei la un mod de viață stabil. Au devenit vânători, pescari și culegători și au început să-și producă singuri bunurile de care aveau nevoie.

Cremenea (silexul) a fost timp de sute de mii de ani materia primă pentru principalele unelte și arme. Din acest motiv, această epocă din istoria umanității a fost numită Epoca Pietrei. Absența izvoarelor scrise o încadrează în Preistorie, reconstituirea ei făcându-se numai prin investigarea arheologică a unei mari varietăți de izvoare nescrise.

Oamenii din acele timpuri îndepărtate credeau în puterea extraordinară a forțelor naturii. Înceau să le afle intențiile prin practici magico-religioase, pentru a le mulțumi pentru efectele binefăcătoare sau a le diminua forța de distrugere.

Picturile rupestre din acea epocă înfățișează, de regulă, animale ucise la vânatoare.

Am învățat că...

În Preistorie, oamenii s-au adaptat mai ușor mediului după descoperirea focului și făurirea de unelte, atât pentru vânatoare și pescuit, cât și pentru a prepara hrana. Aceasta a contribuit la dezvoltarea creierului și la creșterea nivelului de inteligență. Trei milioane de ani de evoluție au fost necesari pentru ca omul să ajungă la stadiul actual de dezvoltare.

Identifică pe hartă localitățile Cucuteni și Oltenița. Care sunt cele mai apropiate repere geografice?

Lingură cu capăt sculptat în formă de pasăre - Cultura Cucuteni

- Ce poți spune despre oamenii din Neolitic, analizând obiectul de mai sus?
- Achiziționează din comerț un pachet de lut pentru modelaj și confecționează un vas util. Folosește apoi culori tempera și decorează-l, inspirându-te din imaginile din această lecție.
- Cu obiectele realizate, organizează împreună cu colegii de clasă și cu profesorul o expoziție de ceramică pictată și invitați ceilalți clase să o viziteze. Nu uitați să etichetați corespunzător fiecare exponat.

Revoluția neolitică

Viața oamenilor. Sedentarizare. Economie

Încălzirea semnificativă a vremii a produs transformări importante în natură. În noile condiții, omul a intrat în Epoca Neolitică. Societatea, care progresase foarte încet până atunci, a început să se dezvolte mai rapid, apropiindu-se de cea din zilele noastre. Este timpul istoric în care omul a încetat a mai fi un „prădător al naturii” și a devenit, folosindu-se de un număr important de unelte, chiar de el inventate, un producător de bunuri.

În această perioadă, agricultura cerealică a făcut primii pași. Toporiști și seceri frumos șlefuite, brăzdare din corn de cerb au fost descoperite în urma săpăturilor arheologice. În același timp, oamenii creșteau și valorificau animalele pentru lapte și carne. Bunurile casnice erau produse chiar în gospodărie, mai cu seamă de femei, prin olărit și țesut.

Comunitățile erau organizate în sate cu case, în incinta cărora existau ateliere de prelucrat lutul. În imediata vecinătate a satelor se găseau cimitire. Aici au fost descoperite vase de diferite dimensiuni, frumos ornamentate, și obiecte de podoabă. Societatea ieșea treptat din sfera egalității depline între membrii săi și începea să diferențeze oamenii în funcție de avere și de putere.

Pe teritoriul României, Neoliticul are câteva particularități. Astfel, în sud-estul Transilvaniei, în vestul Moldovei și la nord de Dunăre a apărut o societate nouă, formată din agricultori și meșteșugari, care au creat la Cucuteni și la Gumelnița cultura vaselor pictate.

Obiectele de lut produse vreme de un mileniu (5-4 î.H.), manual sau cu roata olarului, erau decorate în mai multe culori, de cele mai multe ori cu motive spiralate (geometrice), așezate pe toată suprafața vasului. Produsele ceramice astfel împodobite (la Cucuteni) sunt considerate unicate în Europa. Vasele aveau diferite destinații: utilitare (de depozitare), de cult și pentru a conferi prestigiu. Deținerea acestor obiecte era un semn de bogăție și de putere, posesorii lor fiind diferiți de oamenii de rând.

Inventarea metalurgiei

Tehnologie și consecințe asupra oamenilor

Descoperirea și prelucrarea metalelor a oferit o materie primă ușor de modelat și greu de distrus. Utilizarea metalelor a deschis noi perspective de progres.

Efectele s-au văzut în agricultură, unde folosirea plugului cu brăzdar metalic a contribuit la creșterea producției. Noile echipamente au înlesnit cultivarea pe suprafețe mari, ușurând defrișările. Jugul și căpăstrul au fost folosite la tracțiunea plugului, dar și a saniei și a căruțelor, după inventarea roții. Transporturile au evoluat. Pe drumurile de uscat au tras din greu, ca animale de povară, calul și măgarul, iar pe apă au fost folosite ambarcațiuni cu pânze, cu vâsle sau trase de la mal.

Prelucrarea metalelor a avut și alte urmări. Surplusurile datorate folosirii uneltelor au eliberat o parte a comunității din lupta dură pentru supraviețuire. Societatea s-a diversificat. Au apărut și orașele: centre politice și religioase, dar și economice și comerciale, erau reședințe ale meșteșugarilor și ale negustorilor.

- Descrie activitatea agricultorului din imaginea de mai sus și uneltele folosite. Ce observi?
- Documentează-te în legătură cu proprietățile metalelor și aliajelor menționate în partea dreaptă. Realizează o schemă, indicând prin săgeți avantajele și dezavantajele pe care fiecare dintre acestea le avea în făurirea și utilizarea uneltelor. De exemplu, plumbul se topește la o temperatură scăzută, așadar poate fi prelucrat cu ușurință. Este, însă, moale. Găsește exemple de unelte/obiecte pe care le-ai putea confecționa din aceste metale, profitând la maximum de proprietățile lor.

Primul metal prelucrat de om a fost cuprul (1), apoi, în amestec cu staniu (2) sau plumb (3), s-a format un aliaj numit bronz. Acesta avea proprietăți superioare cuprului, un metal moale. Descoperirea și prelucrarea fierului (4) a schimbat, însă, cursul istoriei omenirii.

Am învățat că...

Metalurgia a crescut productivitatea și a stimulat viața urbană, a creat surse de bogăție care au înavuțit o parte a comunității, de acum dornică să își păstreze, să își sporească și să le transmită urmașilor averea. Astfel, plugului și roții li s-au adăugat armele de tot felul. Pentru prima dată în istorie, tehnologiile noi își arătau efectele contradictorii: mai multă bunăstare, dar și războaie și robie.

Autoevaluare

A. Alege, după caz, răspunsul sau răspunsurile corecte pentru fiecare dintre afirmațiile de mai jos:

- Uneltele oamenilor din Epoca Pietrei erau confecționate din:
  - bronz;
  - staniu;
  - silex;
  - os.
- Bronzul este:
  - un metal descoperit în natură;
  - un aliaj ce conține fier;
  - un aliaj ce conține cupru.
- Specificul Culturii Cucuteni este dat de:
  - tehnica de șlefuire a pietrei;
  - vasele pictate cu modele geometrice;
  - varietatea vaselor descoperite în gospodăria.

B. Notează în caiet cuvintele care completează spațiile punctate, astfel încât să rezulte un enunț corect.

Peșterile de la ...(A)..., în Spania, și cele de la ...(B)..., în Franța, adăpostesc picturi ...(C)... .

C. Una dintre transformările anatomice importante ale corpului omenesc în Preistorie a fost cea a palmei și a labei piciorului. Descrie, în câteva enunțuri, ce anume au putut face primii oameni, în plus față de maimuțe, beneficiind de aceste modificări.

D. Realizează o compunere de 10-12 rânduri despre importanța utilizării focului de către primii oameni sau despre animalele care trăiau în acele timpuri, folosind ca sursă de inspirație imaginile alăturate, ale picturilor din peșterile de la Lascaux, din Franța.

Aritmogrif

Aritmogriful este un joc de cuvinte în care, pornind de la cuvântul scris pe verticală, se folosesc codurile numerice atribuite literelor și se descoperă cuvintele scrise pe orizontală.

Completează pe verticala A-B numele formei de relief folosite în Preistorie ca adăpost de primii oameni, iar pe orizontală descoperă noțiuni ce pot fi folosite pentru a descrie viața acestora. Folosește informațiile din lecție sau sursele de pe internet și scrie în caiet definiții ale acestora, pentru a transforma aritmogriful într-un rebus.

	A								
	1	7	6	4	5	6			
8	2	9	10	7	5				
	3	7	11	2	12				
3	4	6	9	7	13				
9	2	14	11	7	4	7	15		
6	5	15							
8	6	8	13	4					
									B

Dacă ai terminat, răsuțește pagina, verifică răspunsurile și calculează-ți punctajul!

Răspunsuri: A. 1) a, d; 2) c; 3) b. B. (A): Altamira; (B): Lascaux; (C): rupestre. C. Apucare, străngere, utilizarea uneltelor, mersul biped. D. Apărare, căldură, pregătirea hranei, topirea metalelor. **Tema a doua:** În imagini sunt reprezentate, de sus în jos: vacă, cal, cerb, taur. **Aritmogrif:** A-B: Peștera, **Orizontală:** Pietra, Menhir, Silex, Staniu, Neolitic, Arc, Mamut. **Punctaj:** A. 3 x 7p. (21p). B. 3 x 7p. (21p). C. 2 x 12p. (24p). Se punctează oricare două descrieri. D. 4 x 6p. (24p). Se punctează oricare patru argumente. **Din oficiu:** 10p. Împarte totalul obținut la 10, pentru a afla nota.

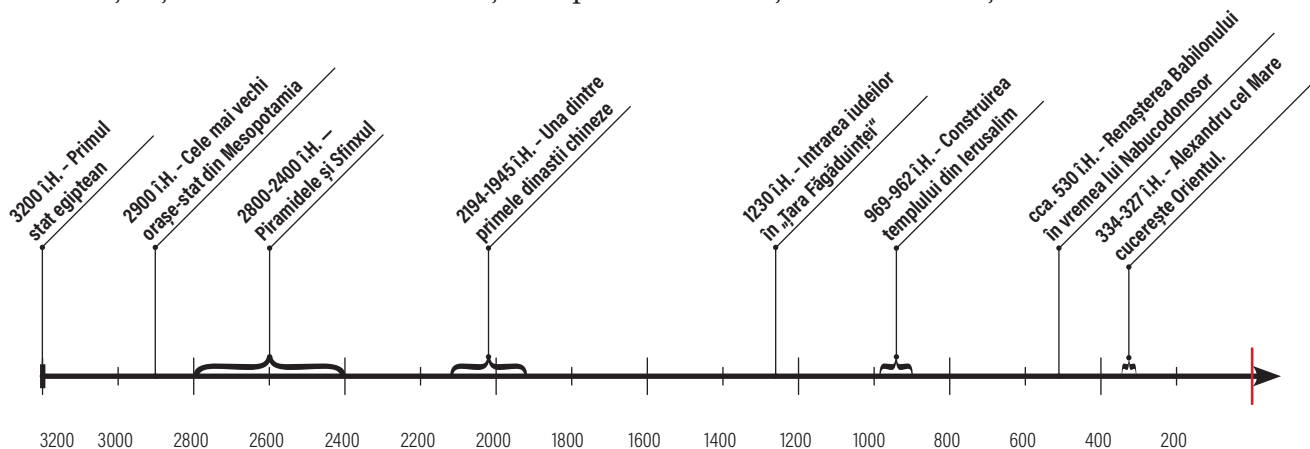

■ Civilizația egipteană
 ■ Civilizații în Semiluna fertilă
 ■ Civilizații în India de azi
 ■ Civilizația chineză

Orientul Antic

Călătoria în Orientul Antic te va ajuta să descoperi istoria celor mai vechi civilizații, constituite în regiunea numită a „Semilunii Fertile“. Aceasta denumea o întindere în formă de semicerc, mărginită de Golful Persic și de Marea Moartă. Practicarea timpurie a agriculturii, datorată fertilității pământului, a adunat aici, în timp, mari concentrații de populații. Aflate pe același teritoriu într-un număr mare, acestea au fost obligate să se organizeze pentru a conviețui.

Vei identifica urmările acestor schimbări. **Vei stabili** astfel legăturile între existența surplusurilor și apariția specializărilor economice, produsele meseriașilor și activitatea negustorilor. **Vei înțelege** că atât credințele religioase, cât și construcția de stat decurg din aceleași cauze. **Vei stabili relații**, cu ajutorul noilor cunoștințe dobândite, între civilizația timpurilor noastre și vechile civilizații orientale.

Mediul natural și viața cotidiană în Orientul Antic

Inscripție cuneiformă și hartă a lumii mesopotamiene (sec. VII-V î.H.), având în centru Babilonul

- Folosește harta Orientului Antic din atlasul istoric sau din manualul digital și identifică fluviile menționate în lecție.
- Ce a dorit să spună părintele istoriei, Herodot, prin afirmația din dreapta?
- Descrie echipamentul arcașilor persani. Prin ce se dovedește că este vorba despre o epocă a metalelor?

Fragment din **Friza arcașilor** - Palatul lui Darius din Susa (cca. 510 î.H.); friza se află la Muzeul Luvru din Paris.

Istoria umanității începe în zona „Semilunii fertile“. În Mesopotamia curgeau două mari fluvii, Tigrul și Eufratul, care lăsau în urmă văi foarte roditoare. Tot în Orient, Valea Nilului, cu revărsările sale periodice, a devenit leagănul civilizației egiptene.

În alte părți ale lumii, pe văile Indusului, în India, sau ale Fluviului Galben, în China, s-au creat condiții potrivite culturilor cerealiere, ceea ce a atras populații numeroase.

Egiptul este pentru egipteni [...] un dar al fluviului.

Herodot, *Istoriei*

La răscrucea timpurilor neolitice cu cele dominate de metalurgie și de noi descoperiri tehnologice, unele sate și-au continuat existența străveche. O parte din cele aflate în delta Tigrului și a Eufratului s-au transformat treptat în orașe-cetăți, concentrând un număr important de producători. Printre aceștia s-au numărat agricultori, meșteșugari pricepuți să prelucraze lemnul și metalele, negustori interesați să vândă surplusurile lucrate și să aducă în schimb alte bunuri necesare.

În jurul templului dedicat unei divinități recunoscute, s-a constituit întreaga așezare, apoi comunitatea urbană și-a împrejmuțit teritoriul cu un zid și cu un șanț, pe măsura creșterii numărului de locuitori, în unele situații – în jur de 25.000.

Zidurile Babilonului - reconstituire

Ulterior, guvernatorul orașului s-a identificat cu zeul în care credeau localnicii. El și-a proclamat autoritatea și asupra unor regiuni aflate în vecinătate, despre care știa că sunt mai slab apărate. Acolo unde a întâmpinat rezistență, a atacat cu forța armelor. În alte locuri, a acționat cu mijloace pașnice. Lua astfel ființă orașul-stat, cu o formă de organizare monarhică. În felul acesta, cuceritorii nu își extindeau doar dominația. Ei răspândeau și o experiență locală, precum și cunoștințele lor științifice și tehnologice.

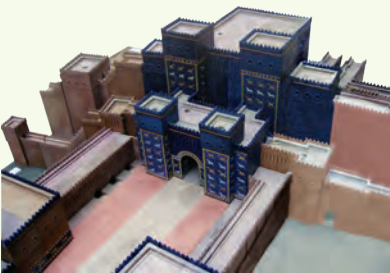
Turnul Babel

Pictură din sec. XVI d.H., aparținând lui Peter Bruegel cel Bătrân.

În prezent se află în Muzeul Kunsthistorisches (Viena).

Basoreliev care decora drumul către templu, ce trecea pe sub poarta zeiței Iștar în vechiul Babilon (vezi mai jos reconstituirea porții).

Orașul-stat Babilon

Începuturile legendare ale așezării par pierdute în negura unor timpuri îndepărtate. Biblia povestește cum, după Potop, neamurile lui Noe și-au dorit să clădească o cetate și un turn al cărui vârf să ajungă la cer. Nemulțumit că se adunaseră toți acolo, Dumnezeu le-a amestecat graiurile și i-a risipit pe întreaga suprafață a Pământului.

Este cert că cetatea Babilonului a fost ridicată în a doua jumătate a secolului XIX î.H., pe unul dintre brațele Eufratului, și că 1000 de ani mai târziu impresiona încă prin întinderea sa excepțională și prin marele număr de locuitori.

De-a lungul istoriei sale, momentele de glorie și de declin au alternat de mai multe ori. În vremea regelui Hammurabi (secolul al XVIII-lea î.H.), Babilonul a unit sub autoritatea sa întreg ținutul dintre Tigru și Eufrat. După un mileniu de declin, orașul a fost distrus de asirieni (în secolul VII î.H.). Regele Nabucodonosor a înălțat din nou cetatea, folosindu-se de evrei, a căror țară a cucerit-o și pe care i-a târât în robie la Babilon. Acesta este și motivul pentru care textele biblice așază aici lăcașul demonilor și al duhurilor necurate, căderea cetății marcând ultimul act al Apocalipsei.

Lângă râurile Babiloniei, acolo am șezut și am plâns, când ne-am adus aminte de Sion. [...] Căci acolo [...] ne-au robit pe noi [...].

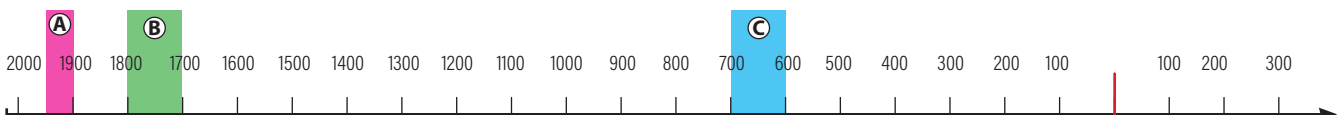
Biblia, Psalmii

Istoria orașului a continuat. Iată cum l-a cucerit regele persan Cyrus:

Așezându-și grosul oștirii la intrarea în oraș a fluviului, [...] le porunci oamenilor ca, de îndată ce vor vedea că râul se poate trece cu piciorul, să pătrundă în oraș prin albia lui. Folosind un canal, regele îndreptă apele fluviului spre lacul care acum era ca o mlaștină și astfel, scăzând apele fluviului, reuși ca vechea albă să poată fi trecută cu piciorul. [...] Apa scăzută abia dacă le ajungea până la coapse.

Herodot, Istorii

- Ce mijloace a folosit regele persan Cyrus pentru a pătrunde în cetate?
- În ultimele decenii, preocuparea pentru săpăturile arheologice în incinta vechiului Babilon a avut ca rezultat restaurarea multora dintre monumente. Accesează pagina de internet <http://bit.ly/2jnDD6r> pentru a vedea mai multe imagini sau pentru a face un tur virtual prin anticul oraș (<http://bit.ly/1RK0CBb>). Notează ceea ce te-a impresionat și de ce, în câteva enunțuri.
- Identifică și notează în caiet la ce evenimente menționate în lecție se referă marcasele colorate realizate pe axa cronologică de mai jos.

Locuința, hrana, familia

Cărțile de lut descoperite de arheologi în ultimele două secole sunt o bună sursă pentru a cunoaște viața de zi cu zi din lumea orientală, în Mesopotamia. Iată un exemplu:

Zestrea unei fete dintr-o familie bogată, în secolul al XVIII î.H.:

- o sclavă;
- cercei de aur (16 g);
- o oală de bucătărie de 20 l;
- 5 bucăți de stofă;
- 12 rochii;
- 11 turbane;
- o vacă, 15 oi;
- o piatră de moară, folosită pentru a măcina grâul;
- un pat;
- 10 scaune;
- o masă;
- 4 câni de lemn.

În Mesopotamia, casele oamenilor de rând și palatele regale erau construite din aceleași materiale: cărămidă uscată la soare sau în cuptoare, făcută din lut amestecat cu paie. Dimensiunile, numărul de camere sau mobilierul erau aspectele care îi deosebeau pe cei bogați de săraci. Cei dinții dispuneau de un număr mai mare de încăperi, de un etaj în plus și de curți interioare spațioase. Mobilierul, însă, nu era variat – o masă, câteva scaune și taburete joase. Locul de odihnă peste noapte era o rogojină așezată direct pe podea, lăsând oamenii pradă insectelor, scorpionilor și șerpilor. Patul era, desigur, un lux rezervat doar celor avuți. Din dormitorul-sufragerie se trecea în bucătărie, unde erau așezate laolaltă moara de măcinat manuală, blidele, cratițele, mai multe găleți și cupe (tacâmurile au fost inventate mult mai târziu).

Munci agricole. Scenă dintr-un mormânt al unui funcționar egiptean (Theba)

Hrana, care aducea în jurul mesei toți membrii familiei, se constituia mai cu seamă din cereale, făina fiind ingredientul principal. În cuptor era coaptă o lipie, servită cu garnitură de legume și însoțită de o fiertură din lapte și miere. „Desertul“ se gătea tot cu miere, dar și cu susan, prețiosul produs din cereale fiind și aici nelipsit.

Cei bogați aveau la masă carne de toate felurile: pește, păsări (porumbei, rațe, găște), cornute și ovine și, desigur, vânat. Locuințele sărăcicioase, dar și palatele celor bogați erau ocupate de familii, alcătuite din părinți și copii. Cu ocazia căsătoriei, părinții băiatului ofereau un dar tinerei familii, iar părinții fetei îi acordau acesteia o sumă de bunuri, cu titlul de zestre, care era apoi transmisă copiilor.

Coroana reginei Pu-abi, descoperită în mormintele regale de la Ur în urma săpăturilor arheologice. Este realizată din aur și decorată cu pietre prețioase.

- Privește imaginea de mai sus, reprezentând culegători egipteni. Despre ce fructe este vorba? Cu ce se îndeletnicește al treilea personaj, din dreapta? Cum vor fi folosite vasele? Deschide imaginea integrală din manualul digital și descrie ocupațiile surprinse în cea de-a doua scenă.
- Imaginează-ți cum ar fi fost să-ți întemeiezi o familie în Babilon, acum 4000 de ani. Realizează o listă cu obiecte necesare în gospodărie, pornind de la cele menționate în lista de zestre de mai sus.

Practici sociale

În Mesopotamia, femeia se bucura de anumite drepturi: putea să circule liberă, să încheie contracte și să facă negoț, dar era supusă autorității bărbatului, ca și copiii. Unii copii puteau să învețe o meserie sau să se instruiască în școli. Datorau, însă, respect părinților care, după posibilități, le lăsa mai cu seamă pământ băieților și bunuri din gospodărie fetelor. Funcționa și solidaritatea – o datorie bănească, de exemplu, era asumată de toți membrii familiei. Copiii se obligau să-și îngrijească părinții odată cu înaintarea lor în vârstă și să le păstreze vie amintirea după ce nu mai erau.

Majoritatea populației din societățile orientale era alcătuită din oameni liberi, agricultori, meșteșugari și negustori, obligați să muncească la construcții de interes public și să achite dări statului, uneori în natură. Alături de ei, în lumea asiro-babiloniană, prizonierii de război și datornici intrau în categoria sclavilor, aflați întru totul la dispoziția stăpânilor lor – puteau fi cumpărați, vânduți sau lăsați

moștenire. Ei erau obligați să muncească în agricultură sau la marile construcții (palate, temple, sisteme de irigație). Puteau deține unele bunuri, să practice negoțul sau să depună mărturie în justiție, iar în situații excepționale se puteau chiar elibera.

Femeia și negoțul în Babilon: o scrisoare de la o femeie din Mesopotamia către soțul ei, comerciant:

De ce continui să-mi scrii că țesăturile pe care ți le trimit sunt întotdeauna de calitate proastă? Eu produc, să îți trimit textile, pentru ca în fiecare călătorie afacerile tale să-ți aducă suma în argint pe care tu ți-o dorești.

Încălțăminte din papyrus împletit.

A fost descoperită, împreună cu alte accesorii, în mormântul faraonului Tutankamon.

- Imprimă din manualul digital documentul „Viața în Orientul Antic“. Alege unul dintre fragmente, citește-l cu atenție și marchează pe marginea acestuia informațiile, astfel: (p) ceea ce știi deja, (-) ceea ce contrazice informațiile tale, (+) ceea ce ai aflat nou și (?) ceea ce ți-a stârnit curiozitatea și vrei să afli mai multe informații.
- Cu ajutorul profesorului sau al internetului, găsește detalii suplimentare pentru informațiile pe care le-ai marcat cu (?) și adaugă-ți-le în portofoliu.

- Cum sunt îmbrăcați egiptenii din imagini?
- Descrie ocupația acestora, pornind de la personajele reprezentate, uneltele folosite, detaliile de vestimentație.
- Consideri dificilă munca la câmp? De ce?

Am învățat că...

Cele mai vechi așezări din istorie au fost întemeiate pe văile roditoare ale unor mari fluvii. Viața cotidiană în lumea orientală era marcată de resursele disponibile și de raporturile sociale. Acestea îi avantajau pe cei bogați. Condiția sclavilor le îngăduia acestora exercitarea unor drepturi.

Inventarea scrierii. De la pictograme la alfabet

Agricultura și scrierea reprezintă cele mai importante invenții ale tuturor timpurilor. Cea dintâi s-a născut atunci când omul primitiv a înțeles că își poate spori cele necesare traiului cultivând plante.

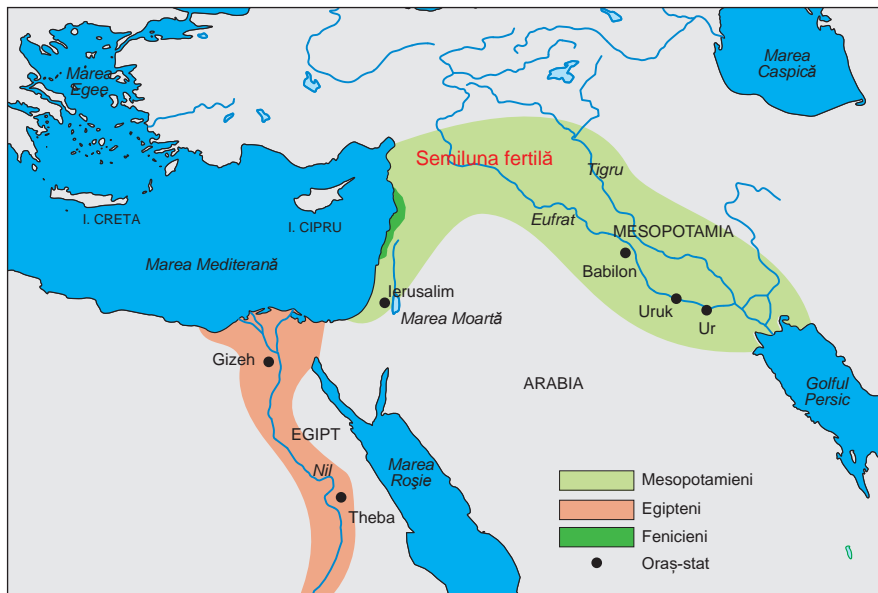
Alte nevoi au făcut posibilă scrierea. Creșterea numărului de bunuri aflate în posesia unor mari proprietari cerea o evidență clară a avutului lor, ceea ce i-a obligat să o consemneze într-un fel.

Codul lui Hammurabi – cel mai vechi cod de legi transmis până astăzi. Inscripția cuneiformă este păstrată pe un bloc de diorit, datat aproximativ între anii 1792-1750 î.H.

Stela are o înălțime de 2,25 metri, o lățime de 79 de centimetri și o grosime de 47 de centimetri. Basorelieful din partea de sus îl reprezintă pe Hammurabi, în picioare în fața divinității, primind însemnele puterii.

A fost descoperit la Susa (Iran) de Jacques de Morgan, în 1902, și este păstrat la Muzeul Luvru din Paris.

Așa a apărut în sudul Mesopotamiei (ținutul dintre fluviile Tigru și Eufrat) cea mai veche scriere, numită cuneiformă, pentru că însemnele ei, foarte simplificate, au fost asemănate de istorici cu niște cuișoare.

Imprimat pe tăblițe de argilă moale, ulterior uscat la soare sau în cuptoare, textul era astfel înscris definitiv și așa se explică descoperirea a peste 300.000 de asemenea „cărți de lut“.

În evoluția lor, aceste semne au parcurs un drum lung. Mai întâi erau simple desene (pictograme), înfățișând ființe și lucruri (om, cal, bou, măgar, masă, casă) care, alăturate, constituiau acțiuni (cal + om = a încăleca) și, mult mai târziu, prin simplificare, s-a ajuns la semnele cuneiforme.

- Folosește harta mută din manualul digital și colorează diferit, pe calculator sau pe hârtie, folosind orientativ și harta istorică de mai sus, următoarele zone: spațiul dintre fluviile Tigru și Eufrat, litoralul vestic al Mării Mediterane, valea fluviului Nil. Scrie pentru fiecare regiune numele purtat în Antichitate de locuitorii lor: mesopotamieni, egipteni, fenicieni.

Inscripție cuneiformă scrisă în trei limbi: persană veche, babiloniană și elamită. Tăblița a fost descoperită la Van, în Turcia de azi.

Gilgamesh îmblânzind leul. Fragment dintr-un basoreliev din sala tronului – palatul lui Sargon al II-lea la Khorsabad (731-706 î.H.). În prezent se află la Muzeul Luvru din Paris.

Fragment din *Epopoea lui Ghilgameș*, scris în cuneiforme, aflat azi la un muzeu din Irak

Epopoea lui Ghilgameș

Epopoea lui Ghilgameș este o scriere închinată unui erou legendar care caută secretul nemuririi. Povestea, înscrisă pe 12 tăblițe, însumând fiecare în jur de 300 de versuri, este relativ simplă și implică oameni și forțe divine deopotrivă.

Un rege aspru și crud din Mesopotamia, Ghilgameș, stârnește mânia zeilor. Ei îl trimit pe Pământ pe Enkidu, pentru a-i arăta unde greșește și pentru a-l aduce pe drumul cel bun. Planul eșuează, căci cei doi se împrietenesc și, împreună, săvârșesc alte fapte care sporesc nemulțumirea zeilor.

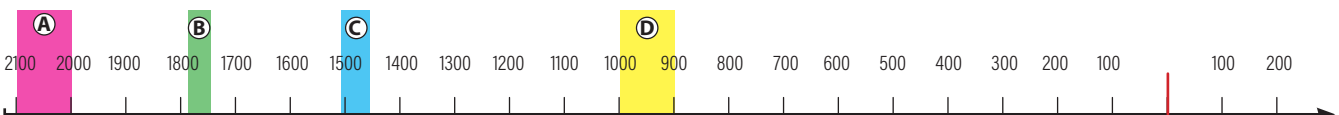
În cele din urmă, zeilor nu le rămâne decât să-l condamne pe Enkidu la moarte. Ghilgameș găsește iarba nemuririi, dar o pierde definitiv, constatând că viața veșnică le este hărăzită doar zeilor.

Ghilgameș, temutul rege al cetății Uruk: *Când zeii l-au făcut pe Ghilgameș, i-au dăruit un trup desăvârșit. Șamaș, slăvitul Soare, făcutu-mi-l-a chipeș. Zeul furtunii i-a dat vitejie. Marilor zei s-a datorat deplina frumusețe, întrecând-o pe cea a tuturor oamenilor. Ei l-au făcut două treimi zeu și numai o treime om [...] Ghilgameș, unde te zorești să ajungi? Nu vei găsi nicicând viața veșnică pe care o cauți. Când zeii l-au zămislit pe om, ei i-au hărăzit moartea [...].*

Să te plângă Bătrânii întinsului Uruk, ai Urukului-celui-împrejmuit, care cu mâinile întinse ne binecuvântau la plecare! Să te plângă înaltele piscuri ale munților sălbatici, pe care împreună ne-am urcat de-atâtea ori! Să te plângă, să te jelească șesurile, ca o mamă să te plângă! Să te jelească [...] codrii pe care i-am pustiit cu mânia noastră! [...] Să te plângă Eufратul cel limpede, din care am scos apa pentru burdufurile noastre! Să plângă locuitorii întinsului Uruk, ai Urukului-celui-împrejmuit!

Epopoea lui Ghilgameș

- Citește cu atenție fragmentul de text de mai sus și stabilește la ce momente din viața personajului Ghilgameș se referă acesta.
- Cu ajutorul profesorului, stabilește care sunt elementele comune între *Epopoea lui Ghilgameș* și două creații din folclorul românesc: basmul *Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte* și balada *Miorița*.
- Citește *Epopoea lui Ghilgameș* și realizează un proiect pentru a prezenta colegilor subiectul acesteia.

Jean-François Champollion. Portret realizat în secolul XIX de pictorul Léon Cognie. În 1822, savantul francez a dezlegat misterul hieroglifelor, folosind o inscripție cu două texte identice, scrise cu hieroglife și în limba greacă veche, descoperită în timpul expediției împăratului Napoleon I în Egipt.

Hieroglife din sala hipostilă a templului de la Karnak, Egipt

Codul lui Hammurabi

Regele Hammurabi a condus regatul Babilonului în secolul XVIII î.H. Realizările sale în domeniul organizării statului și în cel al construcțiilor publice (i se atribuie numeroase canale de irigație, palate și temple) au fost remarcabile.

Creația sa cea mai durabilă este un „cod de legi” prin care încerca să reglementeze relațiile dintre oameni și să le pună în acord cu societatea timpului său. În total sunt 282 de „articole” care acoperă domenii dintre cele mai variate, așa cum o dovedește și fragmentul de mai jos.

Dacă cineva acuză pe altcineva, fără să poată aduce vreo dovadă, acuzatorul va fi omorât.

Dacă un judecător ia o decizie într-un caz, iar apoi se dovedește că a greșit, va fi pus să plătească de douăsprezece ori cât a impus el acuzatului și nu i se va permite să mai judece.

Dacă cineva găsește un sclav evadat și i-l înapoiază proprietarului, acesta va trebui să plătească doi șekeli. Dacă un hoț este descoperit în timp ce fură, va fi omorât.

Dacă cineva inundă culturile unui vecin, îi va plăti paguba suferită.

Dacă cineva are o datorie și nu poate plăti, el se poate vinde pe sine, pe soția sa, pe fiul său și pe fiica sa, ca forță de muncă; după trei ani, ei vor fi eliberați.

Dacă un bărbat adoptă un fiu, iar acesta crește în casa părinților adoptivi, părinții naturali nu pot cere întoarcerea acasă a acestuia.

Dacă un sclav lovește un om liber, îi vor fi tăiate urechile.

Dacă un fiu își lovește tatăl, i se vor tăia mâinile.

Fragment din Codul lui Hammurabi

Iată cum este un om, în casa stăpânului său, purtarea sa e bună doar față de stăpânul său. Dar el să nu fie tot așa și față de altul.

Nu uita, așadar, să judeci cu dreptate, este o hulă împotriva zeului să te arăți părtinitor [...] privește la omul pe care îl cunoști la fel ca la omul ce nu îți este cunoscut și la cel ce se află pe lângă rege la fel ca la acela ce se află departe de palat.

Porunci ale faraonului Tuthmosis III (1504-1450 î.H.) către vizirul nou-numit

- Citește textul ce enumeră poruncile faraonului (îl găsești mai sus). Vizirul descris va avea ca supus un scrib. Pornind de la informațiile obținute prin lectură și căutând surse suplimentare pe internet, reconstituie o zi din viața unui scrib și adaugă compunerea în portofoliul tău.

Hieroglifele și primul alfabet

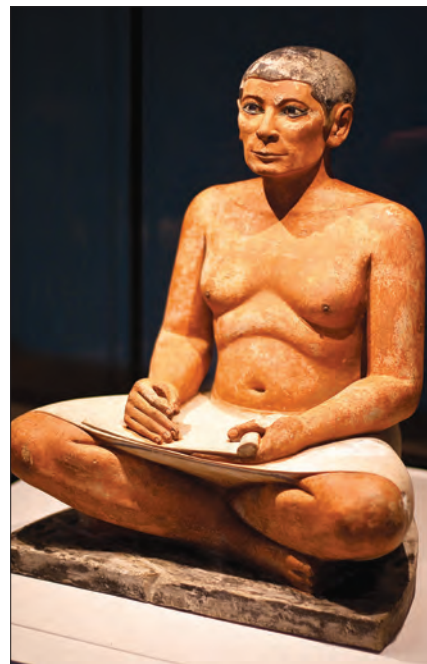
Simplificări succesive, realizate din nevoia de a scrie mai repede, au condus la apariția cunoscutelor cuneiforme. Sensul lor era bine știut de cei care îl învățau în familie sau la școală, mai mult decât s-a crezut inițial – scribii, care puteau fi și femei. Aceștia, întru totul supuși conducătorilor laici și clerici ai societății, le puneau la îndemână stăpânilor un instrument de autoritate și de putere.

Extinsă treptat în toată Mesopotamia, această formă de scriere a ajuns și în Egipt, unde a îmbrăcat forma hieroglifelor, care reprezintă cuvinte întregi, silabe sau sunete alfabetice. Considerată, cum îi spune și numele, scriere sacră, a fost destinată mai cu seamă unor scopuri religioase, dar și inscripționării monumentelor de cult și funerare.

✱	'	⊗	T	∪	P
∇	B	λ	Y	∩	S
∧	G	✈	K	∩	Q
∇	D	∪	L	∇	R
≡	H	∩	M	∩	Ș
Y	W	∩	N	X	T
I	Z	≡	S		
⊠	H	○	'		

Mai târziu, pe fondul creșterii schimburilor comerciale cu Orientul și pe Marea Mediterană, fenicienii, un popor de corăbieri și de negustori, au inventat cea mai simplă scriere, alfabetul. Principiul de bază consta în echivalarea sunetelor vocii omenești cu un număr fix de semne grafice, care puteau fi ușor combinate în cuvinte.

Noua scriere, mult mai accesibilă decât celelalte, deschidea oricui perspectiva cunoașterii și anula privilegiile elitelor din vremurile trecute. Beneficiarii acestui nou mijloc de conservare și de transmitere a memoriei au fost nu doar cei din domeniul economic, ci și clericii, autoritățile de stat, istoricii și, nu în ultimul rând, literații.

Scribul. Statuie din calcar pictat, în mărime naturală, datând din sec. XXV-XXIV î.H. Ochii sunt din cristal, alabastru și piatră neagră, încercuiți cu fard. Se află la Muzeul Luvru, Paris.

- Privește imaginea scribului și răspunde la următoarele întrebări: De ce consideri că scrie stând așezat? Ce instrument și ce suport de scris utilizează?
- Folosește axa timpului de la pagina 27 și identifică ce evenimente menționate în lecție sunt marcate cu literele A, B, C, D.

- **Joc de rol:** Imaginează-ți că ești judecător în timpul domniei lui Hammurabi. Colegul tău, judecător și el, a luat o decizie greșită într-un caz, stabilind o despăgubire de două capre. Folosește fragmentul alăturat pentru a stabili sentința.
- Studiază cu atenție alfabetul fenician redat mai sus și literele asociate din alfabetul latin. Încearcă să-ți scrii numele. Ce observi?

Am învățat că...

Primele forme de scriere au fost inventate în Antichitate, de sumerieni. Ei foloseau cuneiformele, egiptenii – hieroglifele, iar primul alfabet a fost inventat de fenicienii, avea 22 de litere și nu conținea vocale.

Mormintele înalților demnitari egipteni sau ale funcționarilor erau decorate cu scene din viața defunctului. Astfel au ajuns până la noi, ilustrate, informații despre viața cotidiană și ocupațiile acestora. Ce poți spune despre egipteni, analizând detaliile imaginilor din această pagină?

Scribul este cel care impune taxele Egiptului de Sus și de Jos și tot el este cel care le încasează, el face socotelile pentru tot ce există. Toate armatele depind de el. El este cel care conduce pe magistrat în fața faraonului și fixează fecărui om pasul său. El este cel care comandă întreaga țară; orice treabă este sub controlul său [...]. Fii scrib pentru ca membrele tale să fie netede, ca mâinile tale să devină moi, ca, îmbrăcat în alb, să poți păși plin de măreție...

G. Posener, *Enciclopedia civilizației egiptene*

Economia

Activitățile producătoare de hrană (agricultura), tehnologiile care au sporit productivitatea (uneltele metalice din aramă și bronz, mai puțin din fier) și schimburile comerciale au contribuit la dezvoltarea economiei lumii orientale.

Prioritară a fost cultivarea cerealelor, practică în Mesopotamia și în Egipt, precum și în India și în China. În primele două regiuni, orzul avea întâietate, urmat de grâu. În ținuturile dintre Tigru și Eufrat, un loc important îl ocupa susanul, o plantă cu flori galbene, folosită pentru semințele sale uleioase, iar în Egipt – inul. Deși această țară a beneficiat din plin de revărsările periodice ale apelor Nilului, munca agricultorilor era deosebit de grea.

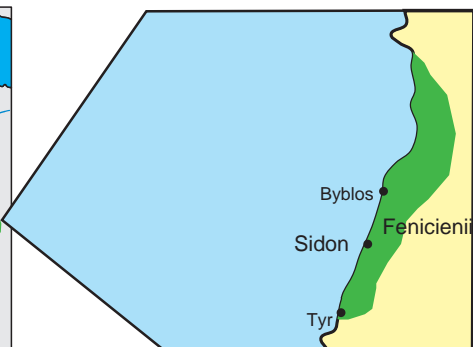

Scribul raportează stăpânilor săi cantitatea de recolte obținute

Asanarea mlaștinilor și construirea canalelor de irigație erau printre ocupațiile lor obligatorii. Delta marelui fluviu era și un spațiu favorabil creșterii vitelor, în situația în care păsările domestice, ca și cornutele, făceau parte în mod obișnuit din gospodăria țărănească. Dacă în Mesopotamia existau mari proprietăți de pământ, în Egipt acesta aparținea în întregime faraonului.

Olăritul, prelucrarea pieilor de animale, a stufului și a trestiei erau meseriile cele mai apreciate în ținuturile asiro-babiloniene. Țesăturile, dar și grânele, carnea și uleiul erau exportate atât pe uscat, cât și pe apă, de-a lungul Golfului Persic. În Egipt lipseau metalele și lemnul, care erau obținute ca pradă de război sau tribut plătit de popoarele cucerite. Mai târziu au fost procurate prin tranzacții comerciale, în care faraonul era cel dintâi beneficiar.

Acest tablou ar fi incomplet dacă nu am zăbovi și asupra unui mic popor, așezat în Mediterana estică, care și-a construit orașe-stat încă din mileniul II î.H.: fenicienii.

Rolul economic și cultural al poporului fenician printre popoarele Orientului Antic a depășit cu mult ponderea numerică a populației sau întinderea sa teritorială. Vreme de mai multe secole, în mileniul I, fenicienii au dominat Mediterana, fiind transportatori de mărfuri și pionieri ai colonizării țărmurilor Europei și Africii, drum pe care mai târziu aveau să-l urmeze, cu succes, și grecii. De-a lungul timpului, rolul lor de intermediari într-un intens schimb de bunuri cu imperiile orientale le-a adus o mare prosperitate.

- Folosind harta alăturată și un atlas geografic, identifică continentele pe țărmurile cărora au ajuns fenicienii și, dacă mai există astăzi, numele orașelor ridicate pe locul vechilor colonii.
- Desenează, după modelul imaginilor de mai jos, o corabie feniciană.

[Faraonul] a trimis niște fenicieni cu corăbii, poruncindu-le ca la întoarcere să treacă printre Coloanele lui Hercule până vor ajunge iarăși în Marea de Miazănoapte și de acolo să ajungă în Egipt. Cum sosea toamna, [fenicienii] coborau pe uscat și se apucau de semănat pământul Libiei prin locurile pe unde se nimereau să fi ajuns de fiecare dată, rămânând acolo până la seceriș. După seceratul grâului, porneau din nou pe mare și în cel de-al treilea an s-au întors în Egipt.

Herodot, *Istorie*

Purpura era extrasă de fenicieni din cochilia unui melc de mare, Murex. În funcție de cantitatea adăugată, culorile obținute pentru vopsirea țesăturilor variau de la roz aprins la roșu purpuriu.

Dar, de la un moment dat, negustorii fenicieni nu s-au mai mulțumit să traverseze Mediterana cu mărfurile altora. Metalele, fildeșul, textilele au devenit materii prime pentru o industrie de lux proprie, ale cărei produse le-au distribuit apoi în întreaga lume orientală.

Istoria fenicienilor a intrat în declin în vremea lui Alexandru cel Mare. Revenirea lor ca producători de mărfuri și promotori comerciali a avut loc în epoca romană și în cea bizantină, până la prăbușirea sub stăpânirea arabă, în secolul VII d.H.

Corăbii reprezentate pe monede emise în orașele-stat feniciene

Am învățat că...

În Orient, cea mai importantă activitate producătoare de bunuri era agricultura. În orașele-stat din Mesopotamia și de pe litoralul Mediteranei s-au dezvoltat atât meșteșugurile, cât și comerțul. Fenicienii au ridicat aceste activități la un nivel înalt. Ei au transformat Mediterana într-un spațiu al schimburilor economice și comerciale.

Credința popoarelor orientale

Inițial, oamenii din Valea Nilului s-au închinat la anumite animale, cele mai multe fiind de pradă; le onorau adresându-le rugăciuni și ofrande, în speranța de a le îmbuna, ca să le ofere protecție. Printre aceste animale se numărau taurul, berbecul, câinele, pisica sălbatică, șarpele, șacalul ș.a.

Reprezentare a zeiței Hathor în „Cartea morților”, susținând discul solar cu coarnele. (cca 1300 î.H.)

Mai târziu, fără a renunța la reprezentările animalelor, locul lor a fost luat de ființe cu trup de om și cap de animal. Astfel, zeița Hathor avea chipul unei vaci, iar Anubis – al unui șacal. Horus avea cap de uliu.

Divinitățile astfel înfățișate aveau o natură duală: în ele se îmbinau binele (latura omenească) și răul (latura animalică).

Venită din vremuri îndepărtate, temerea omului de o natură ostilă și de moartea inevitabilă a fost temeiul credințelor acestuia de mai târziu. Venerând un mare număr de zei, dintre care mulți reprezentau forțe de temut, egiptenii credeau că îi pot astfel împlânzi. De-a lungul timpului, ei au dezvoltat astfel o religie politeistă.

Zei aveau toate calitățile și defectele oamenilor obișnuiți. Se deosebeau de aceștia prin puterea de a reînvia, însă numai după repetate ritualuri magice.

Douăsprezece divinități sunt mai importante în panteonul egiptean. Printre acestea se numără Ra – zeul soarelui, reprezentat de regulă cu discul solar pe creștet și cu chip de erete. El era uneori asociat cu Amon, întemeietorul statului, amândoi străbătând zilnic cerul. Un alt zeu important era Thot, asemănător păsării ibis, locțiitorul lui Ra, patronul științelor și artelor. Apoi se adăugau Knut, zeița cerului, Hathor, mama zeilor, Osiris, stăpânul pământurilor fertile și judecătorul morților, și fratele său Seth, zeul răului, guvernatorul ținuturilor sterpe.

În istoria milenară a Egiptului, un scurt episod monoteist a avut loc la Theba: un faraon susținut de preoți l-a impus temporar pe Amon zeu suprem, cu speranța de a-și consolida autoritatea.

Cultul morților era aspectul cel mai original al religiei egiptene. Potrivit credinței lor, omul era compus din corp, partea materială, suflet și principiul vital *ka*. Pentru a-i asigura omului viață eternă, *ka* trebuia să-și găsească un spațiu material – corpul pregătit pentru lumea de dincolo prin îmbalsămare.

- Caută pe internet imagini reprezentând divinitățile egiptene menționate în lecție și realizează un afiș cu titlul *Zei Egiptului Antic*. Adaugă sub fiecare imagine detalii despre aceasta: unde a fost realizată fotografia și adresa de internet la care poate fi găsită.

Temple și piramide

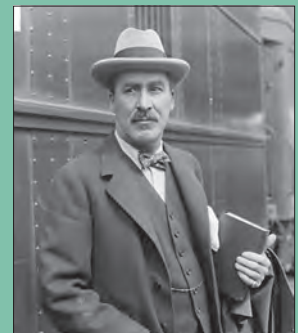
În Babilon, templul era construit din cărămizi arse și avea în incinta sa un zigurat, înălțat prin suprapunerea a mai multe corpuri dreptunghiulare. Pe ultima terasă se construia simbolic o punte între Cer și Pământ.

Importanța excepțională a regilor-faraoni în lumea egipteană și-a găsit expresia în construirea la vest de Nil, în direcția apusului de soare, a unor morminte regale monumentale – piramidele. Potrivit credințelor religioase ale egiptenilor, aceste construcții i-ar fi îngăduit suveranului-zeu să circule veșnic între Cer și Pământ, pe o scară simbolică.

Cele mai renumite piramide sunt cele ale faraonilor Keops, Kefren și Mikerinos, cea dintâi având o înălțime de 146 de metri. Lui Kefren i se datorează și Sfinxul, un leu masiv, cu cap omenesc, statuie ce trebuia să păzească mormântul său, înfățișându-l chiar pe suveran contemplând apusul soarelui. Jefuite de multe ori, mormintele regale și-au pierdut demult strălucirea miilor de obiecte, mai ales din metale prețioase, care îl însoțeau pe faraon în lumea de dincolo.

Descoperiri recente au arătat că piramidele satisfăceau și o altă necesitate. Miile de lucrători care le înălțau ridicau în același timp și noi așezări, în vecinătate, care marcau luarea în stăpânire și valorificarea unor teritorii asanate, irigate și supuse, astfel, forței civilizatoare a omului.

Foto: 1. Ziguratul de la Ur (reconstituire). 2. Templul lui Marduk - Babilon, reconstituirea ruinelor păstrate din timpul lui Nabucodonosor. 3. Templul hipogeu de la Luxor, Egipt. 4. Piramida lui Kefren și Sfinxul

Howard Carter (1874-1939), arheolog britanic, a descoperit în Valea Regilor (26 oct. 1922) mormântul intact al faraonului Tutankamon, împreună cu Lordul Carnarvon (foto dreapta), care a finanțat săpăturile; lordul a murit în anul următor, în urma unei infecții, întărind credința într-un „blestem al faraonului“.

Au muncit fără întrerupere câte 100 000 de oameni [timp de] 20 de ani. Piramida are patru fețe, [...] în înălțime [e făcută] din piatră șlefuită și împreună cum nu se poate mai bine; niciuna dintre pietre nu-i mai mică de treizeci de picioare.
Herodot, Istorii

- Citește textul istoricului Herodot (integral în manualul digital), apoi privește piramida lui Kefren. Conform descrierii, ce s-a păstrat la vârful piramidei? Cu ce au transportat egiptenii blocurile de piatră, dacă încă nu cunoșteau roata? Documentează-te pe internet despre mijloacele tehnice pe care le-au avut la dispoziție. Poți porni de la o imagine reprezentând deplasarea unei statui de mari dimensiuni, descoperită în mormântul guvernatorului Djehuti Hotep.

Am învățat că...

Credințele politeiste orientale își găseau sursa în temerea omului față de natură și de moarte. Construcțiile religioase aveau în Mesopotamia înfățișarea ziguratelor, iar în Egipt erau temple. Importanța faraonilor se reflecta și în construirea unor monumente impunătoare, piramidele, care aveau drept scop să le perpetueze amintirea în posteritate.

Popoare și civilizații pe harta Orientului Antic

Cele mai vechi civilizații orientale au apărut la începutul mileniului III î.H., pe văile fluviilor Tigru, Eufrat și Nil. Sumerienilor le datorăm cea mai veche formă de scriere, organizarea de stat și începuturile literaturii juridice, prin *Codul lui Hammurabi*, precum și momentul de început al literaturii artistice, prin *Epopoea lui Ghilgameș*. Egiptenii au ridicat primele piramide, capodopere arhitecturale și sumă a cunoștințelor științifice stăpânite la acel moment. Fenicienii au dezvoltat un comerț înfloritor și au transformat Marea Mediterană într-un spațiu al conlucrării și al avantajului reciproc.

Ierusalim: reconstituirea orașului antic

- Pe harta de la pagina 21 sunt marcate toate aceste popoare. Identificați spațiul istoric locuit de acestea și specificați reperle geografice și culturale caracteristice.

Pe lângă sumerieni, egipteni și fenicienii, alte două popoare ale Antichității s-au impus prin creații deosebite, care au influențat profund cultura universală: evreii și chinezii.

STUDIU DE CAZ

Evreii

Evreii au populat teritoriul Palestinei din Munții Sermon până la Marea Moartă, iar chinezii, așezați în Extremul Orient, au ocupat o vastă întindere în bazinul Fluviului Galben. Istoria complicată și plină de provocări de tot felul a acestui mic popor și-a găsit reflectarea în religia monoteistă.

Zeul suprem era Iahwe (Iehova), o divinitate fără formă umană, prezentă pretutindeni și nicăieri, un Dumnezeu care le-a dăruit, în cele din urmă, „Țara Făgăduinței“.

Contribuția lor cea mai durabilă la istoria culturii universale este Vechiul Testament, în care se întâlnesc scrieri cu caracter istoric, în mare măsură confirmate de specialiști, poezie, proză și scrierile profeților (persoane care, inspirate de Dumnezeu, vorbesc în numele lui, făcându-i cunoscut mesajul).

Biblia este unul dintre cele mai importante izvoare scrise păstrate până astăzi, privitoare la istoria poporului evreu.

- Citește fragmentele redată în dreapta și numește regii menționați. Ce informații ne transmite textul? Ce alte informații deții despre aceștia? Caută în Biblie (III, Regi) descrierea templului lui Solomon.
- Găsește pe harta de la pagina 26 orașul Ierusalim și compară așezarea sa geografică cu cea a altor orașe din regiune. Ce observi?

Atunci au venit toate triburile lui Israel la David, în Hebron [...] și a încheiat cu ei regele David legământ și au miruit pe David rege peste tot Israelul. David, însă, era atunci ca de 30 de ani când s-a făcut rege și a domnit patruzeci de ani.

Biblia, Regi

Și s-a așezat Solomon pe tronul lui David, tatăl său [...]. După ce regatul s-a întărit în mâinile lui Solomon, Solomon s-a înrudit cu Faraon, regele Egiptului, [...] până a gătat de zidit casa sa, casa Domnului, și zidul dimprejurul Ierusalimului.

Biblia, Regi

A venit Nabucodonosor, regele Babilonului, cu oștirea sa asupra Ierusalimului [...]. Atunci cetatea a fost luată [...]. Și a ars casa Domnului, casa regelui și toate casele din Ierusalim.

Biblia, Regi

Chinezii

La celălalt capăt al lumii orientale, în Asia Răsăriteană, în văile fluviilor Galben și Albastru, chinezii au construit o civilizație ce avea să dăinuie patru milenii. Explozia științifică și mai cu seamă tehnologică care a avut loc în Antichitate în acest stat este absolut impresionantă.

Lista marilor invenții și descoperiri pare nesfârșită, depășind de departe tot ce se cunoștea în restul lumii în acele vremuri: mătasea, dar și bronzul, din care știau să toarne statui monumentale încă din secolul X î.H., magnetismul (busola), dar și roaba, porțelanul – în realizarea căruia dețin și azi întâietatea, precum și hârtia, orologiul hidro-mecanic și tiparul, praful de pușcă și războiul de țesut. Două capodopere, una tehnică și cealaltă artistică, dau măsura excepționalei capacități de creație a acestui popor: Marele Zid și Mausoleul Împăratului Qin.

Într-o epocă dominată de slăbiciunea statului și de războaie necentenite între grupuri rivale, și-a afirmat concepțiile învățatul Confucius. Potrivit acestuia, calitățile omului desăvârșit trebuie să fie inteligența, curajul și bunele intenții.

Marele Zid Chinezesc măsoară peste 21 000 de kilometri. Construcția a durat, cu întreruperi, aproape un mileniu. Lucrare enormă, singura care poate fi admirată din spațiul cosmic, constituie un simbol al unicității acestei culturi aparte în istoria omenirii.

În 1974, niște țărani care lucrau pe un câmp au descoperit mausoleul primului împărat chinez din dinastia Qin.

Reconstituit în toată splendoarea sa, locul de veci al suveranului era mărginit de maluri artificiale, de-a lungul cărora curgea mercur lichid, și avea un plafon acoperit cu stele, reprezentând universul.

Dorința nesăbuită a împăratului de a trăi veșnic s-a împlinit într-un mod absolut neobișnuit. El a luat cu sine, spre a-l apăra și în lumea de dincolo, o armată de 7000 de ostași din teracotă, însoțiți de 500 de cai și de numeroase echipamente de luptă. Impresionant este că fiecare soldat are un chip și o expresie unice.

- Herodot spunea, în secolul V î.H.: *Din câți oameni știm și despre care putem spune fără șovăială, indienii sunt cei mai îndepărtați dintre locuitorii Asiei. [...] India este ultima țară locuită [...].* Pornind de la această afirmație, argumentează faptul că marile invenții ale chinezilor au rămas necunoscute europenilor o lungă perioadă de timp.
- Amintește-ți din anul anterior de studiu: cine este primul european care a călătorit în China și când a făcut lunga călătorie?
- Care dintre invențiile menționate mai sus crezi că este mai importantă pentru oameni și de ce?

Am învățat că...

Este îndeobște acceptat că „istoria s-a născut la Sumer“. Această afirmație are în vedere că multe dintre activitățile noastre de azi își au originea îndepărtată în Orient, în ultimele milenii înainte de Hristos. Aici a fost descoperită scrierea, aici s-au dezvoltat activități productive și comerciale și au luat ființă primele state, ca moduri superioare de organizare a societății. Tot aici, descoperiri remarcabile au contribuit la progresul tehnologic, fără de care civilizația modernă ar fi fost greu de închipuit.

În această lume, credința în divinități, mono-teistă și politeistă, a ajutat oamenii să depășească dificultățile vieții de zi cu zi.

A. Citește cu atenție enunțurile de mai jos și notează cu A, în cazul în care consideri că afirmația este corectă, și cu F, dacă ești de părere că afirmația e falsă. În cazul afirmațiilor considerate greșite, justifică răspunsul.

1. „Semiluna fertilă” este teritoriul delimitat aproximativ de Fluviul Galben și Fluviul Albastru.
2. Alimentul de bază în Egiptul Antic era porumbul.
3. Codul lui Hammurabi este cea mai veche colecție de texte cu caracter juridic cunoscută astăzi.

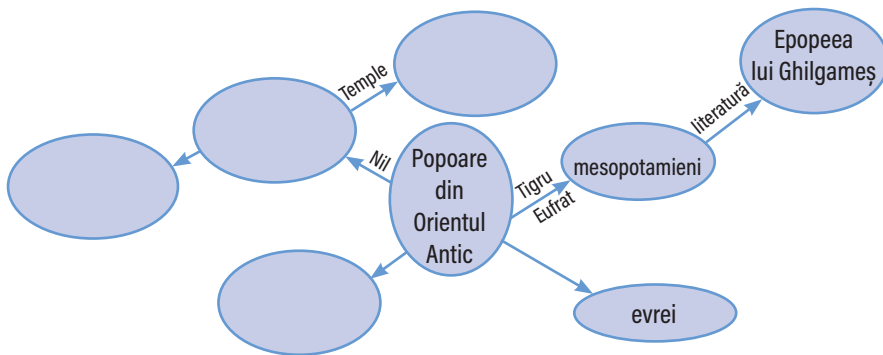

B. Notează în caiet cuvintele care completează spațiile punctate, astfel încât să rezulte un enunț corect.

1. ...(a)..., locuitori în Orientul Antic, aveau o religie monoteistă. Zeul lor se numea ...(b)...
2. ...(a)... au ridicat ...(b)..., singura construcție vizibilă din spațiul cosmic.
3. Ziguratul este un ...(a)... de formă ...(b)..., cu mai multe ...(c)...
4. Orașul-stat Babilon a fost construit pe malul fluviului ...(a)... și a fost cucerit de regele persan ...(b)...

C. Imaginează-ți că trăiești în Orientul Antic. Alege-ți o meserie și expune în 8-10 rânduri cum se desfășoară o zi din viața ta și a familiei tale.

Realizează pe o coală mare de hârtie o schemă după modelul început mai jos, în care să aduni informațiile pe care le-ai descoperit până acum despre popoarele Orientului Antic. Adaugă, dacă poți, imagini de pe internet sau din manualul digital, imprimare, menționând ce reprezintă acestea și locul de unde le-ai luat. Compară schema ta cu cele realizate de colegi și completează informațiile pe care le-ai omis.

Dacă ai terminat, răsuțește pagina, verifică răspunsurile și calculează-ți punctajul!

Sugestii pentru tema suplimentară: Completează schema pornind de la popoarele Orientului Antic, indicând așezarea geografică, elementele specifice de civilizație și marile creații artistice ajunse până la noi.

Din oficiu: 10p. Totalul se împarte la 10 pentru a afla nota.

Punctaj: A. 1) 3p.+5p. (8p.) 2) 3p.+5p. (8p.) 3) 6p. B. 1) 2x 4p. (8p.) 2) 2 x 4p. (8p.) 3) 3 x 4p. (12p.) C. 4 x 10p. (40p.)

Răspunsuri: A. 1) F Tigrul și Eufurat. 2) F cerealele. 3) A, 4) F mai mulți zei, Ra - zeul suprem. B. 1) a. Evrei, b. Iahwe. 2) a. Chinezii, b. Marele Zid Chinezesc. 3) a. templu, b. dreptungihilară, c. etaje. 4) a. Eufrat, b. Cyrus. C. Descrierea locuinței, descrierea hranei, a familiei, a meșteșugului. Pentru validare, cere ajutorul profesorului.

Una dintre cele mai mari descoperiri care au înlesnit cunoașterea civilizației egiptene a fost identificarea mormântului lui Tutankamon în Valea Regilor. Obiectele descoperite aici, chiar și cele perisabile, se află într-o stare suficient de bună încât să poată furniza arheologilor și cercetătorilor informații despre viața egiptenilor.

Spătarul tronului de aur din mormântul lui Tutankamon

Împreună cu câțiva colegi, căutați planul mormântului faraonului. Realizați o machetă/schiță a acestuia, prezentând pentru fiecare încăpere cele mai importante obiecte descoperite, folosind informațiile furnizate de picturi și hieroglife.

Puteți imprima fotografiile și realiza fișe pentru fiecare cameră. La final, motivează, în câteva enunțuri, dacă și de ce ai vrea să vizitezi acest obiectiv arheologic.

Grecia Antică

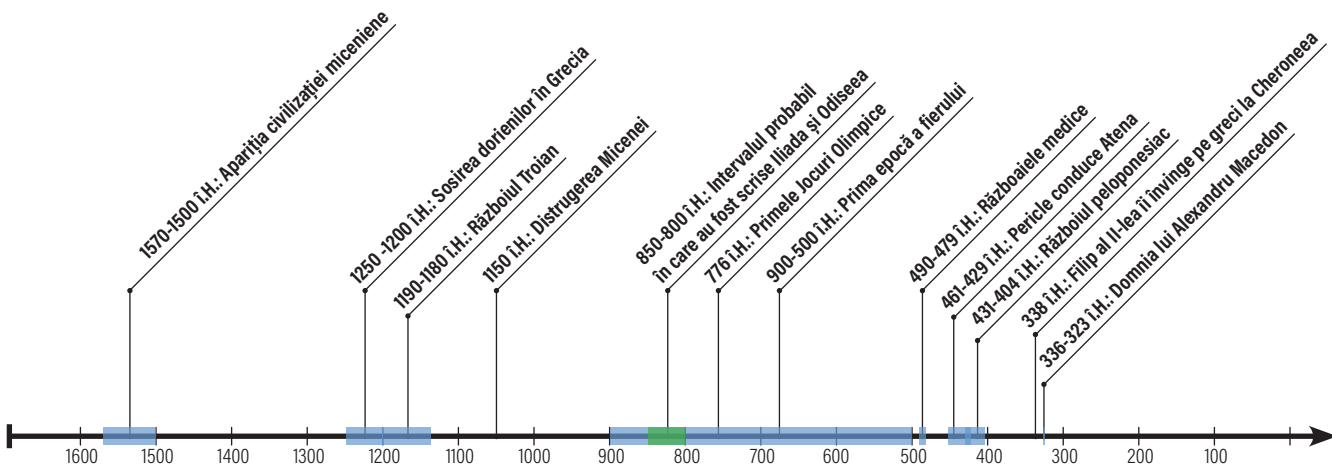

Călătoria începută în Sumer a continuat cu descoperiri neașteptate în sudul Europei.

Vei afla cum aici, într-un ținut muntos, scăldat de apele a trei mări, s-au succedat în timp mai multe valuri de războaie. Curajoasele lor lupte, cu troienii, cu perșii sau între ei, au atras atenția poezilor și a istoricilor acelor timpuri, iar povestirile lor au ajuns până la noi.

Vei demonstra pe baza acestor surse superioritatea democrației ateniene față de alte regimuri ale timpului. Apoi, aflând mai multe despre capodoperele artistice ridicate la Atena în vremea lui Pericle, le vei compara cu cele din Antichitatea Orientală și cu cele din prezent.

Vei investiga, apoi, sinteza elenistică în câteva opere de artă și realizări științifice, care au așezat civilizația greacă la temelia lumii moderne.

Mediul natural și ocupațiile grecilor

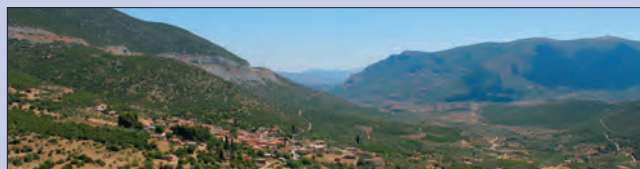
Când au aflat că toată țara elenilor este udată numai de ploii și nu de revărsarea râurilor, egiptenii au spus că, dacă elenii vor fi vreodată înșelați în marea lor nădejde, vor avea de îndurat o foame cumplită. [...] din altă parte decât de la Zeus nu aveau de unde să mai aștepte apă.

Herodot, *Istorii*

Avem un leac împotriva neajunsului [comerțului pe mare] în fertilitatea pământului, ce ne poate satisface toate trebuințele vieții; și cum, de altfel, terenul este accidentat, este evident că nu poate oferi deodată un mare număr de bucate și din belșug fiecăruia.

Platon, *Legile*

Care era acea țară ce avea să devină Hellada? Două elemente au jucat un rol important: muntele și marea. Grecia este o țară muntoasă, cu toate că vârfurile sale nu ating niciodată 3 000 de metri. Dar muntele este prezent pretutindeni. Aleargă și se cațără în toate direcțiile, uneori foarte abrupt. Muntele ocrotește și desparte marea, inspiră teamă, dar unește. Țărmurile mării grecești oferă porturi numeroase. Marea grecească este calea schimburilor comerciale cu alte popoare, a creat ocazia pentru călătorii în

țara marilor opere de artă și a unor uluitoare invenții, a grâului și a aurului, drumul către această minunată țară având drept singură busolă harta nocturnă a stelelor. Marea i-a civilizat pe greci.

Pierre Bonnard, *Civilizația greacă*

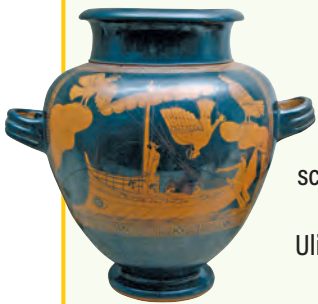
- Compară informațiile despre mediul natural al Greciei din textele de mai sus și identifică ocupațiile pe care le puteau avea elenii pentru a produce hrană în Antichitate.
- Ce soluție au ales vechii greci pentru a-și procura cele necesare traiului?
- Identifică pe harta de la pagina anterioară cetățile Corint și Atena, două dintre marile centre de producere a ceramicii în Grecia Antică.
- Folosește schițele alăturate, ale tipurilor de vase folosite în general în lumea greacă, și caută pe

internet exemple pentru fiecare dintre ele. Sarcina poate fi realizată împreună cu unul-doi colegi, pentru un singur tip de vas. Cu ajutorul profesorului, strângeți toate rezultatele și realizați o prezentare multimedia.

- Dacă în timpul căutărilor ați descoperit și alte tipuri de vase, introduceți și aceste rezultate în prezentare.
- Marchează, pe harta mută, dacă este posibil cu ajutorul hărții geografice, locul unde au fost produse/descoperite obiectele pe care le-ai ales.

La greci, arta ceramică a cunoscut o lungă evoluție și a fost produsă în multe locuri. De la stilul geometric (mai sus - cupă din secolul VIII î.H.) foarte simplificat, al reprezentării ființelor umane, s-a trecut treptat la realism, subiectele fiind scene cu imagini din Legendele Olimpului sau inspirație de poemele homerice.

Vas pentru vin (Krater), pictat cu figuri roșii; scena reprezintă întâlnirea lui Ulise cu sirenele.

Prin tehnicile cele mai cunoscute se desenau pe vase figuri fie de culoare neagră pe un fond roșu, fie invers. Femeile erau de regulă înfățișate în alb.

Amforă din secolele VI-V î.H. decorată cu figuri negre, reprezentând culegători de măslină

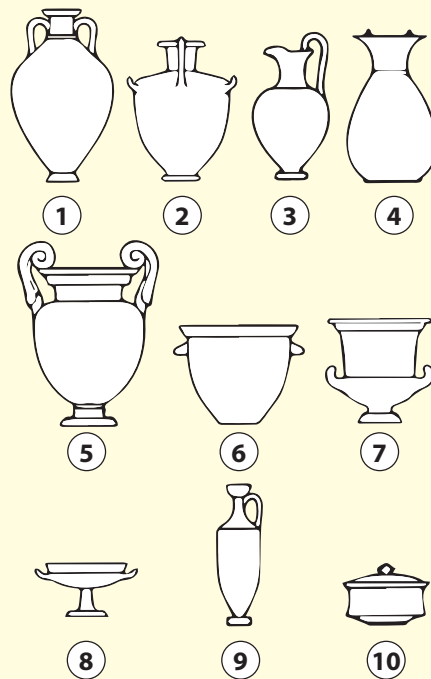

Ceramica, între utilitate și artă

Lutul era peste tot și, după modele orientale, grecii au transformat treptat meșteșugul olăritului într-o adevărată artă, marele centru al ceramicii fiind chiar la Atena, patria democrației și a unei culturi strălucitoare.

Argila arsă în cuptoare a devenit materia primă a unei game variate de produse utile. Au fost făcute astfel vase de cărat apă, pentru păstrarea vinului sau a grânelor, a uleiului și a parfumurilor, cupe de băut și opaițe. Dar cele mai frumoase, pictate de marii artiști ai timpului, n-au servit niciodată unor destinații casnice. Considerate obiecte de artă, au decorat locuințele celor bogați sau i-au însoțit în lumea de dincolo.

Vasele grecești, fie utilitare, fie decorative, au fost mai târziu subiectul principal al exportului, lor adăugându-li-se în timp țesăturile, obiectele prelucrate din metale, vinul, care era produs din belșug, și uleiul de măslină. În schimb, din ținuturile unde ajungeau corăbiile grecești erau aduse cereale, lemn și metale.

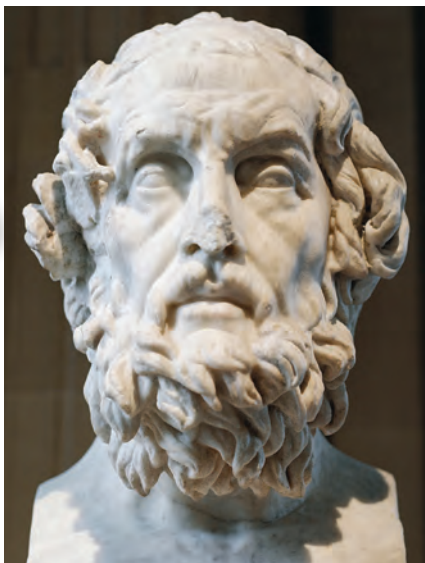

1. Amforă - utilizată pentru transportul lichidelor (apă, vin) sau al cerealelor;
2. Hyria - vas cu mânere laterale pentru aducerea apei;
3. Oinochoe - vas pentru turnat vinul;
4. Olpe - vas pentru băut, de regulă cu o toartă;
- 5, 6, 7. Krater - vas utilizat la petreceri pentru a fi amestecate apa și vinul;
8. Kantaros - vas utilizat pentru băut;
9. Lekythos - vas pentru ulei;
10. Pyxis - vas rotund pentru cosmetice sau bijuterii.

Am învățat că...

Spre deosebire de civilizațiile orientale, care au avut un caracter preponderent agrar, civilizația greacă a fost în mod esențial urbană. Aceasta înseamnă că grecii au dezvoltat mai cu seamă activități meșteșugărești și comerciale. Un rol esențial l-au avut spiritul de aventură și vecinătatea mării în mijlocul căreia s-au așezat. Lipsită de pământ roditor, Grecia a furnizat meseriașilor argilă de cea mai bună calitate, din care, prin prelucrare, s-a obținut o mare varietate de vase, atât utilitare, cât și decorative.

Adevăr și legendă

Homer - bust de marmură, sec. II î.H., aflat la Paris (Muzeul Luvru)

Heinrich Schliemann (dreapta, sus), la Poarta Leilor, în timpul săpăturilor pe șantierul arheologic de la Micene

Iliada: lupta dintre Hector și Ahile. Accesează <http://bit.ly/2luR1tf> pentru mai multe imagini.

Literatura greacă a consacrat poemele rapsodului grec Homer. Compuse cu șapte-opt secole înainte de Hristos, *Iliada* și *Odiseea* au valorificat o lungă tradiție orală, fiind inspirate de un mare eveniment din trecutul îndepărtat: războiul dintre ahei (greci) și troieni. Însă autorul nu s-a mulțumit să istorisească doar conflictul lung și întortocheat, care s-a încheiat după 10 ani cu o victorie greu plătită.

El a adăugat o continuare, spunând și povestea lui Ulise. Acesta era unul dintre eroii războiului abia încheiat. Deși greu convins să ridice armele și să plece la luptă, într-un moment de cumpănă al războiului, el a arătat o inteligență și o abilitate aparte.

Cele două poeme homerice au, pe întreaga lor întindere, un aer de legendă. Muritorii se amestecă tot timpul cu zeii și astfel nu e de mirare că aceștia sunt cei care oferă pretextul conflictului. Se istorisește cum Paris, fiul regelui Troiei, a fost chemat să desemneze câștigătoarea unui concurs de frumusețe la care participau trei zeițe. Fiecare dintre ele s-a angajat să ofere o recompensă celui ce urma să aleagă. A câștigat, în mod firesc, chiar zeița frumuseții, Afrodita, iar Paris a primit-o în dar pe Elena, soția regelui Menelau, considerată cea mai frumoasă muritoare. Cu acordul zeilor, el a răpit-o.

Pentru că era vorba despre o încălcare gravă a codului onoarei, ceilalți regi ahei au luat partea soțului înșelat, și-au înarmat trupele și au plecat spre Troia să-l răzbune. Ajunși acolo, au declanșat un asediu și, în cursul înfruntărilor care au urmat, zeii au continuat să se amestece. În prim-planul acțiunii s-au aflat doi eroi: Ahile, fiul lui Peleu și al lui Thetis, din familia divină a Nereidelor, și Ulise, regele Ithacai.

Cel dintâi își va pierde viața, lovit în călcâi, singurul său loc vulnerabil. Al doilea, reputat pentru inteligență și curaj, va pune capăt războiului cu ajutorul șiretlicului calului troian. După 20 de ani de la plecare, Ulise s-a întors acasă. Era bătrân și obosit, dar Penelopa, soția sa credincioasă, nu încetase să creadă că-l va revedea într-o zi.

Războiul troian

Multă vreme, povestea războiului troian a fost considerată doar o frumoasă legendă, născută din geniul lui Homer. La jumătatea secolului al XIX-lea, H. Schliemann, un mare pasionat al acestor scrieri, și-a riscat întreaga avere ca să descopere adevărul. Cu mult noroc, el a reușit să găsească mai întâi Troia, iar apoi Micene, una dintre cetățile aheilor. Acolo a descoperit un tezaur remarcabil și mai multe construcții monumentale. S-a demonstrat atunci că Homer descrieseră o lume reală și că poemele sale erau o sursă istorică excepțională. Războaiele troiene, căci au fost mai multe, aduseseră față în față armatele aheilor, adunate din toată Grecia și din insule, și trupele de mercenari ale Troiei, venite din Asia.

Victoria decisivă a celor dintâi a coincis, însă, cu o nouă invazie. Doriienii i-au izgonit pe ahei în nordul Greciei și pe ionieni în Asia Mică. Aici avea să renască în curând o nouă civilizație, extinsă ulterior peste Marea Egee, în Grecia Continentală.

*Apoi pe-a lui soție
O sfătui cu multă viclenie
La luptă între peșitori să puie
Securile și arcul lui Ulise,
[...] Niciunul
Nu am putut să-ntindem coarda de la
Călitul arc, căci ne lipsea puterea.
Dar când ajunse-n mâna lui Ulise
Cumplita armă,
[...] Și cum pe arc Ulise puse mâna,
Ușor destinse coarda-i și săgeata trecu prin fier.
Pe urmă el cu arcul [...]
Turnă o ploaie de săgeți în față-i.*

Homer, *Odiseea*

- Stabilește cu ajutorul manualului digital detaliile itinerariului lui Ulise. Care dintre „întâlniri“ a fost cea mai periculoasă?
- Prezintă în ordine cronologică evenimentele menționate în imaginile de mai jos, așa cum apar în *Iliada* și *Odiseea*.
- De ce s-a spus că *Odiseea* este povestea cuceririi mării de către greci?
- Cum a reușit Ulise să-și redobândească soția și tronul?

Cea mai veche reprezentare a calului troian, descoperită pe un vas, la Mykonos, una dintre insulele grecești

Căderea Troiei – krater, sec. V î.H., aflat la Museum of Fine Arts, Boston

Uciderea peșitorilor la întoarcerea lui Ulise acasă, în Ithaca. Vas de teracotă, sec. V î.H., aflat la Staatliche Museum, Berlin

Ahile (stânga) și Ajax – joc de masă. Vas de teracotă din sec. VI î.H., aflat la Muzeul Vaticanului, Roma

Am învățat că...

Iliada este poemul omului în război. Homer a elogiat dragostea de glorie a eroilor care mor cu simplitate. A cântat și onoarea, mai prețioasă decât viața și mai puternică decât zeii.

Odiseea este istoria cuceririi mării de către poporul grec. Este, totodată, și povestea lui Ulise, călăuzit tot timpul și împotriva tuturor provocărilor de gândul întoarcerii acasă.

Legendele Olimpului

Poemele homerice *Iliada* și *Odiseea* au adus în atenția tuturor nu doar un conflict străvechi, ci și o lume fascinantă, în care zeii nemuritori se amestecă neîncetat în viața oamenilor hărăziți morții.

Toate acestea ne arată că grecii erau, ca și popoarele orientale, politeiști, dar concepeau societatea divină asemenea unei familii conduse de un părinte autoritar, alături de care se așază soția și, în mod firesc, copiii. Nici nu s-ar fi putut altfel, atâta vreme cât acest popor mic, dar curajos și puternic, nu s-ar fi simțit întru totul asemenea zeilor. Nu puteau să le ignore puterea, dar nici nu ezitau

să se considere egalii lor. Le-au atribuit înfățișarea, calitățile și defectele lor, singura diferență fiind că i-au înzestrat cu puteri supranaturale și că le-au acordat dreptul la nemurire.

În Olimp, sălașul zeilor, rege este Zeus, care a câștigat tronul în urma unor lupte grele. Stăpân al Cerului, el impune pe Pământ ordinea și dreptatea. Familia divină îi cuprinde pe frații săi: Poseidon, zeul întinderilor nesfârșite ale mării, Hades, stăpân în lumea subterană a morții; pe sora sa, Demeter, zeița fertilității, și pe soția sa, Hera, zeița căsniciei. Printre copiii lui Zeus se numără Apollo, zeul frumuseții masculine, al luminii și al artelor, Hermes, zeul comerțului, Hefaios, zeul focului și al meșteșugurilor, și Ares, zeul războiului.

Mytikas, vârful cel mai înalt al legendarului Munte Olimp

Nașterea Atenei, amforă din sec. VI î.H.

Ajutoarele lor preferate, de regulă cei care le îndeplinesc voința, sunt eroii. Aceștia se află undeva la jumătatea distanței dintre zei și oameni. Dispun și ei de o serie de calități ieșite din comun, dar sunt muritori.

Trei dintre eroi sunt mai cunoscuți. Toți au ieșit învingători în luptele purtate cu tot felul de creaturi monstruoase. Hercule, cel dintâi, a dus la capăt douăsprezece sarcini excepționale. Perseu a ucis Meduza, a cărei privire îi răpunea imediat pe cei la care se uita, iar Tezeu, unul dintre regii legendari ai Atenei, a nimicit Minotaurul, închis în labirint pentru fărădelegile sale.

Zeus simțea că-l doare capul tot mai puternic. [...] Din creștetul nemuritor, cum spun legendele eline, s-a ivit o zeiță mândră, purtând o platoșă de aur, pe frunte coif, în mâna dreaptă o lance strașnic ascuțită și-n stânga scut apărător. [...] Zeus năștea pe fiica lui, Atena.

Alexandru Mitru, *Legendele Olimpului*

- Citește cu atenție textul alăturat, fragment din *Legendele Olimpului*. La ce zeitate se face referire? Stabilește legătura între textul citit și una dintre imaginile prezente în lecție.

Iar Atena, nou-născută, era atât de frumoasă încât zeul Hefaistos a și cerut-o de nevastă. Ochii zeiței, mai ales, erau albaștri-verzi, făuriți parcă din azur. Hefaistos a stăruit să-l ia de soț, însă zeița n-a primit și a făcut un jurământ: să stea pe veci nemăritată. Zeus i-a ascultat dorința să n-aibă soț și a rostit: „Te vei numi Palas-Atena! Vei sta alătura de mine și-adeșea mă vei sfătui...” De-aceia Zeus s-a gândit și a hotărât ca ea să fie zeiță a înțelepciunii, a cugetărilor adânci și a priceperii depline, în muncă sau în bătălii.

Alexandru Mitru, *Legendele Olimpului*

Cum isprăvește cu marele, trainicul scut, iscusitul
Faur lucrează și-o platoșă mai luminoasă ca para focului,
[...] După ce meșter-Hefest slăvitul făcu armătura
Toată, de jos o ridică și merge și-o-mbie zeiței.
Dânsa, luând de la zeu strălucita comoară de arme,
Pleacă din ninsul Olimp, zburând ca un uliu la vale.

Homer, *Iliada*

Enea îi reproșează lui Apolo că zeii îl protejează pe Ahile. Acesta îi răspunde:

Cheamă și tu, viteze, ocrotirea zeilor [...] o fică a lui Zeus,
Afrodita, și-e mamă.
Hera l-a zărit de departe, în vălmășagul luptelor.
A adunat zeii din jur și le-a spus:
Gândiți-vă amândoi, Poseidon și Atena, cum se vor sfârși
toate aceste isprăvi.

Homer, *Iliada*

Hefaistos îi înmânează zeiței Thetis armele confecționate pentru Ahile, fiul ei. Decor pe interiorul unei cupe din sec. V î.H. (Muzeul Altes, Berlin)

Tezeu ucigând Minotaurul. Decor pe interiorul unei cupe din sec. V î.H., aflată la Muzeul Luvru

- Fragmentele de mai sus, din Iliada, vorbesc despre o armură făurită de Hefaistos pentru unul dintre războinicii participanți la războiul troian. Despre cine este vorba? Cum putea fi înfrânt acesta, în ciuda protecției oferite de zei?
- Harta de la pagina 40 arată drumul de întoarcere acasă a lui Ulise. Alege unul dintre popasuri și citește în *Odiseea* detalii despre acesta, apoi prezintă clasei, pe scurt, ce ai aflat.
- Care sunt calitățile zeiței Atena? Caută pe internet detalii despre zeița egipteană Maat. Ce observi?
- Alcătuieste arborele genealogic al familiei zeilor olimpieni.
- Identifică personajele din textele de mai sus și alcătuieste, pentru zeii cunoscuți, un tabel cu domeniile lor de acțiune.

Am învățat că...

Poemele homerice au fost considerate de Herodot ca fiind primele încercări de a atribui fiecărui zeu un nume, de a distinge atributele zeităților și de a le defini.

În realitate, marele poet grec nu a inventat nimic. El are, pur și simplu, meritul de a fi dat o formă literară unitară multitudinii de divinități din lumea greacă. Aici, diferențele față de lumea orientală rămân importante. Spre deosebire de Egipt și de statele orientale, Grecia era alcătuită din mici comunități, state fărâmițate, despărțite de lanțuri muntoase și de văi adânci.

Fără legături terestre între ele, orașele-cetăți își cinsteau separat zeii, indiferent de locul lor în ierarhia familiei divine, alegându-i din Panteonul cunoscut.

Organizarea polisului grec

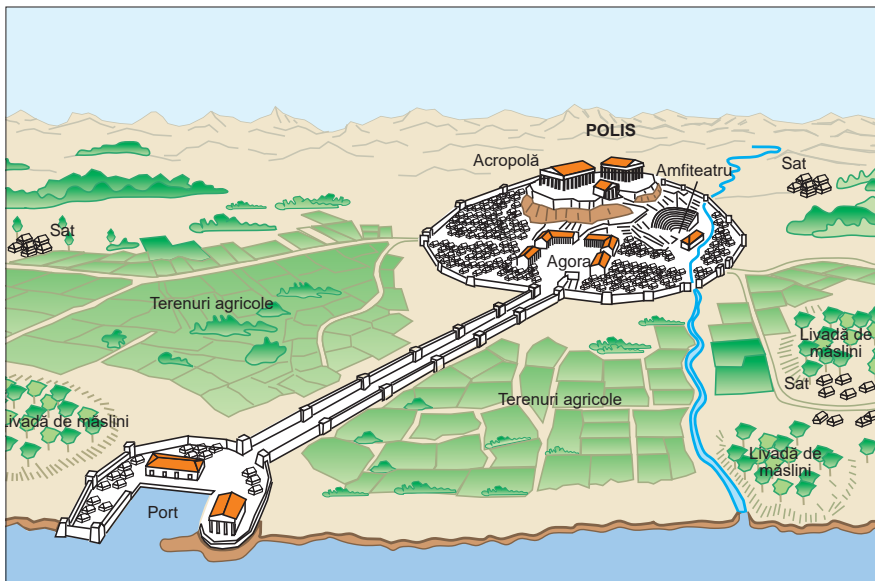
Mileniul I î.H. a fost marcat în lumea greacă de două evenimente, în bună măsură legate strâns unul de celălalt: apariția și extinderea polisului, orașul-stat, și colonizarea greacă, în Mediterană și în regiunea Mării Negre.

Orașul-stat își avea rădăcinile în epoca anterioară, în micile așezări fortificate ale aheilor. Polisul a apărut, însă, în urma unei lungi evoluții. La început au fost câteva așezări învecinate. La un moment dat, ele au acceptat să se unească pe un teritoriu bine delimitat, în jurul cultului acceptat al unui zeu. La sfârșit s-au ridicat orașul și fortăreața împrejmuitoare.

Centrele recunoscute ale polisului erau *acropola*, unde se aflau sanctuarele zeilor, și *agora*, un spațiu destinat discuțiilor politice și afacerilor.

În noile așezări, activitățile economice au cunoscut un avânt remarcabil. Agricultură, meșteșugurile (olăritul) și exploatarea minieră au oferit resurse importante, valorificate mai târziu, odată cu colonizarea.

Polisul grec era deopotrivă o unitate economică și un organism de stat. Pe măsură ce orașul progresa, a crescut și numărul oamenilor liberi (agricultori, meșteșugari, negustori și corăbieri). Aceștia, constituiți în demos, au pretins și au obținut cetățenia și drepturile cuvenite oferite de aceasta. Ei au ajuns să împartă dreptatea, să numească slujbași și să lupte pentru apărarea orașului, în armata de hopliți. După spusele lui Pericle, polisul a devenit, treptat, *un mod de viață*.

Avem o constituție care nu imită legile vecinilor, ci mai degrabă noi înșine suntem un exemplu, fără să imităm pe alții. [...] din pricină că este condusă nu de câțiva, ci de mai mulți cetățeni, s-a numit democrație, și, după lege, toți sunt egali în privința intereselor particulare. [...] dacă este sărac, dar poate să facă un lucru bun pentru cetate, nu este împiedicat pentru că n-are vază.

Tucidide,
Războiul peloponesiac

Pericle (461-429, fiul lui Xantipos Atenianul). Bust de marmură, copie romană

- Identifică în imaginea de mai sus care este alcătuirea unui polis grec. Care era destinația fiecăreia dintre construcțiile cetății?
- Amintește-ți, din lecțiile de educație civică, ce înseamnă cetățenia și ce drepturi și libertăți decurg din aceasta. Conform textului lui Tucidide, cine putea participa la „viața cetății“?
- Definește, cu ajutorul textului alăturat, democrația.

Colonizarea

Organizarea polisului grecesc a accentuat diferențele de avere dintre locuitori. Cei mai săraci s-au gândit că dincolo de marea care îi înconjura din toate părțile îi aștepta o viață mai bună și au părăsit cetatea. Așa s-a produs colonizarea, o mare extindere a lumii grecești, îndreptată spre Mediterana vestică, Tracia și malurile Mării Negre. Primul val al celor care au plecat în căutare de pământuri roditoare a atras și meseriași și negustori, dornici să-și sporească veniturile. Comunitățile nou constituite păstrau legătura cu polisul de origine. Vorbeau limba greacă și nu renunțaseră la convingerile lor religioase, la tradiții și la modul de viață de acasă. Cei mai numeroși s-au așezat în Sicilia și în sudul Italiei, motiv pentru care s-a spus că acolo era „Grecia Mare”.

Prima monedă de argint de pe teritoriul țării noastre, emisă la Histria în sec. VI î.H.; Vulturul pe delfin – simbolul maritim grecesc

Histria, Tomis, Callatis

În lungul lor periplu, corăbierii greci au ajuns, traversând Helespontul (Strâmtoarea Dardanele), și în vestul Mării Negre, unde au înființat coloniile Histria, Tomis și Callatis. Noile orașe-cetăți erau atât centre de producție (pentru statuete de teracotă, bijuterii sau mărgele de sticlă), cât și de schimb. Din aceste locuri plecau spre polisurile-mamă (care inițiaseră colonizarea) cereale, pește și sclavi. În același timp, prin intermediul lor, treceau spre teritoriile nord-duce produse ale meșteșugului ceramicii de lux grecești.

Cetatea Histria, azi - Cartierul de est, curte interioară cu coloane

Relațiile lor cu puterile vecine au fost complicate. Au cunoscut lungi perioade de pace, dar și distrugerii și cotropiri, până la instalarea ocupației romane, care le-a înglobat, odată cu toată Dobrogea.

Aici au funcționat teatre sau au lucrat intelectuali de prestigiu, iar prin eforturile comunității au fost ridicate temple și statui monumentale. Prin nivelul lor cultural, coloniile grecești din Dobrogea au aparținut lumii clasice a Antichității.

[...] ținuturile pontice ne dau vite și sclavi. Dintre articolele de lux, ne procură din belșug miere, ceară, pește sărat. În schimb, primesc din prisosul regiunilor noastre ulei și tot felul de vinuri; cu grâu fac comerț.

Polibiu, *Istoriei*

[...] așezarea coloniilor s-ar fi făcut la fel ca așezarea roiurilor; [...] dacă hotarele prea strâmte ale patriei lor sau alte neajunsuri asemănătoare i-ar fi silit să se despartă de concetățenii lor, fără să înceteze, din pricina aceasta, să rămână în legături de prietenie.

Platon, *Legile*

- Descoperă pe harta de la pagina 37 cele trei colonii grecești de pe teritoriul țării noastre. Ce localități se află azi pe vechile lor teritorii?
- Privește cele două imagini de mai sus. Ce elemente comune cu lumea greacă observi?
- Ce produse de lux importau grecii din ținuturile pontice?
- Ai vizitat vreunul dintre muzeele de istorie existente în localitățile de la malul Mării Negre? Povestește pe scurt ce exponate ți-au atras atenția și de ce. Ilustrează prezentarea ta cu imagini, dacă ai făcut fotografii în timpul vizitei.
- Stabilește, pornind de la textul de mai sus, care erau motivele colonizării.

Am învățat că...

Polisul reprezenta, la vechii greci, o unitate economică, o organizare statală și un mod de viață. Accentuarea diferențelor de avere a fost principala cauză a colonizării. Noile așezări păstrau neatinsă limba, tradițiile istorice și credințele religioase ale locuitorilor nou-veniți.

Atena și Sparta

Mai întâi a pus la cale să se îndrăvenească trupurile fetelor prin alergări, prin lupte atletice și prin aruncarea cu discul și cu lancea [...]. Lycurg socotea că nu sunt ai părinților copiii, ci țin de obștea cetății [...]. Cercetând pruncul, dacă era bine legat și voinic, îl îndemnau [pe tată] să-l crească. Dar dacă pruncul nu era de soi și n-avea corp bine făcut, îl trimiteau la așa-zisele apothetai, în loc prăpăstios, pe Muntele Taiget.

Plutarh,
Viața lui Lycurg

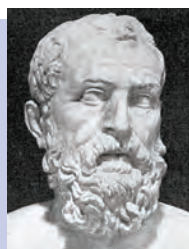
- Tabloul de mai sus, aparținând pictorului Abel de Pujol (sec. XIX), îl arată pe Lycurg prezentând cetății urmașul la tron. Conform textului lui Plutarh, ce se întâmpla la nașterea copiilor spartani?

Lycurg a statornicit și alte legi, diferite de cele aflate în vigoare în celelalte cetăți grecești. El a interzis cetățenilor liberi să strângă averi, impunându-le o singură preocupare: asigurarea libertății orașelor.

- Cum interpretezi decizia lui Lycurg?

Istoria Greciei Antice poate fi cuprinsă, sub aspect politic, în cele două constituții ale orașelor Atena și Sparta, una înfățișând o democrație, iar cealaltă – un regim oligarhic, în care puterea era deținută de un mic grup de cetățeni privilegiați.

Istoria democrației ateniene își leagă numele de trei mari legiuitori: Dracon, Solon și Clistene. În secolul VI î.H., urmându-se unul pe celălalt, au adoptat reglementări care au sporit puterea demosului. La începutul secolului următor, Adunarea Poporului, din care făceau parte toți cetățenii, câștigase conducerea în stat. În aceste condiții, toate funcțiile urmau a fi atribuite prin tragere la sorți, exercitându-se, însă, pe durată limitată. Cetățeni erau considerați bărbații liberi. Femeile, străinii și sclavii erau excluși din viața cetății.

Ajuns în fruntea statului, Solon a eliberat poporul atât pentru acea vreme, cât și pentru viitor, oprind să se mai facă împrumuturi chezașuite cu persoana debitorului.

Aristotel,
Statul ateniilor

- Care erau situațiile în urma cărora un om putea ajunge sclav în Antichitate?
- Ce categorie de cetățeni era amenințată de sclavie?
- De ce considerăm această măsură a lui Solon ca fiind un pas spre democrație la Atena?

Atenei democratice i s-a opus Sparta oligarhică și războinică, o cetate de invadatori doriens, înălțată în nordul Peloponezului (Lacedonia). Organizarea ei printr-o constituție a fost atribuită legislatorului legendar Lycurg, iar forma de stat era una monarhică. Cei doi regi își intrau în atribuții în vreme de război, când comandau armata.

Statul avea drepturi depline asupra tuturor spartanilor, moștenitorii cuceritorilor teritoriului, cât și asupra hiloților, urmașii celor învinși. Puterea aparținea, însă, aristocrației militare. Cei dintâi trăiau într-o campanie permanentă, erau oricând gata de luptă. Antrenamentele lor începeau de la cele mai fragede vârste. Instrucția includea marșuri lungi și exerciții militare zilnice. Hiloții erau tratați de pe poziții de forță, nu participau la viața publică și erau la dispoziția stăpânilor. Cu toate acestea, situația lor era superioară celei a sclavilor atenieni, care nu erau considerați oameni.

Disciplinați și eroici, capabili de un curaj fără margini, spartanii și-au câștigat o întâietate militară indiscutabilă. Dar izbânzile lor repetate au avut un preț și nu au rămas fără urmări. Cetatea din Peloponez, care și-a învins toți adversarii, avea să rămână în cele din urmă singură, complet străină de toate celelalte.

Clistene i-a împărțit pe ateni- eni în zece triburi, în loc de patru, amestecând categoriile sociale [...], deoarece voia să fie părtăși cât mai mulți oameni la drepturile cetățenești. Apoi el a rânduit ca Sfatul să fie alcătuit din cinci sute de membri, în loc de patru sute, câte cincizeci de fiecare trib [...].

Astfel, Constituția ajunsese mai prielnică poporului decât pe vremea lui Solon [...]. Clistene a statornicit noi legi, ca să atragă mulțimea, și, printre ele, și legea privitoare la ostracism.

Aristotel,
Constituția ateni- enilor

Democrația ateniană a fost consolidată prin reforme legislative, odată cu introducerea tragerii la sorți a funcțiilor publice. Oricare cetățean putea deveni magistrat, primind chiar o remunerație pentru munca sa. Se permitea, astfel, și celor săraci să-și îndeplinească datoria publică. Acest sistem garanta egalitatea cetățenilor în fața legii.

La Atena, puterea era deținută de Adunarea Poporului. Unii, care se credeau foarte puternici, alții – ambițioși fără măsură, lăsa- să se creadă că ar dori pu- terea doar pentru ei. Împotriva lor, cetățenii puteau vota *ostraci- zarea*. Pentru aceasta era nevoie ca numele unei persoane să apară de 6000 de ori pe ostraconuri. Persoana era izgonită din cetate pentru zece ani.

Klerotrion. Dispozitiv în care se fixau plăcuțe de bronz cu numele candidaților la tragerea la sorți pentru juriile populare. Se află la Muzeul Agora din Atena.

- Ce importanță are, pentru democrație, participarea la Adunări a unui număr mai mare de cetățeni?
- Stabiliți trăsăturile ostracismului, așa cum re- ies din textul alăturat. De ce este aceasta o măsură democratică?

Pinakia - plăcuțe de bronz cu numele cetățeanului, numele tatălui său și tribul, utilizate în tragerea la sorți a funcțiilor publice

Ostracon (ciob ceramic) cu numele lui Pericle

Spartanii erau renumiți în Antichitate pentru vorbirea lor în propoziții scurte, „laconice“, dar bogate în conținut. Iată câteva exemple păstrate de Plutarh (*Maximele spartanelor și ale spartanilor necunoscuți*):

Un locuitor al Greciei, admirând un tablou ce înfățișa un aspect al luptei dintre spartani și ateni- eni, s-a oprit asupra scenei ce-i reprezenta pe spartani măcelăriți de ateni- eni, spunând: „Ce viteji mai sunt ateni- enii!“ Un lacedemonian i-a răspuns, însă, prompt: „În pictură“.

În cetatea Spartei avea loc pedepsirea unui om. Acesta striga: „Am păcătuit fără să vreau“. Un spartan îi răspunse atunci: „Bine! Tot fără voia ta ești și pedepsit“.

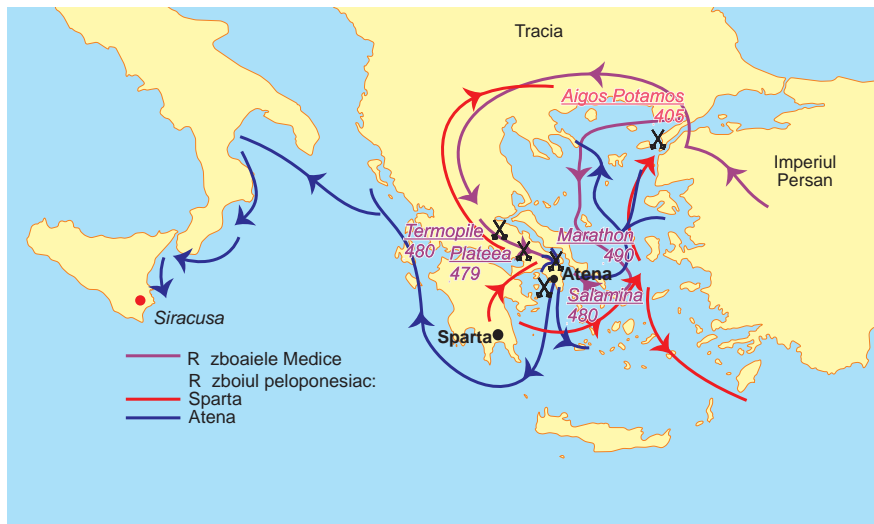
- Explică dialogurile de mai sus și recon- struiește replicile spartanilor, folosind cu- vintele tale.
- Imaginează-ți un dialog între un spartan și un atenian, lucrând împreună cu colegul de bancă. Atribuiți-vă rolurile și încercați să discutați pe teme legate de organizare a cetății, creșterea copiilor, pregătirea mili- tară a cetățenilor. Notați replicile sau înre- gistrați-vă și transcrieți ulterior, realizând în clasă un panou cu acestea. Ce observați?

Am învățat că...

În istoria lumii grecești, două cetăți au impus modele de putere. La Atena, la sfârșitul secolu- lui al VI-lea î.H., preluarea conducerii cetății de către Adunarea Poporului a consfințit un regim democratic.

La Sparta, un grup de privilegiați dori- eni și-a păstrat drepturile câștigate în urma cuceririi ce- tății. Opoziția între cele două regimuri politice a condus în sec. V î.H. la un conflict între cele două cetăți, implicând toată lumea greacă.

Războaiele grecilor

[...] la intrarea și la ieșirea din Termopile [...] este loc de trecere pentru o singură căruță [...]. De-a curmezișul căilor de trecere a fost ridicat un zid [...] să ferească Elada de puhoiul barbarilor. [...] Perșii [...] luptau într-un loc cu trecere îngustă, mânuiau lănci mai scurte decât ale elenilor și nu aveau cum să tragă folos de pe urma numărului lor.

Herodot, *Istoriei*

Secolul V î.H. a fost considerat cel mai important din istoria Atenei. Atunci polisul a atins, în vremea lui Pericle, maxima prosperitate și strălucire intelectuală. Dar, tot atunci, Atena s-a aflat în mijlocul a două mari conflicte. În cel dintâi, s-a înfruntat cu Persia, care stăpânea un imperiu și dispunea de mari resurse, care îi susțineau supremația. De cealaltă parte se găseau orașele-stat grecești, a căror putere era mult diminuată de neînțelegeri și de conflicte.

Contrar tuturor așteptărilor, Atena și Sparta și-au arătat superioritatea, pe rând, în mari bătălii terestre și navale. În cele din urmă, războaiele cu perșii s-au încheiat cu victoria orașelor-stat grecești. Beneficiarele principale și-au consolidat poziția. Atena, pe mare, și Sparta, pe uscat, s-au așezat în fruntea a două alianțe care împărțeau lumea greacă: Liga de la Delos și Liga peloponesiacă.

STUDIU DE CAZ

Bătălia de la Marathon – 490 î.H.

Ostilitățile au fost deschise de perși, care au atacat cu o mare armată, transportată cu flota, pe plaja de la Marathon. Atenienii, singuri în fața inamicului, nu dispuneau decât de 20.000 de oameni. Solicitați, spartanii n-au răspuns cererii de ajutor.

În fruntea hopliților se afla, însă, Miltiade, un bun cunoscător al tacticilor militare persane, și lui i s-a datorat planul de luptă. Atenienii ocupaseră o poziție mai înaltă și au atacat fără ezitare, bucurându-se de avantajul pantei și al armurilor mai rezistente decât ale inamicilor.

Rapiditatea intervenției i-a luat prin surprindere pe perși, șirul arcașilor lor neputând echilibra situația, și s-a ajuns în cele din urmă la lupte corp la corp. Într-un final, perșii, copleșiți, au fugit spre corăbii, lăsând pe câmpul de luptă peste 6000 de morți. Armata celui mai puternic imperiu fusese învinsă de un grup de cetățeni înarmați.

Philipide vestește în Agora victoria de la Marathon. Moare, după ce a alergat 42 de kilometri de la locul bătăliei până la Atena.

Războiul peloponesiac

Această divizare a condus la un nou conflict. În vremea lui Pericle, strălucirea Atenei și pretențiile ei la supremație în lumea greacă au stârnit nemulțumirea Spartei. Războiul peloponesiac a durat 30 de ani și a început cu victoria spartanilor, care au reușit să cucerească Atena (429 î.H.). Opt ani mai târziu, situația beligeranților se echilibrase. După alte două decenii și nenumărate decizii păguboase, Atena a pierdut războiul, Sparta devenind prima putere din lumea greacă. Era, însă, o victorie de scurtă durată. Acest lung război a ruinat orașele-stat grecești, care au devenit curând o pradă ușoară pentru regii macedoneni.

În Grecia, lacedemonienii, sfârșind războiul peloponesiac, au dobândit, cu învoirea tuturor, hegemonia pe pământ și pe mare. [...] Răsturnând democrațiile, Sparta voi să guverneze cetățile prin oligarhie. I-a silit pe cei învinși să plătească biruri; și cu toate că lacedemonienii mai înainte de vreme nu se foloseau de monedă, cetatea lor strângea acum, anual, mai mult de o mie de talanți de pe urma impozitului.

Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*

- Alege una dintre personalitățile menționate în lecție, documentează-te pe internet și realizează o caracterizare a acesteia.
- Folosește harta alăturată și informațiile din lecție pentru a realiza în caiet o axă cronologică pe care să plasezi principalele momente ale desfășurării celor două războaie.
- Motivează tactica de luptă a grecilor contra perșilor în bătălia de la Marathon.
- Caută în textul lui Tucidide cele două arme pe care Pericle dorea să le folosească în lupta cu spartanii.
- Analizează situația lumii grecești la sfârșitul războaielor.
- Ce înțelegi prin *oligarhie*, citind textul lui Diodor?

Tucidide – istoric și strateg al Atenei în sec. V î.H. Opera sa, *Războiul peloponesiac*, este o monografie ce prezintă obiectiv conflictul dintre Sparta și Atena, păstrând până astăzi cele mai valoroase informații despre acest conflict.

[Războiul] l-au început atenienii și peloponesienii [...]. Motivul cel mai adevărat, dar cel mai puțin mărturisit, de fapt, care i-a silit la război a fost, cred eu, teama lacedemonienilor de creșterea puterii ateniene.

Pericle îi sfătui să se pregătească de război [...]; la luptă însă să nu iasă, ci să intre în oraș să-l păzească; să se îngrijească de flotă, care e tăria lor, și să țină în frâu pe aliați, care, spunea el, sunt izvorul puterii lor prin contribuțiile pe care le dau, fiindcă cele mai multe victorii se câștigă prin bani și înțelepciune.

Tucidide,
Războiul peloponesiac

După ce se termină rânduirea oamenilor pe poziție, atenienii se aruncară în iureș navalnic asupra dușmanilor. Depărtarea dintre tabere nu era mai mare de opt stadii. Perșii, când îi văzură pe atenieni dând năvală, se pregătiră să-i întâmpine. Dar când băgară de seamă cât de puțini sunt și că totuși aleargă spre ei în goană, fără cavalerie și fără arcași, îi socotiră pe atenieni de-a dreptul nebuni și cu totul pierduți. Atenienii, însă, când se încleștară

strâns cu barbarii, se luptară în chip vrednic de pomenit.

Herodot, *Istoriei*

Am învățat că...

Secolul V î.H. a avut pentru lumea greacă efecte contradictorii. El a adus strălucire culturală Atenei democratice și prosperitate unei părți importante a lumii grecești. În același timp, s-au agravat neînțelegerile dintre cele două mari puteri și alianțele lor politice și militare, ceea ce a condus la un război necruțător. La sfârșitul lui nu au existat învingători și învinși, iar orașele-stat grecești, ruinate de conflict, și-au pierdut independența.

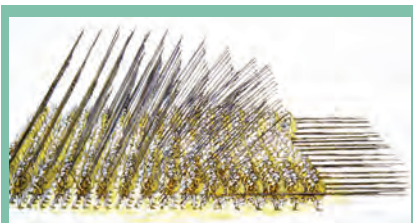
Alexandru Macedon și sinteza elenistică

Filip al II-lea, efigie pe un medalion din secolul III d.H.

Alexandru cel Mare. Detaliu din mozaicul reprezentând bătălia de la Issos, descoperit în Casa Faunului din Pompei, acum într-un muzeu din Napoli

Falanga macedoneană a perfecționat vechea falangă greacă, alcătuită din hopliți (țărani din Macedonia și, mai târziu, din întreaga Grecie). Robuști și curajoși, infanteriști înarmați cu sulite lungi, săbii scurte, platoșe, coifuri și scuturi, erau dispuși pe 16 rânduri. În mișcare, acționând ca o singură ființă, ei alcătuiau o trupă care se dovedea invincibilă, atât prin forță, cât prin capacitatea de manevră.

În umbra cetăților grecești dezbinat și slăbite s-a ridicat, datorită personalității excepționale a regelui său, Macedonia lui Filip al II-lea (359-336 î.H.). El a reușit, în 20 de ani de domnie, să supună orașele grecești și să viseze la războiul decisiv cu Imperiul Persan. În anul în care a fost asasinat, fuseseră făcute pregătirile pentru o mare înfruntare și 10 000 de oameni erau deja pe drum spre Asia Mică, să elibereze cetățile grecești de sub dominația persană.

Succesorul său, Alexandru, era un tânăr de 20 de ani, care până la acea vârstă excelsa în arta războiului. Totodată, îi fusese elev filozofului Aristotel și era un mare admirator al poemelor homerice, pe care le știa pe de rost.

Alexandru [...] era un bărbat cu o statură foarte frumoasă, foarte viguros, foarte ager și îndrăzneț ca nimeni altul; căuta cu patimă orice prilej de slavă și se avânta nebunește în mijlocul primejdiei [...]. Singurul lucru care îi făcea imensă plăcere era lauda. [...] se pricepea de minune să se înzestreze cu arme și echipament. Și mai avea darul de a ști cum să-și îmbărbăteze oamenii, umplându-le cugetele de nădejde și spulberând frica din ei, în momentele grele, prin exemplul propriei îndrăzneli.

Flavius Arrianus, *Expediția lui Alexandru Macedon în Asia*

- Care sunt calitățile care au făcut ca Alexandru să fie considerat unul dintre cei mai mari comandanți militari din istorie?

Noul suveran moștenea de la tatăl său nu doar un regat aflat la apogeul puterii, ci și o armată care avea la activ câteva mari victorii, precum și șansa de a participa în anii următori la o realizare istorică fără egal. Filip al II-lea și Alexandru au reorganizat vechea falangă, devenită acum o armă redutabilă. Dacă adăugăm acestora și cavaleria grea a nobilimii macedonene, succesele militare ale tânărului rege, și el un geniu militar incontestabil, sunt mai ușor de explicat.

[...] mergeau încet, în timp ce mulți flautiști intonau marșul străbun, nu de dragul divinității, ci pentru ca să meargă toți în același ritm și pentru ca rândurile lor să nu se strice, așa cum se întâmplă în marșul marilor armate.

Tucidide, *Războiul peloponesiac*

- Accesează pe internet adresa <http://bit.ly/2lRa1Cy> și observă cum acționa falanga. În ce consta forța ei formidabilă?

După ce și-a consolidat autoritatea în Balcani, Alexandru a părăsit Grecia în fruntea unei armate de 30 000 de infanteriști și 5 000 de călăreți. Din acest moment, războiul său pentru cucerirea Imperiului Persan era declanșat, dar ambițiile tânărului rege erau mult mai mari.

În 324 î.H., la Susa, Alexandru a unit simbolic lumea greacă cu cea persană, prin căsătoria soldaților greci cu femeile persane. El însuși și-a luat o a doua soție.

Alexandru se ocupă și de nuntă [...] ceremonia a fost făcută după ritul persan. [...] toate căsătoriile s-au oficiat laolaltă. [...] apoi a dat ordin să se întocmească o listă a tuturor macedonenilor care se căsătoriseră cu femei din Asia; și cu toate că numărul lor s-a ridicat la mai mult de zece mii, toți au primit de la el zestre.

Flavius Arrianus,
Expediția lui Alexandru Macedon în Asia

În cea mai lungă campanie militară din istoria de până atunci, trupele lui Alexandru Macedon au parcurs peste 20 000 de kilometri. Misiunea era deopotrivă războinică, dar și de cunoaștere și de lărgire a orizontului lumii până atunci știute. Din Asia Mică, unde a câștigat două bătălii cu regele persan Darius, Alexandru a ajuns în ținuturile feniciene și apoi în Egipt.

Marea aventură a continuat. Alexandru și-a croit drum cu sabia în mână, despiciând nodul gordian și asigurându-se astfel că va fi într-o zi stăpânul Asiei. Apoi a cucerit fără luptă Egiptul, unde a înființat, după propriile-i planuri, primul oraș care îi va purta numele: Alexandria.

După ce a dat bătălia decisivă cu perșii, la Gaugamela, peste Euphrat, Alexandru a intrat triumfal în Babilon. A ocupat apoi, pe rând, capitalele regale de la Susa și Persepolis și a pus capăt stăpânirii lui Darius. După traversarea Munților Hindușii, azi în Pakistan și Afganistan, a coborât în India.

Ajuns în apropierea orașului [Babilon], își rândui armata în formație de luptă, însă babilonienii îi ieșiră cu toții în întâmpinare, cu preoții și demnitarii lor, fiecare aducând câte un dar; din acel moment, orașul, cu cetățuia și cu tezaurul lui, îi aparțineau.

Flavius Arrianus, *Expediția lui Alexandru Macedon în Asia*

- Documentează-te și realizează o prezentare a tânărului Alexandru, din punct de vedere al pregătirii sale intelectuale.
- Fixează pe o axă a timpului campaniile lui Alexandru, urmărind traseul pe harta de mai sus.
- Cum a susținut Alexandru costurile unei expediții atât de îndelungate?

- Cum explici predarea fără luptă a cetății Babilonului? Amintește-ți încă un eveniment important din istoria orașului.

Într-o ultimă bătălie, pe râul Hidaspes, l-a învins pe regele local Porus. Înaintarea spre Gange n-a mai avut loc. Soldații, epuizați de o campanie care dura de nouă ani, s-au revoltat și l-au obligat pe Alexandru să se oprească. S-au întors la Susa. Acolo, Alexandru plănuia un imperiu universal greco-persan, în granițele căruia ar fi dorit să amestece populațiile marii sale stăpâniri. Capitala noii puteri s-ar fi aflat chiar la Babilon. Însă Alexandru a murit, neașteptat, la numai 33 de ani, iar neînțelegerile dintre generalii săi au dus la destrămarea Imperiului.

Am învățat că...

Lui Alexandru Macedon i-a revenit misiunea de a realiza, prin cuceririle sale, sinteza elenistică greco-orientală a celor două culturi, cele mai importante ale acelor vremuri. Chiar dacă Imperiul nu a supraviețuit, opera sa istorică a reprezentat mai târziu fundamentul civilizației romane.

Frumosul și cunoașterea în lumea greacă

Parthenonul din Atena, decorat de Fidiar, la cererea lui Pericle.

De la stânga la dreapta: grupul cavalerilor atenieni (metope); frontonul estic, reconstituire de K. Schwerzek; Dionysos, statuie de pe frontonul vestic – British Museum, Londra

Athena Lemnia, reconstituire a statuii lui Fidiar aflată la Staatliche Museum, Dresda

Anii care au urmat războaielor cu perșii au însemnat un triumf al spiritului grec în domeniul artistic și al cunoașterii științifice. Niciodată până atunci nu s-a exprimat mai limpede concepția potrivit căreia omul este măsura tuturor lucrurilor. În acest timp, ființa sa a fost clar așezată în centrul lumii, devenind obiectul principal al creației.

Arhitectura și sculptura au desăvârșit concepția grecilor despre frumusețe, respectiv armonia deplină a trupului cu sufletul. Marii artiști s-au servit de modele, dar au și dat o viață proprie marmurei și pietrei. În operele lor, omul este de o perfecțiune aproape nefirească.

Cunoașterea științifică a omului și a lumii a progresat. Astronomie, matematica și medicina s-au dezvoltat și ele.

Herodot a scris povestea războaielor cu perșii, amestecând realitatea cu mitologia. În cartea sa, *Istorie*, el a oferit pentru prima oară un obiect de cercetare disciplinei pe care o studiem. Titlul lucrării sale desemna, de fapt, o anchetă în căutarea adevărului – ceea ce fac, de mai bine de 2000 de ani, profesioniștii acestei științe.

- Călătoria de până acum în lumea greacă a fost ilustrată cu mărturii din epocă. În ce domenii artistice s-a manifestat creativitatea poporului grec?
- În textul de mai jos, Plutarh vorbește despre unul dintre liderii greci care au încurajat arta. Despre cine este vorba?

Zeus și Atena pe frontonul estic al Parthenonului, reconstituire de K. Schwerzek

Dar fapta care a adus cea mai mare plăcere și strălucire cetății Atena [...] este construirea monumentelor. Toate lucrările le conducea și le cerceta Fidiar. (Plutarh, Vieți paralele)

Moștenirea lumii grecești

Sculptura

Puține capodopere ale sculpturii grecești au mai ajuns până în zilele noastre, iar cele pe care le vedem, de regulă, în muzee, sunt copii târzii, realizate în epoca romană, după modele policrome care s-au pierdut. Din lemn, piatră sau marmură, erau pictate, folosindu-se culori atât pentru chip și restul corpului, cât și pentru veșminte și podoabe.

Sculptura greacă ne este mai bine cunoscută din epoca elenistică. În multe orașe au funcționat ateliere specializate, care produceau lucrări de mare valoare. S-au impus, în secolul IV î.H., Lysip, autorul unui nou gen – portretul (Alexandru Macedon și Socrate), și Praxiteles, la fel de celebri ca înaintașul lor, Fidias.

Descoperiri arheologice întâmplătoare au adus în muzee alte câteva capodopere, fără autori cunoscuți, toate din secolele III-II î.H. Între acestea, *Laocoon și fiii săi*, sculptură descoperită încă din secolul XVI, *Venus din Milo* și *Victoria din Samotrace* (după numele a două insule grecești), ambele păstrate astăzi în muzeul parizian Luvru.

Cunoașterea științifică

Cunoașterea științifică s-a manifestat mai cu seamă în secolele care au urmat domniei lui Alexandru Macedon.

Grație astronomiei, s-a aflat că Soarele se găsește în centrul sistemului planetar, Pământul rotindu-se atât în jurul axei sale, cât și în jurul acestuia (potrivit concluziilor lui Aristarh). Un alt învățat, Poseidonius, a calculat distanța de la Pământ la Soare. Campaniile lui Alexandru, la care au participat numeroși oameni de știință, au îngăduit să se pună bazele geografiei științifice.

Istoria, ce nu fusese încă separată cu totul de mitologie, face primii săi pași cu Herodot, care încearcă să afle cum a fost posibil ca micile și atât de slabele polisuri grecești să învingă Imperiul Persan. În același secol, alt eveniment impresionant, tratat însă fără părtinirea vreunui dintre participanți, *Războiul Peloponesiac*, a găsit în Tucidide comentatorul cel mai avizat.

Euclid și Arhimede au formulat, în domeniile geometriei și fizicii, principii universal valabile. Pe urmele lui Hippocrat, părintele medicinei, autorul celebrului jurământ pe care îl rostesc și azi toți cei ce fac o profesie din vindecarea bolnavilor, anatomia a făcut mari progrese. Astfel, cercetarea corpului uman a reușit să diferențieze arterele de vene și a identificat creierul ca centru al sistemului nervos.

Suprafața Pământului este, de fapt, sferică și se prezintă plană numai pentru vederea ochilor. [...] Se poate afla cât de mare este distanța de la Ecuator la Pol [...] geograful trebuie să împrumute [cunoștințele] de la geometru, care a măsurat întreg Pământul.

Strabon, *Geografia*

Zeița Atena, ca protectoare a artelor, vizitează atelierul unui sculptor ce lucrează la un cal de marmură.

Erehteionul - capitel în stil ionic

- Care era lumea cunoscută grecilor în Antichitate? (Vezi imaginile de la pagina 12.)
- Ce alte cunoștințe geografice dețineau grecii antici, conform fragmentului din opera lui Strabon, de mai jos?
- Realizează un proiect pe tema *Știința în lumea greacă*, indicând progresele în domeniile de cunoaștere indicate în lecție.
- În ce oraș se află monumentul înălțat sub îndrumarea vestitului arhitect grec Fidias?

Teatrul

Teatrul de la Epidaurus, construit în sec. IV î.H. Acustica sa excepțională permite celor 14.000 de spectatori să audă tot ce se spune pe scenă.

Menandru – poet dramatic grec, autor de comedii, studiază măștile folosite de bărbați pe scenă. Relief din sec. I î.H.

*Un părinte se plânge altuia:
„Of, nefericitul de mine, nu pot să dorm când mă gândesc la cheltuielile feciorului meu. El poartă plete, călărește, visează cai scumpi, iar eu mă prăpădesc văzând cum fiecare lună aduce alte datorii.”*

Aristofan, *Norii*

- Realizează o fișă de prezentare pentru fiecare autor menționat, precizând câteva informații despre viața sa, evenimentele cu care a fost contemporan, cele mai cunoscute creații care i-au aparținut.
- De ce considerau grecii atât de important teatrul, încât Pericle oferea celor săraci intrare gratuită la spectacole?

În secolul lui Pericle, genul literar care s-a bucurat de cea mai largă popularitate a fost cel dramatic, cu înfățișările sale de atunci, consacrate ulterior: tragedia și comedia. În cea dintâi au fost preluate legende sau întâmplări istorice, care implicau spectatorii și înfățișau de regulă o poveste cu un conflict puternic. În comedie erau descriși oameni în situații neașteptate, stârnind râsul sănătos.

Ambele atitudini, atât mila față de victimele unui destin nemilos, cât și hazul de nestăpânit stârnit de cei care se arătau altceva decât ce-și doresc a fi, aveau în ultimă instanță o valoare educativă. Este și motivul pentru care Pericle a folosit resursele cetății pentru a o împodobi cu temple și statui și a încurajat marii autori dramatici.

Creator al tragediei ca gen dramatic, Eschil a participat, alături de fratele său (care a murit în luptă), la bătălia de la Marathon. Evenimentele au inspirat capodopera sa, *Perșii*.

*Din marginile vastului imperiu,
Din Asia întreagă alergau,
Cu spade scurte, mari mulțimi, plecate
Poruncilor lui Xerxes!*

Și, așa,

*S-a dus la luptă floarea vitejiei
Din Persia și se aude cum,
Subt pasul lor, pământul strămoșesc
Al Asiei din măruntaie geme!*

*Trec zilele și cei rămași acasă
Le numără, și zilele se scurg,*

*Și tremură soțiile, părinții,
Și tot mai lung și tot mai lung e timpul!*

Eschil, *Perșii*

Pentru urmașul său, Sofocle, voința zeilor se afla cumva în balanță cu sentimentele și caracterul oamenilor. Expuși de multe ori unei sorți nedrepte, ei nu ezită să o înfrunte. Este și cazul lui Oedip, personaj principal în două dintre tragediile sale. În epocă, rivalul lui Sofocle a fost Euripide. Ca și predecesorii săi, s-a arătat interesat de legendele străvechi ale grecilor. Mitologia este, însă, pentru el doar pretextul care-l apropie de caractere deosebit de puternice, mai cu seamă feminine, precum Hecuba, Medeea sau Ifigenia.

Aristofan, cel mai mare autor de comedii, a trăit atât vremurile de glorie ale lui Pericle, cât și anii lungi ai Războiului Peloponesiac și ai supremației spartane. Piese sale sunt îndreptate în mod fățiș împotriva relelor societății în care trăiește. Autorul a ironizat corupții, pe cei care înșelau mulțimile cu promisiuni deșarte, pe instigatorii la război și chiar atât de laudata democrație ateniană. Comedia era abia la începuturile sale, dar geniul lui Aristofan a oferit urmașilor un model de acțiune și un fel de a caracteriza satiric personajele care a dăinuit până în zilele noastre.

Jocurile Olimpice

Jocurile erau în Grecia Antică ceremonii religioase, urmate de întreceri atletice, completate de concursuri muzicale și poetice la care participau doar bărbații. Fiecare oraș și le organiza pe ale sale, cu un număr diferit de probe și la intervale distincte. Cele mai importante aveau loc, din patru în patru ani, vara, la Olimpia, unde erau temple și altare, dar și un stadion și o statuie a lui Zeus.

Jocurile durau o săptămână, timp în care conflictele din întreaga lume greacă erau suspendate. Competiția sportivă avea 13 probe, de regulă, susținute de atleți, dar și curse cu cai, foarte costisitoare.

Învingătorii primeau drept premiu o cunună de lauri și o ramură din măslinul sacru de la Olimpia. Se adăugau recompense materiale și elogi pentru performanța obținută. De fapt, toate aceste distincții onorau cetățenia, proveniența, unitatea și solidaritatea grecilor.

Alergători și luptători, ceramică, sec. IV-V î.H.

Acropola ateniană

Complexul de monumente de pe Acropola Atenei, dintre care cele mai cunoscute sunt Parthenonul și Erehteionul, a fost ridicat la inițiativa lui Pericle. Arhitectul Ihtios și sculptorul Fidias au dat o nouă înfățișare colinei.

Capodopera arhitecturii grecești, templul zeiței Atena Parthenos are 8 coloane pe latura scurtă și 16 pe cea lungă. În interior, Fidias a ridicat, la 15 metri înălțime, pe un suport de lemn, statuia din aur și fildeș a zeiței; aceasta era reprezentată în picioare, cu toate însemnele sale (scutul, sulita și coiful). O realizare deosebită este friza ce înfățișează procesiunea Panatheenelor, fecioare care o celebrău pe Atena, la fiecare patru ani, pe Acropole. Erehteionul, ridicat ulterior epocii lui Pericle, poartă numele unuia dintre fondatorii legendari ai cetății, Erehteus. Imaginea cea mai cunoscută este cea a coloanelor, sub forma unor femei zvelte, Cariatidele, slujitoare ale zeiței Atena, care susțin cu trupurile lor construcția.

Parthenonul avea două încăperi: naosul, unde se afla statuia Atenei, din aur și fildeș, și camera fecioarelor, unde se păstra tezaurul templului, dar și al cetății.

Coloanele Cariatide

- Stabilește în ce an considerau grecii, conform calendarului lor, că au avut loc bătăliile de la Marathon și Termopile.
- Realizează un afiș/o prezentare în care să illustrezi, după modelul de mai sus, probe olimpice din Antichitate.
- Realizează un tur virtual al Acropolei (accesază pe internet adresa: <http://acropolis-virtualtour.gr/>) și notează principalele edificii aflate aici și zeitățile cărora le sunt închinare. La sfârșitul secolului V î.H., Acropola strălucea în toată splendoarea ei. Vizualizează reconstituiri ale acesteia și compară impresiile cu cea ce vedem astăzi la Atena.
- Construiește împreună cu colegii o machetă a Acropolei, folosind o hartă a acesteia.
- Imaginați un dialog în grup între fiul cheltuitor și tatăl datornic. Explicați atitudinea fiecăruia. Dezbateți problema cheltuielilor și a veniturilor în familie, prezentată de Aristofan.

Am învățat că...

În momentul în care Grecia își înceta istoria proprie și stăpânirea romană devenise inevitabilă, moștenirea ei era dintre cele mai importante. Cultura și civilizația elene, preluate de cuceritori, au fost apoi stâlpii lumii moderne.

Realizările excepționale ale civilizației grecești în domeniile artistic și științific au fost o confirmare strălucită a capacității omului de a înțelege și de a modela lumea după chipul și asemănarea sa.

A. Notează în caiet varianta corectă de răspuns pentru fiecare dintre întrebările de mai jos:

1. În Războiul Troian, Ahile a luptat cu: a) Hercule; b) Herodot; c) Hector; d) Homer.
2. În călătoria sa, Ulise nu a vizitat: a) Britania; b) Gibraltar; c) Sicilia; d) Corsica.
3. Bătălia de la Marathon a avut loc:
a) la sfârșitul sec. al VI-lea î.H. b) la începutul sec. al V-lea î.H.
c) la sfârșitul sec. al V-lea î.H. d) la începutul sec. al IV-lea î.H.
4. Comercianții greci aduceau cu precădere omagii zeului: a) Hefaistos; b) Ares;
c) Hermes; d) Apolo.

B. Cine a fost Homer? Când se presupune că a trăit? Cum se numesc creațiile sale? Numește două personaje din fiecare operă. Notează răspunsurile în caiet.

C. Notează în caiet cuvintele care completează spațiile punctate, astfel încât să rezulte un enunț corect.

1. Relieful Greciei era ...(a)..., iar terenurile pentru ...(b)... puține. Acestea au fost motive suficiente pentru a-i determina pe greci să caute alte surse de hrană, inclusiv pe țărmurile Mării Negre. Cele trei ...(c)... de pe teritoriul actual al țării noastre au fost ...(d)...

2. În războaiele cu persii, grecii au fost înfrânți în Strâmtoarea de la ...(a)..., dar au fost învingători la ...(b)..., în apropierea Atenei. Secolul ...(c)... a fost zguduit de un alt conflict, între cele două cetăți, ...(d)... și aliații lor, care a dus în cele din urmă la pierderea independenței ...(e)... grecești.

D. Explică, în 6-8 rânduri, una dintre valorile democrației ateniene pe care consideri că o respectăm și astăzi.

Vizită la muzeu

Vizitează cetatea Histria, la fața locului sau virtual, cu ajutorul internetului (<http://360.inp.org.ro/images/histria/tour.html>) și relatează, pe scurt, experiența. Menționează în prezentarea ta unde este situată, când a fost fondată și care este, pe scurt, istoricul cetății. Descrie două obiective care te-au impresionat. Ai remarcat asemănări cu alte polisuri aparținând lumii grecești?

Dacă ai terminat, răsuțește pagina, verifică răspunsurile și calculează-ți punctajul!

Răspunsuri: A. 1. c, 2. a, 3. b, 4. c, B. Poet grec; secolele VIII-VII î.H., *Ilada* și *Odiseea*; vezi paginile 40-41. C. 1. a. muntos, b. agricultură, c. colonii, d. Histria, Tomis, Callatis, 2. a. Termopile, b. Marathon, c. V î.H., d. Sparta și Atena, 6. polisurilor/orașelor. D. Discută cu profesorul tău pentru verificare.
Punctaj: A. 1. 5p, 2. 5p, 3. 5p, 4. 5p, B. 6 x 5p, (30p) Se punctează oricare două personaje corecte. C. 1. 4 x 2p, (8p), 2. 5 x 2p, (10p), D. 22p. Se acordă 7p, pentru alegerea corectă a unei valori, 10p, pentru explicație, 5p, pentru respectarea spațiului indicat.
Din oficiu: 10p. Totalul se împarte la 10 pentru a afla nota.

A. Ordonează cronologic evenimentele de mai jos. Desenează în caiet o axă a timpului și marchează momentul/perioda de desfășurare.

a. Intrarea lui Alexandru Macedon în Babilon;	d. Domnia regelui Hammurabi;
b. Războiul Troian;	e. Bătălia de la Aigos Potamos;
c. Bătălia de la Termopile;	f. Fidias reface Acropola Atenei.

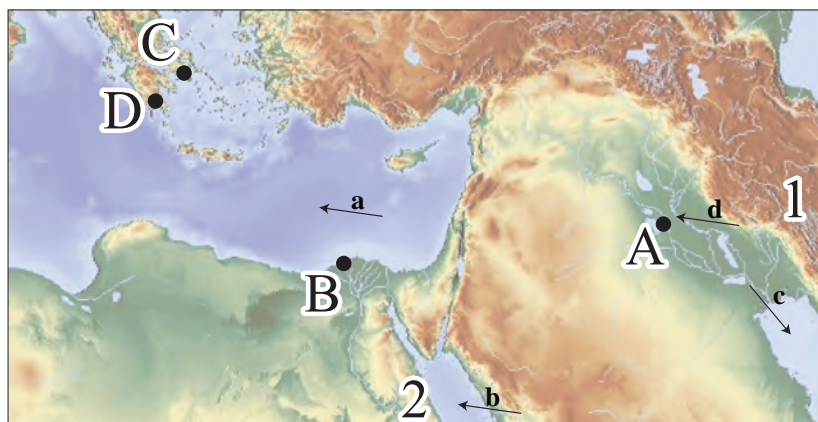
B. Ce tipuri de scriere erau folosite în orașele din Antichitate menționate mai jos? Stabilește legăturile între coloanele de mai jos, notând în caiet perechile corecte:

a. Sidon	1. cuneiforme
b. Babilon	2. hieroglific
c. Atena	3. alfabet
d. Tyr	
e. Theba	

C. Care era ocupația de bază a locuitorilor din Orientul Antic? Cum creșteau fertilitatea terenurilor cultivate? Ce unelte foloseau? Enumeră trei produse alimentare din plante consumate de aceștia.

D. Scrie pe caiet răspunsurile corespunzătoare cerințelor de mai jos:

- Punctele cardinale ce corespund cifrelor 1, 2.
- Orașele ce corespund punctelor notate cu A, B, C, D. Notează o afirmație cu conținut istoric despre fiecare dintre acestea.
- Apele indicate cu săgețile a, b, c, d.

E. Citește fragmentul de mai jos, aparținând istoricului Tucidide:

[...] a avut loc și bătălia de la Marathon, dintre perși și atenieni. În al zecelea an după această bătălie, iarăși a venit barbarul, cu flota lui mare, ca să robească Elada. De aceea, fiind amenințați de o grea primejdie, nu numai lacedemonienii, care dispuneau de o putere mai mare și au luat conducerea asupra celorlalți eleni, aliați, dar și atenienii – în timp ce perșii năvăleau – s-au hotărât să părăsească cetatea și, luându-și avutul, s-au imbarcat pe corăbii, dobândind astfel experiența mării. Nu mult timp după ce au respins împreună pe barbari [...]. Într-adevăr, această putere armată părea foarte mare, deoarece unii erau puternici pe uscat, iar alții, cu corăbiile, pe mare. Puțină vreme a dăinuit, însă, această alianță militară, deoarece, dezbinându-se, lacedemonienii și atenienii au luptat, alături de aliații lor, unii împotriva altora.

Comentează în scris acest fragment, incluzând și răspunsurile la întrebările de mai jos:

- Cine s-a înfruntat în bătălia de la Marathon? Când a avut loc lupta?
- Ce înfruntare navală este pomenită de istoric, „în al zecelea an” după bătălia de la Marathon?
- Care sunt polisurile ce „au respins împreună pe barbari”?
- Ce s-a întâmplat la sfârșitul conflictului? Argumentează cu un fragment din text.

Imaginea alăturată reprezintă pagina de titlu a Războiului peloponesiac, opera istoricului Tucidide, ediție tradusă în engleză de Thomas Hobbes, în 1629.

- Utilizează alfabetul grec inclus în manualul digital și identifică numele personajului care apare în dreapta.

- Ce polis este reprezentat deasupra sa? Ce clădiri ale orașului identifiți în imagine?
- Ce formație de luptă specifică lumii grecești identifiți în partea de jos a imaginii?

Alege un reprezentant al culturii în Orientul Antic sau în Grecia și, pornind de la numele acestuia, construiește un rebus după modelele deja prezentate și în manualul digital, în care să folosești noțiuni întâlnite în aceste capitole. Definește noțiunile și oferă rebusul, spre rezolvare, unui coleg. Rezolvă-l și tu pe cel realizat de el!

Dacă ai terminat, răsuțește pagina, verifică răspunsurile și calculează-ți punctajul!

Răspunsuri: A. d, b, c, f, e, a. B. a 3, b 1, c 3, d 3, e 2. C. agricultură; canale de irigație sau revărsarea râurilor; unelte simple, din lemn mai ales; pâine, bere, turtă din miere și susan etc. D. 1) 1-E, 2-S, 2) A - Babilon, B - Alexandria, C - Atena, D - Sparta. 3) a - Marea Mediterană, b - Marea Roșie, c - Golful Persic. E. 1. Grecii și persii. 490 î.H. 2. Salamina; 3. Sparta și Atena; 4. Războiul peloponesiac. Ultima trază. Punctaj: A. 10p. Seria corectă, 8p. Se acceptă o singură eroare și se acordă 4p. pentru reprezentarea corectă a axei, cu sensul de curgere a timpului, și momentul fiecărui eveniment - 2p. B. 5 x 2p. (10p). C. 3 x 5p, enumerarea produselor: 3 x 2p. (21p). D. (20p). 1. 2x 2p. (4p). 2. 4x 3p. (12p). 3. 4 x 1p. (4p). E. 1. 2 x 2p; 2. 5p; 3. 2 x 3p; 4. 7p. menționarea conflictului; 7p. argumentarea. Din oficiu: 10p. Totalul se împarte la 10 pentru a afla nota.

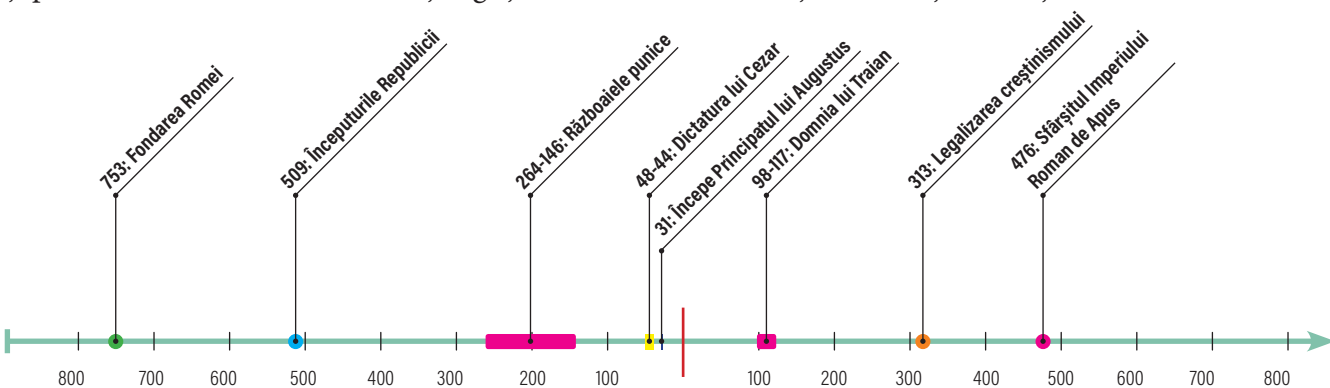
Lumea romană

Călătoria noastră în timp și spațiu ne poartă acum spre o mică așezare udată de apele unui râu, la marginea unei păduri, aproape de mare. Între data legendară a întemeierii Romei și principatul lui Augustus, vreme de doar șapte secole, aici s-a hotărât soarta lumii.

Vei identifica, parcurgând acest capitol, etapele esențiale ale constituirii celui mai mare imperiu al Antichității. **Vei stabili** legături între virtuțile romane, între credința nestrămutată a romanilor în patrie și mândria de a-i fi cetățeni. **Vei descoperi** că acestea au inspirat dreptul, o lege care așeza ordinea în familie și societate, și au întărit, printr-o disciplină exemplară, o armată invincibilă.

Vreme de câteva secole, lumea, care se așezase sub stăpânirea Romei, a avut parte de stabilitate și de siguranță.

Vei dezbate, astfel, motivele care au determinat folosirea aceluiași limbi (latina și greaca), de la Atlantic și până la Golful Persic, a aceluiași legi și, din secolul IV d.H., și a aceleiași credințe.

[...] iar alții spun că, după curcinerirea Troiei, câțiva au scăpat teferi și, urcându-se pe corăbii, aduși de vânt, au ajuns în Etruria și au aruncat ancora la fluviul Tibru [...]. Dăduseră [acolo] și de pământ bun, iar locuitorii îi primiseră cu bunăvoință.

Plutarh, *Viața lui Romulus*

Eneas ducându-l în spate pe Anchise. Vas pictat cu figuri negre, 520-510 î.H. Muzeul Luvru, Paris

Remus ar fi sărit peste noile ziduri ridicate de Romulus cu gândul de a-și bate joc de fratele său; Romulus s-a mâniat și l-a ucis, rostind aceste cuvinte: „Așa să piară oricine va sări, de-acum înainte, peste zidurile ridicate de mine!” [...] Cetatea Roma [...] a luat numele întemeietorului.

Titus Livius,
De la fondarea Romei

Lupoaica și gemenii, decor pe armura unui bust roman, descoperit la Atena

Fondarea Romei. Legendă și adevăr

Începuturile legendare ale Romei și-au găsit originea în Războiul Troian, eveniment din care poetul grec Homer a făcut subiectul celei mai cunoscute lucrări în Antichitatea europeană. Micul oraș-cetate de pe malurile Tibrului, Roma, devenise în secolul I î.H. capitala unui mare imperiu și era firesc să-și aleagă un trecut cât mai ilustru. Din acest motiv a fost ales Eneas, o căpetenie din Războiul Troian, fugăr după înfrângerea din cetatea natală. El a ajuns, după o lungă călătorie pe mare, cu cei care îl însoțiseră, pe coasta vestică a Italiei, la gurile Tibrului, unde a întemeiat o nouă așezare.

Legenda spune că, după mulți ani, doi urmași ai acestuia, Romulus și Remus, din dinastia care conducea la Alba Longa, ar fi întemeiat Roma. Cei doi erau fiii Rheeli Silvia și nepoții lui Numitor, un rege izgonit de pe tron de fratele său. Sortiți pieirii, au fost aruncați într-un coș pe apele Tibrului. În cele din urmă, au fost salvați, bucurându-se de protecția tatălui lor, zeul Marte. Alăptați de o lupoaică și crescuți de un păstor, la maturitate s-au întors în Alba Longa, redând tronul bunicului lor. Au plecat de acolo voind să întemeieze o nouă cetate. În timpul pregătirilor s-a iscat între ei un conflict, în cursul căruia Romulus și-a ucis fratele.

Potrivit legendei, Roma, numită astfel după ctitorul ei, a fost înființată în 753 î.H. Cercetările arheologice au confirmat vechimea legendară a cetății.

- Identifică pe hartă Roma și populațiile vecine latinilor, menționate în lecție, cu care aceștia au intrat în conflict.
- Găsește o explicație pentru moartea lui Remus. Ce crezi că se ascunde, de fapt, în spatele acestei crime?

Astfel, se știe că cele șapte coline ale orașului au fost locuite încă din secolul XIV î.H. și că, probabil, la origine, acolo s-ar fi aflat adunarea într-o singură așezare a mai multor comunități vecine. Urme vechi de conviețuire pe colina Palatinului atestă că de aici a pornit construirea așezării, ceea ce confirmă întemeierea Romei în anul 753 î.H.

Sunt puțin cunoscuți primii 250 de ani din istoria cetății, când aceasta a fost condusă de regi. Nu încapă îndoială că în această perioadă Roma s-a aflat sub o puternică influență din partea vecinilor etrusci și a grecilor, care întemeiau primele colonii în Italia.

La sfârșitul secolului VI î.H. aici s-a proclamat Republica, o formă de stat ai cărei conducători reprezentau interesele unor grupuri sociale constituite. Astfel, noua putere le aparținea aristocraților (Senatul), dar și oamenilor liberi. În afară rămâneau plebeii, străini de cetate, dar forță productivă esențială a Republicii. După două secole de conflicte politice, aceștia au obținut drepturile dorite și s-au integrat societății romane.

Prosperitatea economică a permis constituirea unei armate, cu care cetatea a cucerit peninsula. Deși au suferit și înfrângeri umilitoare, la sfârșitul secolului III î.H., înaintea războaielor cu cartaginezii, sub autoritatea Romei se găseau etruscii, samniții și grecii din sud.

Cucerirea peninsulei nu a fost ușoară și, uneori, armata romană a suferit și înfrângeri. Memorabilă a rămas lovitura neașteptată a galilor, care au reușit să cucerească cetatea, însă fără una dintre colinele sale – Capitoliul.

Învinși, romanii ar fi fost obligați să-și răscumpere libertatea cu o cantitate de aur. Pe când aceasta era măsurată cu o balanță, Brennus, căpetenia galilor, ar fi aruncat pe celălalt taler o sabie, spunând: *Vae victis!* (Vai de cei învinși!)

Încercuiți de samniți, romanii trimit la aceștia o solie, ca să le ceară pace dreaptă. Samniții răspund: condițiile păcii vor fi egale numai dacă romanii vor ieși de pe teritoriul lor, își vor desființa coloniile din acest ținut, iar samniții vor trăi și se vor bucura de condiții egale.

Titus Livius,
De la fondarea Cetății

Galii au izbutit să ajungă [...] într-o tăcere atât de desăvârșită, încât au înșelat nu numai vigilența străjilor, [...] dar n-au trezit nici măcar câinii. [...] Numai pe găște n-au izbutit galii să le înșele. Cu toată marea lipsă de provizii, aceste păsări hărăzite Junonei fuseseră cruțate. Într-adevăr, această întâmplare a adus salvarea romanilor.

Titus Livius, *De la fondarea Cetății*

Mai târziu, romanii au suferit o altă umilință. După ce au pierdut o bătălie, au fost obligați să treacă pe sub un jug („furcile caudine“).

Peste toate acestea, trupele Romei au reușit în cele din urmă mari victorii. Și chiar și atunci când erau învinse, se bucurau de admirația celor ce-i biruiseră.

Cu prilejul felicitărilor adresate lui Pyrrus [regele Epirului] pentru victoria ce o obținuse, regele se arată mulțumit de gloria faptei lui de arme. Totuși, adăugă el, dacă va mai repurta o victorie asemănătoare, va fi pierdut.

Cassius Dio, *Istoria romană*

- De ce a fost considerată umilitoare înfrângerea de la Caudium? Găsește argumente în textul lui Titus Livius, din manualul digital.
- Citește cu atenție cele trei texte și stabilește prin ce se aseamănă primele două înfrângeri suferite de romani și prin ce se deosebesc de cea de-a treia.

Am învățat că... Pe malurile Tibrului s-a întemeiat, în secolul al VIII-lea î.H., o cetate, oraș-stat, asemănătoare celor care existau deja în Grecia veche. Destinul acestei mici așezări avea să fie diferit. Spre deosebire de greci, care, din cauza reliefului muntos și accidentat, erau condamnați la fărâmițare, Roma a valorificat poziția geografică, îndeosebi fertilitatea solului și apropierea mării. Și-a dezvoltat de timpuriu o forță armată redutabilă, în care a încorporat o bună parte a cetățenilor ei. Disciplinată și eficientă, Roma avea să-și cucerească pe rând vecinii, iar apoi lumea mediteraneană.

Statul roman. Războaie și expansiune teritorială

Secolele II î.H. – I d.H.

Bătălia de la Zama.
Gravură din sec. XVI d.H.

Imaginea redă bătălia decisivă dintre armata romană și cea cartagineză, pierdută de Hannibal. Anterior, în trei înfruntări succesive, el i-a învins pe romani, jefuind Peninsula Italică. Deși adversarii săi se temeau că va ataca Roma și strigătul lor de spaimă, *Hannibal în fața porților cetății!*, s-a auzit adesea, marele general a ocolit orașul. Romanii au hotărât soarta războiului la Zama, în Africa de Nord, unde s-a remarcat Scipio, supranumit apoi „Africanul”. Jumătate de secol mai târziu, Cartagina a fost cucerită și distrusă.

Odată cucerită Italia, Roma urmărea să-și impună supremația în vestul Mării Mediterane. Aici domina puternicul stat cartaginez, aflat pe țărmul nordic al Africii. Veche colonie feniciană, această republică își sporise mult puterea militară, terestră și navală și atinsese prosperitatea folosind resurse din insulele Mării Mediterane și ale Mării Tirenene.

Trei mari conflicte armate au rezolvat în favoarea Romei această rivalitate. Cel mai disputat a fost al doilea, care l-a evidențiat pe unul dintre marii generali ai Antichității, Hannibal.

Când înfrunța pericolele, era cel mai cutezător dintre toți, iar în toiul primejdiilor dovedea cea mai mare chibzuință. Niciun fel de efort nu-l istovea, nici trupește și nici sufletește, și nimic nu putea să-l doboare.

Titus Livius, *De la fondarea Cetății*

[...] este foarte greu să descrii caracterul lui Hannibal [...] La Cartagina a lăsat în urma lui imaginea unui om lacom de bani, iar la Roma pe cea a cruzimii personificate.

Polybios, *Istorii*

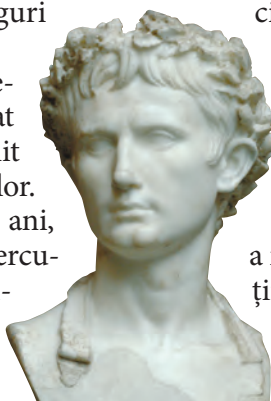
- Analizează trăsăturile lui Hannibal, pornind de la cele două texte antice. Ce observi?
- Ce îți atrage atenția în imaginea din stânga-sus? Din ce motive crezi că foloseau cartaginezii în luptă elefanții?

În secolul al II-lea î.H., Roma a cucerit Macedonia și Grecia și a devenit stăpâna Mediteranei. Extinderea teritoriului a avut două consecințe: a sporit numărul sclavilor și a crescut importanța generalilor victorioși, dornici să dețină singuri întreaga putere.

În acea perioadă s-a afirmat Iulius Cezar. Născut într-o familie bogată, el a urcat pe rând scara funcțiilor, până când a primit comanda trupelor trimise împotriva galilor. După lupte grele, care au durat mai mulți ani, Cezar a dat bătălia decisivă la Alesia, încercuind cartierul general al răzvrătiților, conduși de Vercingetorix. Galia a fost cucerită și transformată în provincie romană. Această victorie și susținerea armatei, l-au încurajat să nu se mai supună deciziilor Senatului.

Cezar și-a învins pe rând toți adversarii politici și a adăugat statului noi teritorii, aflate în nordul Africii. În cele din urmă, Senatul i-a încredințat dictatura pe viață. Contestat de adepții Republicii, Cezar a fost asasinat la Idele lui Martie (ziua de 15 martie, în anul 44 î.H.).

Moștenitorul său desemnat, Octavian, a devenit singurul stăpân al Imperiului, fiind proclamat Princeps, „cel dintâi dintre cetățeni”, de fapt un monarh neincoronat. El a păstrat, însă, din teama de a nu avea soarta unchiului său, toate instituțiile republicane și în primul rând Senatul, dar le-a restrâns atribuțiile. Domnia lui Octavian deschide perioada de maximă strălucire a lumii romane, atât sub aspectul expansiunii sale teritoriale, cât și al înfloririi civilizației.

Octavian Augustus,
primul împărat roman

Armata romană

Armata cu care și-a extins Roma stăpânirea era alcătuită din mari unități, numite legiuni. Acestea aveau între 4 200 și 6 000 de ostași și comandanți, fiind împărțite în 10 unități mai mici (cohorte), mai ușor de manevrat pe terenuri și în condiții de luptă diverse.

Soldații erau recrutați din rândul cetățenilor și al plebeilor bogăți. O legiune avea 3 000 de infanteriști, din care 1 000–1 200 aveau echipament ușor. Acestora li se adăugau și 300 de călăreți. La început, fiecare legiune era condusă de un consul.

Spre sfârșitul Republicii, stagiul militar dura de regulă 20 de ani. Armele legionarului erau: o sulită de doi metri, o sabie ascuțită și un pumnal pentru lupta corp la corp. Casca, scutul de bronz sau de lemn și cămașa de zale reprezentau echipamentul obișnuit de protecție.

Disciplina era respectată cu strictețe pe front și în cazărmi. Pe măsura expansiunii Romei, forța sa armată a sporit. La sfârșitul secolului III î.H. dispunea de 25 de legiuni și de numeroase trupe auxiliare, recrutate din provinciile cucerite. După efectuarea serviciului militar, provincialii erau răsplătiți cu cetățenia romană.

Soldați de elită ai armatei romane

- Identifică în imagine echipamentul menționat în text și vezi descrierea acestuia la Polybios, *Istorie*, fragment disponibil în manualul digital.

Iulius Cezar nu a fost doar un geniu militar și politic. Două scrieri memorialistice, *Războiul cu galii* și *Războiul civil*, povestesc cele două mari campanii care l-au făcut celebru. Cel puțin două expresii – „Zarurile au fost aruncate” și „Am venit, am văzut, am învins” – au rămas în istorie drept mărturii ale voinței sale neclintite de a-și urma destinul. Cea dintâi ne-a arătat hotărârea lui, iar cealaltă – un comandant cu atâta faimă, încât victoria era de la sine înțeleasă.

Suporta greu chelia [...], de aceea obișnuia să-și ducă de la ceafă spre frunte puținul păr pe care îl mai avea și, dintre toate onorurile pe care i le-au dat Senatul și Poporul, n-a primit și folosit mai cu plăcere altceva decât dreptul de a purta totdeauna pe cap o coroană de laur.

Suetonius, *Viața lui Cezar*

Am învățat că...

În secolele III î.H. – I d.H., pe măsura extinderii sale teritoriale, Roma a trecut treptat de la forma de stat republicană la Imperiu. Rolul armatei și al generalilor impuși de ea a devenit foarte important. Această perioadă a impus remarcabile personalități, precum Iulius Cezar și nepotul său, Octavian, în vremea căruia civilizația clasică latină a cunoscut un moment de vârf. Octavian a lansat „pacea romană”, o epocă de prosperitate și dreptate pentru toți locuitorii Imperiului.

- Completează portretul lui Cezar, folosind textul din manualul digital, din care face parte și fragmentul de mai sus.
- Realizează fișe biografice ale personalităților menționate în lecție și completează-ți portofoliul.
- Ce importanță crezi că au pentru studiul istoriei secolului I î.H. cele două scrieri memorialistice ale lui Cezar? Le putem considera izvoare istorice? Argumentează-ți răspunsul.
- Identifică pe harta de la pagina 59 teritoriile menționate în lecție.

Familie imperială romană (sec. V d.H.)

V.1. *Așa să fie drept, cum a lăsat persoana [decedată] prin testament referitor la avere sau la tutelă.*

Legile celor 12 table

Viața cotidiană în lumea romană

Familia romană

O călătorie în viața de zi cu zi a oamenilor obișnuiți, la Roma, arată bucurie și tristețe, mulțumire și revoltă, dragoste de viață și teama de suferință și de moarte. Cadrul tradițional al vieții romanilor, cu împlinirile și eșecurile lor, rămâne familia.

Poziția de întâietate o avea tatăl, *pater familias*, care exercita un drept de viață și de moarte asupra soției, copiilor și sclavilor din casa sa. El avea, de asemenea, dreptul de a accepta sau de a refuza copiii născuți de soție, după cum putea adopta alții, mai cu seamă de sex masculin, dacă nu avea un moștenitor. Mai multe familii cu un strămoș comun, al cărui nume îl purtau toți, alcătuiau o gintă.

De la vârsta de 7 ani, copiii își urmau părinții în activitățile casnice. Băieții erau înregistrați ca cetățeni la vârsta de 17 ani. Primeau numele complet: prenume, nume de familie și supranume; aveau dreptul la vot, exercitau serviciul militar și își puteau întemeia o familie.

Ceremonial de înmormântare exista doar pentru cei bogați. Săracii și sclavii erau îngropați în noaptea imediat următoare decedului.

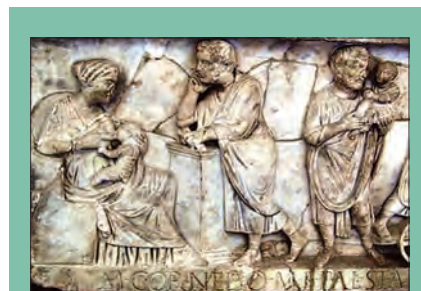
Virtuțile romane

Coeziunea cetățenilor Romei a fost susținerea principală a statului. Din vremuri îndepărtate, locuitorii cetății au așezat întreaga lor existență sub puterea spiritului juridic. A rezultat un cod de conduită, întemeiat pe dreptate și egalitate, din care s-au născut, treptat, virtuțile romane.

În familie și în societate, cei tineri erau învățați să trăiască simplu și modest, să fie cumpătați și respectuoși. Erau educați să înțeleagă că viața trăită fără conștiința datoriei nu era una împlinită. Să ai o familie și copii, să te înrolezi în armată și chiar să te sacrifici pentru țară era ceva de la sine înțeles. Nu degeaba marii poeți laudau patria mai mult decât viața: „Plăcut și frumos e să mori pentru patrie”, spunea Horațiu.

Mândria de a fi cetățean roman se exprima în multe feluri. Pentru funcționari însemna cinste, devotament și gestiune corectă a bunurilor publice, pentru meseriași – lucrul bine făcut, pentru negustori – prețul întotdeauna corect.

Dreptul și virtuțile civice reprezintă cele mai rodnice moșteniri ale lumii romane, stând la temelia lumii moderne.

Femeia se bucura în lumea romană de mai multe drepturi decât în orașele grecești. Astfel, putea ieși singură la vizite și la cumpărături și, împreună cu soțul, la petreceri. În situația despărțirii, zestrea îi era înapoiată.

Legile celor 12 table, baza dreptului roman, erau afișate în For. Prevederile lor au fost aplicate până la căderea Imperiului Roman de Apus.

1. *Să nu se facă legi privitoare doar la unele persoane.*
2. *Dacă un judecător sau arbitru numit va primi bani, să fie pedepsit cu moartea. [...]*

Tabla a IX-a

Pompei

La jumătatea secolului I d.H., în timpul domniei împăratului Titus, a avut loc un cataclism cu mare ecou în istoria Antichității. În luna august 79 d.H., a erupt pe neașteptate vulcanul Vezuviu. Un cutremur mare, ce avusese loc cu 17 ani înainte, și altele mai mici, ignorate, în chiar preziua erupției, prevestiseră dezastrul.

Evenimentele din 24 august au avut trei faze principale (la orele 10.00, 10.15 și 13.00). În cursul lor a fost aruncată în aer o mare cantitate de lavă, praf fin și o ploaie de cenușă, totul amestecat cu gaze toxice. Pompei, o localitate din apropiere de Neapole, a fost acoperit imediat cu un strat de lavă de 4-5 metri. Câteva ore mai târziu, aceeași materie, dar lichidă și mocirloasă, a pătruns și pe străzile localității vecine, Herculaneum.

Cercetările arheologice au scos treptat la iveală cele două orașe romane. Munca specialiștilor, începută în sec. al XVIII-lea, este însă departe de a se fi încheiat.

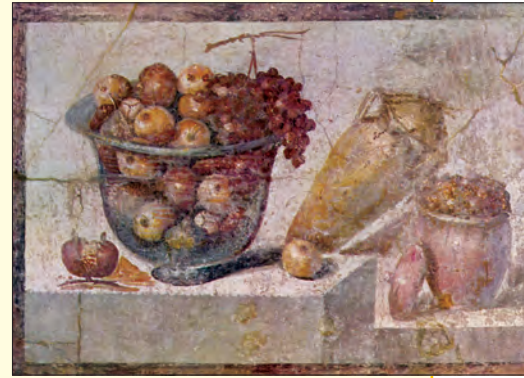
O călătorie pe străzile dezgropate ale acestor vechi așezări este absolut fascinantă. Putem vedea un oraș perfect conservat, cu o rețea de străzi pavate. De-a lungul lor se întindeau hanuri și prăvălii, cu un mare număr de monumente (temple, teatre) și cu numeroase case de locuit. Cele ce aparțineau cetățenilor bogați erau adevărate reședințe aristocratice, cu etaj, săli cu diverse destinații, terase și balcoane. Multe sunt decorate cu fresce de inspirație mitologică, literară sau istorică, ori înfățișând viața cotidiană.

Sub lava pietrificată au fost găsite numeroase corpuri omenești, atitudinile lor în fața unui sfârșit inevitabil ne arată și cum au murit. Unii au crezut că pot scăpa prin fugă, alții, convinși că este un nou cutremur, au încercat să se protejeze. Pentru cei mai mulți, sfârșitul a fost asemănător. Erupția de lavă a distrus totul în jur, iar gazele toxice au desăvârșit dezastrul.

Tragedia de la Pompei, oricând repetabilă, ne avertizează asupra slăbiciunii omului și a efemerității vieții. Frescele descoperite acolo celebrează, însă, bucuria de a trăi. Dar ce s-a întâmplat acum două milenii ne spune ceva despre fragilitatea noastră în fața forței teribile a naturii, de cele mai multe ori imprevizibile.

Stradă în Pompei

Natură moartă. Frescă la Pompei

Vulcanul Vezuviu, văzut din For

- Accesează galeria de imagini atașată lecției în manualul digital și imaginează-ți o vizită în orașul dispărut. Menționează impresiile pe care ți le lasă fiecare exponat. Poți accesa aici <http://bit.ly/2nH47nZ> un film ce prezintă o reconstituire a orașului.
- Ce obișnuiau să consume romanii la masă, conform imaginii de mai sus?
- Identifică pe hartă cele două localități distruse de erupția din anul 79 d.H.

Am învățat că... Romanii au reușit să stăpânească lumea așezând la temelia vieții lor câteva virtuți esențiale, însușite în familie și în viața socială. Între acestea, un loc important l-au ocupat întotdeauna virtuțile civice: respectul și dragostea de țară, spiritul sacrificiului, respectul pentru dreptate și adevăr. Toate acestea au consacrat dreptul roman, fundamentul civilizației latine, și, în perspectivă, al lumii moderne.

© Foto: Wikipedia/Shakko

Profesor și trei discipoli într-o școală romană. Relief din sec. II d.H.

[...] *întreb: „Îți faci studiile?” „Da”, mi-a răspuns. „Unde?” „La Mediolanum.” „De ce nu aici?” Tatăl lui spuse: „Pentru că aici nu avem profesori. [...] ce bine ar fi dacă ați aduce profesori atât de vestiți, încât [copiii] din orașele vecine să vină aici la studii...”*

Pliniu cel Tânăr, *Scrisori*

• Află unde s-a născut Pliniu cel Tânăr și caută pe harta din atlas și localitatea menționată în text. La vârsta ta, ai parcurge această distanță (40 de kilometri, cu căruța) pentru a merge la școală? Argumentează răspunsul.

Studiile lui trebuie să pășească dincolo de pragul casei, acum trebuie căutat un retor latin, a cărui școală să se impună prin severitate, respect și mai ales prin moralitate.

Pliniu cel Tânăr, *Scrisori*

• Cum alegeau părinții din Antichitate o școală pentru copilul lor? Ce înseamnă „moralitate”?

• Privește cu atenție basorelieful reprezentând copii jucându-se cu nuci. Ce replici i-ai atribui fiecăruia?

Viața cotidiană în lumea romană

Educația

Educația la romani urmărea integrarea rapidă a fiecărui copil în viața societății. Era necesar ca acesta să-și cunoască drepturile și îndatoririle și să știe cum să le folosească. Spre deosebire de lumea greacă, în cetățile Romei analfabetismul era redus. Toți copiii cetățenilor învățau să scrie și să citească, chiar și cei mai săraci. Ultimii, de regulă, învățau de la părinți.

Școala era organizată pe mai multe niveluri. Între 7 și 12 ani, copiii, fete și băieți deopotrivă, învățau să scrie, să citească, să socotească și înmagazinau mecanic diverse alte cunoștințe. Cei bogați își făceau instrucția primară acasă, cu un pedagog renumit sau cu unul recrutat dintre sclavii familiei.

De la 12 la 17 ani, pentru o parte din absolvenții ciclului primar urma școala de gramatică, unde se audiau cursuri intensive de limba latină și de greacă și se studiau autorii consacrați din cele două literaturi. Elevii citeau sau recitau texte, studiau figurile de stil, luau lecții de oratorie. Numai în mod cu totul excepțional, elevii erau instruiți în domeniul științelor exacte, ca matematica, sau umaniste, precum istoria.

De la 17 ani în sus, tinerii care doreau o carieră politică urmau școala de retorică, de regulă în limba greacă. Specialiștii, juriști în primul rând, dar și medici și arhitecți, se formau în școli speciale.

Jocurile

Diferențiate pe grupe de vârstă, jocurile Antichității romane erau foarte asemănătoare cu cele de azi. Și atunci, copiii erau interesați să socializeze cu alții de aceeași vârstă. Erau populare jocurile de grup, de-a v-ați ascunselea, mersul pe picioroange, saltul peste coardă sau cele cu mingea. Mai târziu, tinerii participau la întreceri cu care de lemn, iar unele surse ne spun că în locul cailor călăreau capre sau găște. Duelul cu săbii de lemn era o plăcere și pentru copii, și pentru adulți.

Exercițiile sportive se bucurau de succes, iar înotul era foarte practicat. Jocurile de calcul, dintre care unul era asemănător șahului, erau și ele răspândite.

La romani, jocurile erau o sărbătoare a bucuriei de a trăi și nu aveau, ca astăzi, scopuri productive sau educative.

Colosseumul și gladiatorii

Descoperirile arheologice de la Pompei ne oferă o imagine a lumii urbane în anii de început ai Imperiului, însă Colosseumul din Roma rămâne cel mai important monument rămas până în ziua de azi, chiar dacă într-o stare deteriorată. Construcția, care a necesitat 10 ani, s-a desfășurat în timpul domniei lui Vespasian (69-79) și a urmașului său, Titus (79-81), care a mai ridicat la Roma un arc de triumf și terme.

Clădirea era un amfiteatru de mari proporții. În lumea romană, asemenea edificii erau construite în aproape toate orașele, peste 230 mândrindu-se că le aveau.

Colosseumul găzduia cea mai populară distracție a vremii, luptele de gladiatori. Evoluția numerică a grupurilor care se luptau în arenă a crescut odată cu trecerea timpului, de la 200-300 la 5 000, după războaiele dacice, în vremea lui Traian.

Participanții erau recrutați din rândul prizonierilor de război, al sclavilor, al condamnaților de drept comun sau la moarte, ori al cetățenilor înglodați în datorii care sperau, în caz de succes, să se redreseze. Gladiatorii erau instruiți în școli speciale (Spartacus, cunoscutul erou trac, organizatorul unei mari răscoale, era instructor la Capua) și se deosebeau după armele cu care luptau. În dotarea lor se afla, de regulă, sabia scurtă, *gladius*, de la care le venea și numele, dar și tridentul (o furcă cu trei dinți); se apărau folosindu-se de casă și de armură, sau, cei care intrau în ultima categorie, cu o plasă.

A fost foarte atent cu poporul în orice ocazie, încât, fiind anunțat un spectacol de gladiatori, a declarat că se va desfășura nu după voia sa, ci după a spectatorilor. [...] Ba chiar adesea nu-și ascundea preferința pentru gladiatorii traci [...].

Suetonius, *Viața lui Titus*

- Citește textul de mai sus. Cum putea interveni împăratul în desfășurarea luptei de gladiatori? Ce urmărea, lăsând spectacolul la dispoziția publicului?
- Accesează în manualul digital imaginile referitoare la luptele de gladiatori. Identifică armele pe care le foloseau.
- Alcătuieste o fișă de prezentare pentru un personaj menționat în lecție și adaugă materialul în portofoliul tău.
- Care este părerea ta despre luptele de gladiatori, spectacol sângeros, dar foarte popular în Antichitate? Argumentează răspunsul în scris.

Zidul exterior, înalt de 48,5 metri, cât un bloc cu 18 etaje, era executat din travertin și din beton. De jos în sus, se așezau unele peste altele patru inele circulare, cu bolți sprijinite de coloane, care lăseau loc pentru 80 de intrări. Găzduia luptele cu gladiatori, dar arena a servit ocazional și pentru curse de care și chiar pentru bătălii navale regizate, după ce în prealabil spațiul arenei era umplut cu apă. Renovat în mai multe rânduri, aflat și în prezent într-un amplu proces de restaurare, Colosseumul dăinuie de 2000 de ani, mărturie a geniului inginerilor și al arhitecților care l-au înălțat. Se confirmă astfel și acea vorbă care leagă veșnicia amfiteatrului de eternitatea Romei și pe a amândurora de eternitatea lumii.

Spectacole de circ cu animale sălbatice

Am învățat că... La Roma s-a acordat o mare atenție educației, cei mai mulți dintre cetățeni fiind alfabetizați. Atât copiii, cât și adulții se relaxau participând la jocuri, potrivit vârstei și interesului lor. Copiii practicau jocuri de socializare, iar adulții se distrau la spectacole de teatru și de circ, unde luptele de gladiatori se bucurau de cel mai mare succes.

Împărat roman, în timpul unei ceremonii religioase desfășurate în fața templului lui Jupiter

[...] lui Remus i s-au arătat semnele prevestitoare, și anume șase vulturi; dar numai ce s-a anunțat această prevestire, că lui Romulus i se arătară de două ori mai mulți vulturi.

Titus Livius,
De la fondarea Cetății

Un stejar consacrat lui Marte creștea brusc ori de câte ori Vespasia năștea, dând la iveală o nouă ramură [...] a treia semăna cu un arbore. Din acest motiv, o prevestire a haruspiciilor [...] anunța [...] un împărat. Suetonius, *Viața lui Vespasian*

- De ce aveau romanii un respect deosebit pentru Marte?
- Explică prezența împăratului la o ceremonie dedicată lui Jupiter.
- Care era rolul augurilor și al haruspiciilor? Folosește textele de sus pentru a răspunde.

Zeii romanilor

Credințele religioase străvechi ale romanilor i-au făcut pe aceștia să accepte, la început, spirite protectoare în viața de zi cu zi.

În vremea Romei Republicane, în casa fiecărui cetățean erau amenajate mici altare. Acolo era celebrat mai întâi Ianus, reprezentat cu două fețe, pentru că supraveghea intrările și ieșirile, chiar la poarta imobilului. Larii protejau proprietățile familiei, iar Penaii aveau în grijă proviziile.

În public se acorda atenție altor zei. Un popor atât de legat de disciplina militară și de conflictele armate îl respecta în mod deosebit pe zeul războiului, Marte. Urmau Jupiter și Junona, un cuplu în care el era stăpânul luminii, al fulgerelor și al tunetelor, iar ea – protectoarea căsniciei. Minerva îi ocrotea pe meseriași, iar Venus – grădinile.

Spre deosebire de greci, romanii nu au dat, la început, nicio înfățișare sau personalitate divinităților lor, mulțumindu-se să le câștige bunăvoința doar pentru că i-au numit și le-au atribuit funcții. Ceremoniile religioase, cu caracter public, consacrate de regulă mai multor zei, erau organizate de pontifi, recrutați de cele mai multe ori dintre oamenii cei mai învățați. Foarte ascultați erau augurii și haruspicii, care preziceau viitorul.

Templele

Templul roman a absorbit influențe grecești. Avea dimensiuni reduse, formă dreptunghiulară și era înălțat pe un podium. În față erau câteva coloane, zeul celebrat aflându-se în încăperea principală. Cel mai cunoscut, pentru că a dăinuit până în zilele noastre, este Panteonul. Era dedicat tuturor zeilor, avea o formă circulară, cu 16 coloane și o splendidă cupolă, interiorul fiind placat cu marmură colorată. Se mai păstrează la Roma și templul zeiței Fortuna și al Vestei, zeița căminului.

În ultimii ani ai Republicii, cultele grecești și orientale au invadat lumea romană. Dintre cele din urmă au devenit foarte populare cele care ofereau speranța salvării într-o viață de după moarte. Divinizarea lui Cezar și, ulterior, a lui Octavian au stimulat cultul imperial în secolele care au urmat.

Creștinismul

Creștinismul este o religie bazată pe învățătura lui Iisus Hristos. Izvoare istorice demne de crezare, inclusiv cele care provin de la Flavius Iosephus, un evreu romanizat, și istoricii romani Tacitus și Suetonius, ne spun că Hristos a fost un personaj istoric real. Aceste surse afirmă că s-a născut în provincia romană a Palestinei, la Bethleem. El a vorbit și a lucrat în numele, cu autoritatea și cu puterea divinității pe care creștinii o numesc Dumnezeu. A explicat scopul vieții omului și rolul umanității, în funcție de apropierea și de puterea de înțelegere a unor oameni, pe care i-a numit apostoli, ucenici și credincioși.

Autoritățile romane și cei care le susțineau au fost neliniștiți de predicile sale. În cele din urmă, Iisus Hristos a fost inculpat, judecat, condamnat și crucificat.

O lungă perioadă, cei care au acceptat învățăturile lui Hristos au fost prizonieri, cele mai cumplite represii fiind cele din timpul împăraților romani Nero, Domițian, Traian și Dioclețian (sec. I-III d.H.).

Creștinismul începe, așadar, cu Iisus Hristos. Viața sa, felul în care au fost primite învățăturile sale, moartea și Învierea, sunt fundamentele pe care s-au bazat, încă de la început, comunitățile creștine. Misiunea lui Iisus a fost să anunțe venirea împărăției Domnului, fără a se referi la o țară sau la un teritoriu, ci la o acțiune divină, care are în vedere toți oamenii. Credința și iubirea de Dumnezeu, dar și iubirea de aproape, devin astfel principalele porunci ale creștinismului.

Creștinismul l-a învățat pe omul antic mila și iubirea de Dumnezeu și de aproapele său, solidaritatea, toleranța și demnitatea ființei umane, indiferent de statutul social. Învierea Mântuitorului era dovada că există și o lume de dincolo, incomparabil mai bună, la care au acces toți cei care cred în ea.

[...] obișnuiau să se adune într-o zi anumită în zori, să înalțe cântare lui Hristos ca unui zeu, că se legau prin jurământ nu pentru vreo nelegiuire, ci să nu fâptuiască vreun furt, tâlhărie sau adulter, să nu-și calce cuvântul dat, să nu tăgăduiască în fața justiției dacă au primit ceva spre păstrare. După toate acestea, obiceiul era să se despartă și să se adune din nou, pentru a lua masa în comun, o hrană nevinovată.

Traian către Plinius, *Scrisori*

Anastasis, reprezentare simbolică a Învierii lui Iisus Hristos. Sec. IV

Pâine și pește, frescă din Catacombele de la Roma

- Ce reprezintă, pentru creștini, peștele și pâinea?
- Ce implica ritualul creștin la începuturile sale? Sunt valabile și astăzi principiile după care se orientau primii adepți ai noii religii?

Am învățat că...

Evoluția credințelor religioase ale romanilor a urmat un drum lung. La început au fost zeii familiei și ai căminului. S-au adăugat apoi câteva divinități celebrate public, împreună cu străvechi rituri, care încercau să deslușească viitorul. Mai târziu au fost acceptate cultele grecești și cele orientale, precum și cultul imperial, din secolul I d.H.

Respins inițial, deoarece propovăduia toleranța și se opunea războiului, creștinismul a fost în cele din urmă acceptat, după aproape patru secole de persecuții.

Statul roman

Expansiunea teritorială în secolul II d.H.

La sfârșitul secolului I d.H., împărat a ajuns generalul Traian, primul provincial (era născut în Peninsula Iberică) promovat în cea mai înaltă poziție în statul roman. Reputat militar, el și-a început domnia inspectând trupele de la Rin și Dunăre, două regiuni frecvent atacate și nesigure. În cei 20 de ani de domnie, Traian s-a aflat aproape tot timpul în campanie, cu rezultate care aveau să asigure, în vremea sa, maxima întindere a stăpânirilor Romei. Acestea însumau 3 300 000 km² și circa 55 de milioane de locuitori, de la țărmurile Atlanticului până la Eufrat și de la Rin până la Nil.

Războaie lungi, cu adversari puternici și bine instruiți, aveau să se încheie în cele din urmă cu victoria sa. La Dunăre, dacii au fost învinși, iar teritoriile lor supuse în parte autorității imperiale. La celălalt capăt al lumii romane, în Orient, împăratul Traian a reușit pentru scurtă vreme să ocupe Armenia și străvechea Mesopotamie și să-și aducă legiunile până la Golful Persic. Aici s-a îmbolnăvit grav și a murit pe drumul de întoarcere acasă, la Roma.

Domnia lui Traian a inaugurat un secol de aur în istoria imperială. Succesorilor li se făcea urarea de a fi fericiți ca Augustus (Octavian) și buni ca Traian. Marele împărat a știut să utilizeze resursele uriașei sale stăpâniri pentru a înălța o sumă de mari construcții atât la Roma, cât și în provinciile cucerite. Genialul arhitect Apolodor din Damasc a proiectat podul peste Dunăre, la Drobeta, monumentul comemorativ Tropaeum Traiani (de la Adamclisi) și Forul lui Traian, la Roma.

Monedă de aur emisă de împăratul Traian în anul 115 d.H., cu prilejul inaugurării forului său. Împăratul este reprezentat purtând cununa de lauri. Pe verso, arcul de triumf de la intrare. Mai jos – Columna și ruinele Forului.

STUDIU DE CAZ

Scenă de luptă de pe Columna lui Traian. În stânga – arcași și legionari romani

- Amintește-ți din anul anterior de studiu: ce reprezintă basoreliefurile de pe Columna lui Traian?
- Identifică pe o schiță a forului, pe internet, edificiile construite aici.
- Stabilește și analizează motivele care au determinat Roma să cucerească atâtea teritorii.

Forul roman

Traian a ridicat la Roma, alături de forurile înaintașilor săi, unul nou, care era menit să le întrecă în dimensiuni și strălucire. Denumirea de for era atribuită unui ansamblu de construcții ridicate între colina Palatin și dealul Capitoliului, unde se constituise treptat un centru politic, religios și comercial, dar și rezidențial, pentru înalții demnitari.

În For fuseseră înălțate mai multe temple (cel mai vechi fiindu-i dedicat lui Saturn), câteva basilici, spații unde se desfășurau activități publice, precum curia sau un complex de afaceri și bancar. Aici se aflau sediul Senatului și câteva arcuri de triumf.

La data inaugurării sale (113 d.H.), Forul lui Traian reprezenta cea mai vastă intervenție făcută vreodată în oraș. Realizat după un proiect al lui Apolodor din Damasc, se deschidea cu un grandios arc de triumf, de unde se putea contempla o piață largă, în incinta căreia fuseseră amplasate două biblioteci. În mijloc a fost înălțată Columna, și ulterior, în vremea lui Hadrian, un templu.

Decăderea Imperiului Roman, secolele IV-V d.H.

În secolele care au urmat domniei lui Traian, în Imperiul Roman s-au produs schimbări importante. Creștinismul s-a impus treptat, cu zeci de mii de adepți, din răsăritul Mediteranei și până în Spania, din Asia Mică în Italia și Grecia, apoi în nordul Africii.

Legalizarea creștinismului și organizarea sa în cuprinsul Imperiului au coincis cu declanșarea marilor migrații. Veniți din răsăritul asiatic și din nordul european, migratorii au avut în timp o forță de presiune devastatoare. Puterea imperială s-a împărțit, pentru a putea astfel să apere și să administreze mai bine teritoriile și populația statului.

Cu toate acestea, forța copleșitoare a barbarilor a fost de nestăvilit, și, în mai puțin de un secol, armata romană a suferit înfrângerea dezastruoasă de la Adrianopole (în anul 378) și două raiduri de pradă devastatoare la Roma, în 416 – vizigoții și în 455 – vandalii.

[Genseric], venind la Roma, [...] a transportat pe navele sale o cantitate mare de aur și alte comori imperiale, nu a cruțat nici bronz sau orice altceva. El a intrat chiar și în Templul lui Jupiter și a luat jumătate din acoperișul din bronz.

[Teritoriile de la marginea Imperiului] erau cu desăvârșire goale de locuitori [...] pe unii i-a nimicit războiul, iar pe alții boala și foamea, cele două însoțitoare ale războiului.

Procopius din Cezareea, *Istoria secretă*

Imperiul a fost obligat să facă două concesii barbarilor. Aceștia au fost acceptați în Imperiu și au fost cooptați în armată, unii ajungând chiar generali. Înfloritoarea civilizație urbană decade și Roma își pierde strălucirea și o mare parte dintre locuitori. După martiriul apostolilor Petru și Pavel se constituie aici episcopatul roman, care își va întinde ulterior autoritatea asupra întregului Occident.

La sfârșitul secolului al IV-lea, în anul 395, Imperiul se împarte definitiv. Partea apuseană, cu centrul teoretic la Roma, mai cuprinde încă vestul Europei, Italia și nord-vestul Africii. În cei 80 de ani care au urmat, pe ruinele stăpânirii romane s-au instalat populații germanice, care au constituit noi state. În anul 476 a fost detronat ultimul împărat roman, Romulus Augustulus, un adolescent care nu mai avea nicio putere. Prin aceasta se consfințește prăbușirea Imperiului Apusean. Imperiul Răsăritean s-a menținut încă un mileniu, până la 1453, când a căzut sub loviturile turcilor osmanlâi, conduși de Mehmed al II-lea.

- Identifică pe hartă (p. 59) întinderea maximă a Imperiului Roman din vremea lui Traian. Ce provincii au fost abandonate în secolele III-IV? Alege una și realizează o fișă de prezentare în portofoliu.
- Caută în dicționar sensul verbului „a vandaliza“. Cum explici, pe baza textelor și a informațiilor din lecție, originea acestuia?
- Cum au influențat creștinismul și invaziile barbare decăderea Imperiului Roman?

Roma: Arcul de Triumf al împăratului Constantin cel Mare

În anul 313 d.H., creștinismul a fost acceptat oficial, practicantii săi având aceleași drepturi ca cei ai cultelor păgâne. În timpul domniei împăratului Theodosius (391 d.H.) a devenit singura religie recunoscută în Imperiu.

Pictură din secolul XIX, Karl Briullov – Jefuirea Romei de către vandalii lui Genseric, 455 d.H.

Am învățat că...

Două secole după Traian, Imperiul s-a menținut în limitele sale teritoriale. Începând din secolul al IV-lea, invazia barbarilor a obligat puterea imperială să renunțe la o parte din provinciile sale.

Grave înfrângeri militare, precum și raidurile de jaf asupra Romei au grăbit prăbușirea părții apusene a Imperiului, unde s-au constituit state barbare.

Romanizarea

La începuturile epocii creștine, Roma era stăpâna lumii. Secole de-a rândul purtase lungi războaie de cucerire, cu mari sacrificii de vieți omenești, suferite nu numai de partea învinșilor. Prizonierii de război deveniseră sclavi și așezări altădată înfloritoare fuseseră distruse. Mari bogății trecuseră în mâna cuceritorilor.

Odată încheiate toate acestea, Roma începea o altă lucrare. Cei care acceptaseră să se supună deveneau parte dintr-o mare operă de cultură și civilizație. Pretutindeni unde au ajuns legiunile sale, Roma a impus, după modelul său, o intensă și profundă urbanizare. Orașele cucerite au fost dotate cu amenajări speciale, iar acolo unde nu existau (cazul Daciei), au fost ridicate din temelii.

Misiunea integratoare și de civilizare a Romei a presupus construirea de drumuri și de poduri. Acestea au ușurat, în mijlocul unei naturi sălbatice, legăturile economice și comerciale, transporturile militare și circulația oamenilor și a ideilor în Imperiu. Pe Columna Traiană, romanii sunt reprezentați mai puțin în actele de violență ale războaielor cu dacii, și mai mult construind edificii civile și militare, semne ale unei civilizații superioare.

[Veți găsi în Dacia] *schimbarea albiei unor râuri noi, poduri aruncate peste fluvii, tabere cocoțate în munți prăpăstioși.*

Pliniu cel Tânăr, *Scrisori*

Amfiteatrul roman de la Nîmes, Franța

[...] *acești oameni, care până de curând prețuia limba romanilor, începeau să se pasioneze acum pentru elocvența acestora. [...] toga era la modă. [...] începură să aibă galerii, băi și să prindă gust pentru ospete alese. [...] considerau aceasta drept civilizație.*

Tacitus, *Despre viața și caracterul lui Agricola*

Romanii au adus în teritoriile cucerite un mod de viață, instituții proprii, în primul rând justiția și administrația, precum și cultura lor, în bună măsură preluată din marea moștenire greacă. Așezându-și întreaga existență sub semnul justiției, romanii au inventat dreptul, supunându-l logicii, adică unui mod de a judeca corect, așezând faptele și ideile într-o ordine rațională.

Sistemul administrativ roman a fost extrem de eficient, căci reușea să rezolve aproape toate problemele legate de aprovizionarea cu produse de primă necesitate.

În cuprinsul Imperiului s-au constituit o mulțime de centre culturale, s-au întemeiat școli pentru studierea limbii latine și biblioteci. În urma adâncirii romanizării și a dispariției treptate a diferențelor dintre romani și provinciali, în anul 212 d.H., împăratul Caracala a acordat cetățenia romană tuturor locuitorilor Imperiului.

Astfel, romanizarea își arăta întreaga complexitate. Dincolo de violența războaielor de cucerire, Roma a exercitat o misiune civilizatoare remarcabilă.

În câteva secole, populațiile autohtone și-au însușit limba și cultura latină, care le aduceau avantajul de a fi la ei acasă pretutindeni. Mai târziu, în Evul Mediu, după ce Imperiul divizat s-a prăbușit în partea sa occidentală, din această sinteză etnică s-au născut popoarele latinizate: francezii, spaniolii, italienii și românii.

Traian construiește peste Istru un pod de piatră, pentru care nu știu cum să-l admir îndeajuns. [...] Stâlpii din piatră în patru muchii [...] sunt uniți printr-o boltă.

Cassius Dio, *Istoria romană*

Ruinele orașului roman Timgad (Africa)

Orașul și monumentele publice

Orașul era spațiu de locuit, dar îndeplinea și alte funcții. Aici se aflau instituțiile care conduceau provincia, de regulă grupate într-un forum, și tot aici, în vecinătate, se aflau garnizoanele legiunilor care o apărau (castrele).

Nevoile spirituale ale cetățenilor erau servite de temple, iar amfiteatre încăpătoare găzduiau luptele de gladiatori. Confortul locuitorilor era asigurat de o rețea de apeducte, care transportau apa, uneori de la mari distanțe, pentru a putea fi folosită la terme. Aici romanii se puteau întâlni, bărbații separat de femei; existau și spații pentru exerciții fizice, numite palestre. Termele ofereau serviciile unor băi publice, însă erau și locuri de reuniune pentru oameni de afaceri, politicieni și intelectuali.

Apeductul de la Segovia, Spania

Apeductele erau conducte lungi de apă, uneori de peste 100 de kilometri, care aprovizionau toate marile orașe. Deseori, apa trebuia adusă de la mari distanțe, cu diferențe de înălțime între locul de captare și cel de folosire. Soluția o reprezentau apeductele și tunelurile, instalații înalte, de mai mulți metri, sau subterane. Roma era aprovizionată de 14 asemenea construcții, una singură măsurând 91 de kilometri.

Cele mai impozante terme au fost ridicate de Caracala (sus, reconstituire), la începutul secolului III d.H., și puteau primi simultan 1600 de persoane. Piscina și instalațiile cu apă caldă erau de proporții impresionante. 252 de coloane și nenumărate mozaicuri împodobeau edificiul. Un parc cu fântâni, temple și alei era ridicat în vecinătate. Se spune că s-au folosit pentru construcție 17 milioane de cărămizi și 6300 m³ de marmură. La Roma funcționau pe atunci alte 15 terme și 850 de băi în aer liber.

- Realizează un proiect despre capodoperele lui Apolodor din Damasc realizate în Dacia. Folosește imagini, dar și sursele menționate în manualul digital.
- Tiberius, unul dintre împărații romani din sec. I d.H., a refuzat să mărească impozitele în provincii, afirmând, conform lui Suetonius, că „un bun păstor își tunde oile, nu le jupoaie“. Cum a influențat această decizie opera de construcție din Imperiu?
- Alege una dintre provinciile romane și realizează împreună cu 2-3 colegi o prezentare care să cuprindă mărturiile ale romanizării acesteia.
- Caută informații despre una dintre marile construcții ale romanității și explică durabilitatea ei.

Am învățat că...

Romanizarea a însemnat urbanizare, comunicare între provincii, administrație și justiție eficiente. În același timp, a însemnat impunerea modelului cultural greco-latin în toată Europa de astăzi.

Cetățenia romană a fost acordată tuturor locuitorilor Imperiului.

Geții și dacii Rânduiești, obiceiuri, credințe

În vreme ce Roma cucerea lumea, lângă Carpați și Dunăre trăia un popor de agricultori și de meșterii. Herodot i-a numit „geți” și le-a lăudat vitejia și credința în zei. Mai târziu, câțiva cărturari latini i-au amintit, ca locuitori ai aceleiași zone, și pe „daci”.

Purtau nume diferite, dar reprezentau un singur popor, căci aveau aceeași origine și locuiau în teritoriul numit generic Dacia, prin care erau desemnate ținuturile nord-dunărene. Deși sursele sunt foarte sărace, știm că își orânduiau viața într-un mod similar celorlalte popoare din vechime, fiind agricultori, păstori și meșteșugari pricepuți, nu doar în prelucrarea bronzului și a fierului, ci și în olărit.

Expresia cea mai înaltă a civilizației geto-dace o constituie numeroasele lor cetăți, de regulă așezate pe înălțimi. Cel mai cunoscut ansamblu este cel descoperit de arheologi în Munții Orăștiei.

Discul de piatră, considerat calendar, și sanctuarul rotund de la Sarmizegetusa Regia, capitala statului dac și ultima cetate cucerită de romani în cea de-a treia campanie

Viața cotidiană a geto-dacilor este greu de reconstituit și, din acest motiv, obiceiurile lor ne sunt doar în parte cunoscute. Știm că-i preocupa tratarea bolilor, pentru care foloseau plante medicinale. Se pricepeau, de asemenea, să măsoare timpul, unul dintre sanctuarele de la Sarmizegetusa fiind un presupus calendar cu 360 de zile, după modele orientale.

Dovezile indirecte, reprezentând străvechi moșteniri prezente în folclorul nostru, sunt mult mai numeroase. Astfel, portul dac, așa cum apare pe Columnă, seamănă cu îmbrăcămintea tradițională românească, folosită la ocazii deosebite și azi. Din ace-

leași timpuri îndepărtate, și din aceleași surse, au ajuns până la noi hora sau dansul foarte ritmat al călușarilor.

Credințele strămoșilor noștri sunt destul de puțin cunoscute. De la Herodot știm că geții, „care se cred nemuritori”, se închinau lui Zamolxis, zeul lor suprem, stăpân atât al Cerului, cât și al Pământului. În secolele II-I î.H. și ulterior apar în panteonul geto-dac și alte divinități.

În secolele II î.H. și I d.H., dacii au reușit să constituie o forță politică și militară impresionantă, care n-a putut fi doborâtă de Imperiul Roman decât la capătul a trei războaie grele și după numeroase alte sacrificii.

Geții sunt cei care se întind spre Pont și spre Răsărit, iar dacii cei care locuiesc în partea opusă, spre Germania și spre izvoarele Istrului. [...] Neamul geților, care se înălțase atât de mult sub Burebista, a decăzut [...] ei sunt încă în stare și astăzi să trimită la luptă patruzeci de mii de oameni. [...] Ei numeau Danubius partea superioară a fluviului și cea dinspre izvoare până la cataracte. Ținuturile de aici se află, în cea mai mare parte, în stăpânirea dacilor. Partea inferioară a fluviului, până la Pont, de-a lungul căreia trăiesc geții, ei o numesc Istros. Dacii au aceeași limbă cu geții.

Strabon, *Geografia*

- Localizează pe hartă, conform descrierii lui Strabon, spațiul locuit de geți și de daci.
- Indică pe hartă cataractele Dunării și fluviul, în amonte numit Danubius, iar în aval numit Istru.
- Citește în manualul digital secțiunea „Izvoare istorice” a lecției. Ce informații ne oferă Diodor din Sicilia despre viața cotidiană a strămoșilor noștri? Ce asemănări observi între descrierea sa și viața în satul românesc de astăzi?

Burebista și Decebal

Călătoria noastră prin lumea geto-dacă a ajuns în cele din urmă și la două mari personalități, precum și la punctul cel mai înalt al istoriei strămoșilor noștri îndepărtați.

Burebista (82-44 î.H.) a reușit să creeze o puternică uniune de triburi și să-i aducă sub autoritatea sa nu doar pe geți și pe daci, ci și pe celți, pe grecii din Dobrogea și alte seminții din vecinătatea Daciei. El a devenit pentru scurtă vreme „cel dintâi și cel mai puternic rege din Tracia“. În aceste condiții, conflictul cu Roma nu mai putea fi evitat, dar moartea lui Cezar și a căpeteniei gete au amânat ostilitățile.

Un urmaș al său, Decebal, nu a ezitat să înfrunte Imperiul Roman, aflat la apogeul puterii sale, cu prețul a trei războaie sângeroase. Înfrânți, geto-dacii au ieșit din istorie, dar romanizarea, care n-a întârziat, a marcat nașterea poporului român.

Războaiele daco-romane

Dispariția lui Burebista a fărâmițat teritoriile stăpânite de el. La sfârșitul secolului I d.H., în zona Transilvaniei și a Olteniei, s-a consolidat un nou centru statal, avându-l în frunte pe regele Decebal. Așa cum sunt prezentate evenimentele, rezultă că inițiativa războaielor cu romanii a avut-o căpetenia dacă.

În timpul primului război, o victorie și o înfrângere s-au înscris în dreptul lui Decebal, precum și o pace, pe care regele dac nu a întârziat să o încalce.

După alți 10 ani, timp în care Imperiul a trecut sub conducerea lui Traian, situația s-a schimbat mult în dezavantajul regelui dac. Noul împărat se gândea nu doar la marile bogății ale viitoarei provincii, ci și la avantajele strategice pe care i le-ar fi adus o frontieră stabilă pe Dunăre și în vecinătatea Carpaților.

După două bătălii grele, la Tapae și la Adamclisi, ambele câștigate de romani, soarta Daciei părea pecetluită. Traian a amânat campania decisivă pentru a construi podul de la Drobeta. Înfruntarea a avut loc la Sarmizegetusa (106 d.H.), Decebal s-a sinucis și Traian a încorporat ținuturile care îi aparținuseră, în Transilvania, Oltenia și o parte a Munteniei, unde va instala autoritățile unei noi provincii.

Alungat din reședința sa, izgonit chiar din viață, [Decebal] nu și-a pierdut speranța.

Pliniu cel Tânăr, *Scrisori*

- Motivează ultima formulare din citatul de mai sus și, cu ajutorul ei, stabilește trăsăturile poporului dac.
- Cum explici atitudinea lui Decebal față de romani? De ce i-a provocat? De ce n-a respectat pacea? Dezbateți în grup acest subiect. Alcătuieste un text de 5-10 rânduri despre viața lui Decebal.

- Observă dacii din scena de mai sus, de pe Columna lui Traian. Ce asemănări remarci între vestimentația lor și portul românesc tradițional de azi?
- Identifică pe harta atașată lecției din manualul digital localitățile menționate în text. Ce observi?
- Realizează, la alegere, fișa unui personaj prezentat în lecție, incluzând o imagine și un scurt istoric. Adaugă fișa la portofoliu.

Am învățat că...

Geto-dacii au creat între Carpați, Dunăre și Marea Neagră o civilizație proprie. Au constituit o putere care a reușit să reziste vreme îndelungată Imperiului Roman. Romanizarea rapidă și profundă a populațiilor autohtone a pus bazele formării poporului român.

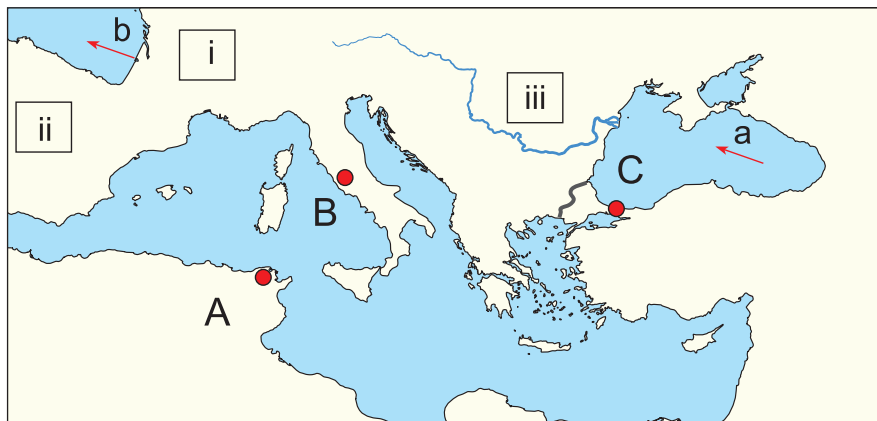
A. Citește enunțurile de mai jos și notează în caiet, pentru fiecare dintre variante, A, dacă ești de părere că enunțul este adevărat, și F, dacă tu crezi că enunțul este fals.

1. Pentru a cuceri Peninsula Italică, romanii i-au înfrânt pe cartaginezii conduși de Hannibal.
2. Unitățile mai mici ale unei legiuni romane se numeau cohorte.
3. Dacia a fost cucerită de romani după două confruntări între Traian și Decebal.
4. Apeductele erau construcții necesare pentru a extrage minereuri.

B. Corectează enunțurile pe care le-ai marcat mai sus cu F, astfel încât ele să devină adevărate.

C. Scrie pe caiet răspunsurile corespunzătoare cerințelor de mai jos:

1. Orașele ce corespund punctelor notate cu A, B, C. Notează o afirmație cu conținut istoric despre fiecare dintre acestea.
2. Apele indicate cu săgețile a, b.
3. Provinciile romane care se aflau în regiunile i, ii, iii.

D. Una dintre virtuțile poporului roman era cinstea, ce se manifesta în forme diferite, în funcție de domeniul de activitate al fiecăruia. Explică, în 6-8 rânduri, ce înseamnă astăzi cinstea pentru un elev. Enumeră trei situații în care un elev își demonstrează cinstea.

Asalt de idei (brainstorming)

Virtuțile care au definit societatea romană în epoca ei de strălucire, în Antichitate, s-au păstrat, fiind transmise ca moștenire, în modul în care trăiesc și își organizează viața popoarele europene în zilele noastre. Simplitatea, modestia, respectul, onoarea, cinstea, corectitudinea, datoria erau valori ce ghidau atunci, ca și acum, viața socială. Alegeți câte una dintre valorile enumerate și căutați cât mai multe exemple care să le illustreze în timpurile noastre. Profesorul va nota pe tablă ideile; până nu se încheie lista de exemple, nimeni nu discută cele notate. Când exercițiul este încheiat, selectați acele exemple care definesc modul în care interacționați în clasă în fiecare zi și discutați-le.

Puteți repeta exercițiul pentru fiecare dintre valorile enumerate.

Dacă ai terminat, răsuțește pagina, verifică răspunsurile și calculează-ți punctajul!

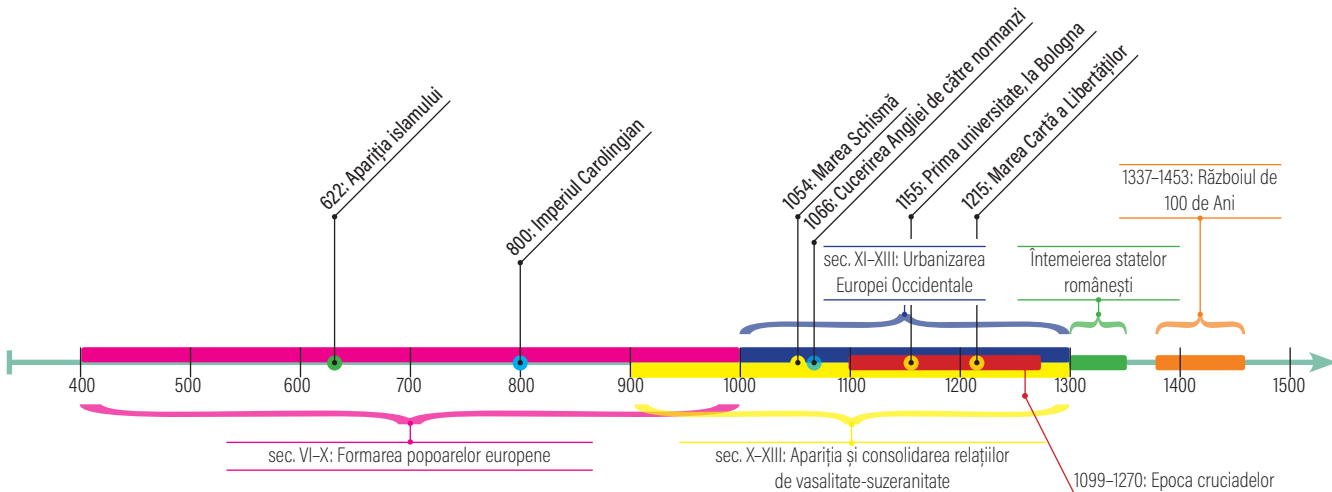
Răspunsuri: A. 1, F. 2, A, 3, A, 4, F. B. Peninsula Italică – Marea Mediterană; a traversa râurile – a aduce apa în orașe. C. 1, A. Cartagina, B. Roma, C. Constantinopol. 2. a. Marea Neagră, b. Oceanul Atlantic. 3. i. Gallia, ii. Spania, iii. Dacia. D. Discută cu profesorul tău pentru verificare.
Punctaj: A. 1, 5p, 2, 5p, 3, 5p, 4, 5p, (20p). B. 2 x 5p, (10p). C. 1, 3x5p, (15p). 2, 2x5p, (10p). 3, 3x5p, (15p). D. (20p).
Se acordă 3p, pentru fiecare valoare enumerată, 3p, pentru fiecare argumentare, 2p, pentru respectarea spațiului indicat.
Din oficiu: 10p. Totalul se împarte la 10 pentru a afla nota.

Europa medievală

Călătoria ta prin istorie continuă... La finalul acestui capitol, **vei descrie** secolele de frământare pe care le-a cunoscut lumea, sub presiunea prăbușirii Imperiului Roman și a înlocuirii lui trecătoare cu dezordinea barbară. Mai departe, **vei explica** cum, în noile condiții, nevoia de hrană, dar și cea de apărare au impus o formă nouă de proprietate asupra pământului.

Vei compara consecințele acestei noi situații și **vei analiza** modul în care au apărut noi relații sociale, bazate pe solidaritate și loialitate. În final, **vei dezbate** cum, în jurul anului 1000, slăbirea presiunii barbare, sporirea numărului de locuitori și înmulțirea orașelor au creat premisele pentru un avânt tehnologic, economic și artistic. Astfel, au fost puse bazele unei Renașteri care avea să schimbe treptat lumea.

Apariția islamului. Credința musulmană. Expansiunea militară

Pagină din Coran, cartea revelațiilor profetului Mahomed

Mahomed s-a născut între anii 570 și 580. Până spre 40 de ani, viața lui este puțin cunoscută. La acea vârstă, viitorului profet i s-ar fi arătat Dumnezeu, care i-ar fi încredințat mesajul unei noi credințe. Predicarea acestei religii i-a nemulțumit pe locuitorii Meccăi. Mahomed s-a retras în exilul de la Medina (Hegira), unde a pus bazele legii musulmane (charia) în 622 d.H., inspirată de Coran (cartea revelațiilor profetului), precum și ale statului islamic. În următorii 10 ani a reușit să convertească întreaga Arabie și să deschidă porțile unei mari expansiuni.

- În ce an se află astăzi, conform calendarului lor, musulmanii?
- Citește fragmentul alăturat din Coran. Comentează-l apoi, referindu-te la realitățile actuale.

Pentru a căuta rădăcinile islamului, călătoria noastră atinge pământurile aride ale Peninsulei Arabiei. În acest ținut accidentat și muntos, presărat ici-colo cu câteva oaze, populația majoritară era alcătuită din păstori nomazi, dar și din locuitorii orașelor Mecca și Medina.

La Mecca, centru comercial și religios deopotrivă, s-a născut Mahomed. Întemeietorul islamului, el a convertit la o nouă religie întreaga Arabie. Orașul Mecca se afla la intersecția marilor drumuri de caravane, care legau Mediterana de Oceanul Indian.

Populația orașului creștea foarte mult și în vremea marilor pelerinaje, precum și datorită negustorilor și cămătarilor care soseau aici. În interiorul sanctuarului Kaa'ba, este depusă Piatra Sfântă, o relicvă divinizată de toți arabii, încă înainte de zorii islamului, a cărei origine se presupune că ar fi în Grădina Raiului.

Succesorii profetului, califii, au reunit în exercitarea funcțiilor lor prerogativele unui lider religios și pe acelea ale unui șef de stat. Cuceririle care au urmat au însemnat în primul rând o extindere a noii credințe musulmane la proporții universale.

Imperiul constituit în secolul care a urmat morții lui Mahomed a cuprins o vastă arie teritorială. Aceasta se întindea din Asia Centrală, nordul Africii și până în Spania. Centrele de putere ale acestei noi stăpâniri aveau să se mute, pe rând, de la Medina la Damasc, în Siria, iar de acolo, mai târziu, la Bagdad, în Irak, și chiar la Cordoba, în Spania.

Rapiditatea cu care s-a extins pe harta lumii această nouă forță politică i-a surprins pe contemporani. Succesele militare ale noii puteri se datorează fanatismului religios, dar și slăbiciunii celor pe care i-au supus, de multe ori, pe cale pașnică.

Allah este unul singur. Nu există niciun zeu în afară de Allah. Scopul lui este de a uni toți oamenii într-un singur popor. (Coranul)

Expansiunea culturală a islamului

Marile orașe ale islamului au cunoscut în secolele VII-IX o înflorire remarcabilă. Prosperitatea lor s-a asociat cu un înalt nivel de civilizație. Opera culturală arabă a fost puternic influențată de modelele grecești și asiatice, deoarece statul se afla în vecinătatea Imperiului Roman de Răsărit și a celui Iranian.

Din dorința de a interpreta Coranul, cărturarii arabi au pus în circulație un mare număr de opere ale Antichității clasice. Prin Spania, le-au adus și în Occident, aflat pe atunci într-o perioadă de declin și întuneric. Este vremea în care islamul a prins avânt, construindu-se mari moschei la Damasc și la Cordoba, decorate cu splendide arabescuri.

Cel mai vechi monument arab rămâne, însă, Domul Stâncii din Ierusalim, construit pe locul Templului lui Solomon. Acolo, în interior, se află piatra pe care Avraam și-ar fi sacrificat fiul și locul unde Mahomed și-ar fi început călătoria spre Cer. Capodoperelor arhitectonice li se adaugă și importante opere științifice și literare. Personalitățile cel mai des invocate sunt medicul și filozoful Avicenna, care a trăit în Iranul musulman între 980 și 1037, și medicul, juristul și filozoful Averroes, care a lucrat la Cordoba și în nordul Africii (1126–1198).

În spațiul european este foarte cunoscut ciclul de povestiri *O mie și una de nopți*, de inspirație indiană și persană, și catrenele lui Omar Khayam (1048-1131), și acestea de inspirație persană. Primele cuprind minunatele povești ale Șeherezadei, precum cele despre Aladin și Ali Baba, cu ajutorul cărora fata l-a impresionat pe regele persan și în felul acesta și-a salvat viața. Omar Khayam a fost cunoscut în timpul vieții ca matematician, astronom și filozof. Renumele pentru posteritate i l-au asigurat, însă, cele 178 de catrene, numite *Rubayate*, care s-au bucurat de o largă circulație până în zilele noastre. Aici savantul se arată a fi un om liber, însă frământat de conștientizarea neputinței omului care se luptă cu un destin zdrobitor.

Arabescuri aflate în palatul Alhambra din Granada, unul dintre cele mai importante monumente de arhitectură islamică. Acesta și Marea Moschee din Cordoba sunt cele mai grăitoare dovezi ale prezenței musulmane în Spania.

- Identifică valorile esențiale ale vieții ce reies din textele de mai jos. Alcătuieste un scurt comentariu explicativ pentru fiecare.

*De pe urma unei case ai cât să nu mori de foame,
De pe urma palmierului, cât să-ți fie destul
Dar un adevărat izvor de câștig ai
doar în semănături și în creșterea vitelor.*
Din operele lui Al Gahih

*Doar munca și credința îl scapă
Pe cel ce vremurile îl sufocă.
Nu-i șiretlic să alunge boala de moarte
Și să-i schimbe locul.*
Abu-al-Atahya, primul poet-filozof arab

- Citește câteva povești din seria *O mie și una de nopți* și realizează o scurtă prezentare despre viața de zi cu zi a oamenilor din Orient, adunând informațiile pe parcursul lecturii.
- Realizează un afiș despre una dintre capodoperele arhitecturii arabe menționate în lecție. Adaugă pe acesta o hartă pe care să marchezi poziția ei geografică, fotografii, informații despre construcție.
- Identifică, folosind harta, zonele geografice care au făcut parte din statul arab.

Am învățat că...

În Peninsula Arabia, într-un ținut arid și muntos, Mahomed a pus bazele religiei islamice. Într-un timp relativ scurt, islamul și-a câștigat un număr impresionant de adepți. Statul fondat de Mahomed, un Califat, cu o putere atât religioasă, cât și militară, a cucerit apoi vaste teritorii în Africa, Asia și chiar în Europa. Civilizația islamică are și meritul de a fi adus în Europa Occidentală capodoperele culturii grecești și latine.

Etnogeneza românească

Împrejurările istorice în care s-a format poporul român au fost greu de deslușit. S-a spus la un moment dat că au reprezentat un miracol, o minune și o enigmă – un secret de nepătruns. Motivele acestor afirmații se leagă de situația specială în care s-au aflat teritoriile vechii Dacii și locuitorii lor, după ce au fost părăsite de romani.

Șase secole de istorie a locuitorilor de la nord de Dunăre sunt puțin consemnate în izvoarele scrise din vremurile respective. Primele texte păstrate în limba română datează abia din secolul al XVI-lea.

Cercetările arheologice, cu deosebire cele din ultimii 50 de ani, atestă o viețuire neîntreruptă în acest spațiu. Aceasta confirmă existența unei populații autohtone, alături de mărturii care atestă prezența succesivă a mai multor valuri migratoare.

În bună măsură creștină, populația și-a păstrat apartenența la romanitate. Este acceptat, astfel, faptul că formarea poporului român a fost urmarea directă a cuceririi Daciei de către Traian și a romanizării populațiilor aflate între Carpați, Dunăre și mare. Acest proces complex a început înaintea conflictelor din secolele I-II d.H. și a continuat în tot spațiul românesc, chiar și după ce s-au retras romanii (sec. III d.H.).

Așezarea slavilor în Balcani a separat populațiile autohtone de la nord de Dunăre de romanitatea răsăriteană. A izolat astfel, în această regiune, o insulă de latinătate, din care se va forma, în secolele VIII-X, poporul român.

Dovadă incontestabilă a continuității daco-romane și a străvechii autohtonii este faptul că 60% din cuvintele vocabularului de bază al limbii române sunt de origine latină. Ele acoperă sfera categoriilor esențiale ale vieții, iar terminologia creștină este și ea majoritar latină.

În absența unei organizări statale și a unei ierarhii religioase funcționale, mărturiile materiale sunt singurele dovezi ale prezenței și persistenței religiei creștine la nord de Dunăre și în dreapta fluviului. Printre acestea se numără și Donariul descoperit la Biertan, lângă Sibiu, care include o inscripție în limba latină pe un candelabru, care nu s-a păstrat.

- Ce demonstrează existența, în Transilvania, a unei inscripții în limba latină, datată în secolului al IV-lea?

În țara Ultrasilvană, [...] stăpânirea o ținea un oarecare blac Gelu. [...] Locuitorii aceluia pământ sunt [...] Blasi și Sclaii, [...] nu au alte arme, nici arcuri și săgeți, și ducele lor, Gelu, [...] are multe de îndurat de la cumani și pecenegi.

Cronica notarului Anonymus

- Localizează pe hartă Carpații, Dunărea și Marea Neagră și identifică spațiul istoric locuit de români.
- Explică, folosind argumente întâlnite în anul anterior de studiu, procesul de formare a poporului român.
- Cum motivezi persistența creștinismului la nord de Dunăre până în zorii mileniului doi, având în vedere că pe atunci nu exista o ierarhie bisericească?
- Ce populații menționează Anonymus în Transilvania? Ce origini are voievodul Gelu? Cu cine conviețuiesc românii? Ce populații au sosit aici?

Am învățat că...

La începutul mileniului al II-lea, constituirea unor state pe ruinele vechiului Imperiu Roman atestă încheierea procesului de formare a unor noi popoare europene. Printre acestea s-a aflat și poporul român, format între secolele VIII-X, printr-o sinteză etnică și lingvistică, fundamental latină, dar și cu participare slavă.

Mențiunea voievodului vlah Gelu, în *Cronica notarului Anonymus*, marchează actul de naștere, în sursele scrise, al poporului român.

Europa creștină în mileniul I

Francii, sub conducerea lui Clovis, au jefuit o episcopie la Soissons. Printre obiectele cele mai de preț era și un frumos vas, pe care regele ar fi dorit să-l restituie episcopului. Un soldat l-a distrus. După un an, Clovis l-a ucis, aducându-i aminte de gestul său cu vasul.

STUDIU DE CAZ

Bazilica San Vitale din Ravenna. Monument reprezentativ al arhitecturii și artei bizantine din Europa Occidentală (sec. VI)

- Ce asemănări observi între bazilica din Ravenna și o moschee?

În jurul anului 1000, alcătuirea politică și religioasă a Europei se modificase radical. Până la jumătatea mileniului, partea sudică și cea apuseană a continentului fuseseră dominate de o singură putere. După domnia lui Constantin cel Mare (306-337), o singură religie era preponderentă: creștinismul.

Evenimentul din anul 476 a distrus vechea unitate a lumii și a tras o frontieră prezentă și azi între Vestul și Estul continentului. Imperiul Roman și-a asigurat supraviețuirea, păstrându-și a doua capitală, Constantinopolul, și teritoriile sale răsăritene. A devenit treptat o monarhie autoritară creștină. În părțile apusene, pe ruinele vechilor stăpâniri romane, s-au constituit mai multe regate germanice (barbare). Instalate în mijlocul unor populații romanizate și creștine, aceste noi formațiuni au preluat instituțiile vechiului stat, și, implicit, religia sa predominantă. Convertirea la creștinism s-a făcut, de regulă, de sus în jos, regele fiind primul care a primit noua credință.

În secolele care au urmat sinodului întemeietor de la Niceea (325 d.H.), creștinismul s-a organizat în mai multe episcopii. Deținătorii funcțiilor de conducere au fost multă vreme egali în prerogative și importanță.

Situația s-a schimbat în timp, iar în sânul creștinătății a apărut un conflict. Cauza sa au fost pretențiile de întâietate ale Episcopului de Roma și ale Patriarhului de Constantinopol. În 1054, cele două Biserici creștine s-au despărțit. Una și-a atribuit calitatea catolică (universală), iar cealaltă pe cea ortodoxă (a dreptei credințe), pentru că se considera întru totul conformă cu litera și spiritul Bibliei.

Imperiul Bizantin

Istoria Imperiului Răsăritean (Bizantin) a continuat încă un mileniu (476-1453). În acest răstimp, statul a cunoscut epoci de strălucire victorii militare în vremea împăraților Justinian (sec. VI) și Vasile al II-lea Macedoneanul (sec. XI).

De cele mai multe ori, a fost, însă, obligat să se apere, reușind cu greu și cu multe sacrificii să-și păstreze teritoriile și capitala. Această pendulare permanentă între gloria izbânzilor și umilința înfrângerilor a dat curții imperiale bizantine o trăsătură specifică.

Biserica Răsăriteană era subordonată puterii împăratului, spre deosebire de cea Apuseană, unde Papa a profitat de slăbiciunea noilor state și și-a impus autoritatea.

Bizanzul se afla la răscrucea marilor drumuri comerciale care leagau Asia de Europa. Din acest motiv, a cunoscut lungi epoci de prosperitate, în cursul cărora a înflorit o civilizație remarcabilă.

Arhitectura religioasă a strălucit prin capodopere precum biserica Sfânta Sofia din Constantinopol, ridicată în secolul al VI-lea, în vremea lui Justinian.

Creștinarea francilor. Carol cel Mare

Călătoria noastră în timp și în spațiu continuă în prima jumătate a mileniului I, pe teritoriul Franței de azi. În vecinătate se așezase, încă din timpuri îndepărtate, o populație germanică - francii. Războinici încercați, erau cunoscuți pentru îndrăzneala și curajul lor. Ei au știut să se pună în slujba Imperiului Roman de Apus, în ultimii săi ani, și au înaintat astfel, încet, dar sigur, în nordul Galiei romane.

Francii erau conduși de căpetenii ridicate din elita militară. În jurul anului 480, „regele” lor devenise Clovis. În timpul domniei sale de 30 de ani, a dat Franței de mai târziu cea mai mare parte a teritoriului său. În 496, Clovis s-a botezat creștin în biserica din Reims și a fost urmat de toți războinicii săi. Gestul regelui franc îl apropia de vechea aristocrație galo-romană și făcea din biserica creștină o mare proprietară de pământuri. Urmașii lui, Merovingienii, au acționat fie sporind moștenirea străbunului, fie fărâmițând-o. În cele din urmă, au cedat puterea unor funcționari regali, majordomii, care aveau să pună bazele unei noi dinastii. Carol, descendentul primului rege din această familie, a reușit să înfăptuiască cel dintâi imperiu creștin în Occident.

Cuceririle sale au fost însoțite de o stăruitoare acțiune de convertire la creștinism a populațiilor supuse. Pentru aceasta, în anul 800, el a fost încoronat împărat de Papă, la Roma. Astfel, Biserica se asocia cu noua putere, legitimată și prin voința lui Dumnezeu.

Deși nu știa să citească și să scrie, Carol a adunat în timpul vieții o mulțime de cunoștințe diverse și avea un mare respect pentru oamenii învățați. După moartea sa, partea apuseană a Imperiului a devenit mai târziu Franța. Din ce a rămas, s-a constituit după un secol și jumătate Imperiul Romano-German.

Monedă de argint, folosită în tot Imperiul Carolingian, reprezentându-l pe împărat. Subdiviziunea sa era obolul.

[...] un arbore de aramă, dar aurit, era așezat în fața tronului împăratului [bizantin], pe ramurile sale fiind așezate păsări de aramă aurită. Tronul împărătesc era în așa fel alcătuit, încât și se părea la început neînsemnat, apoi tot mai mult și deodată și se părea măreț. Niște lei aurii, lovind pământul cu coada, scoteau un răget din gura deschisă, în vreme ce limbile lor se mișcau.

Liutprand de Cremona, *Relație despre misiunea la Constantinopol*

- Cum explici gestul lui Clovis de la Soissons?
- Caută pe harta coloniilor grecești de la Marea Neagră numele așezării care se afla pe malul Bosforului. Ce observi?
- Ce importanță crezi că a avut pentru Imperiu baterea unei monede unice, dinarul carolingian? Identifică asemănări între moneda carolingiană și actuala monedă unică europeană.
- Dacă imperiul lui Carol cel Mare ar fi refăcut astăzi, ce state europene ar cuprinde granițele sale?

Am învățat că...

În jurul anului 1000, Biserica creștină s-a despărțit, catolicii urmându-l pe Papă, iar ortodocșii, pe patriarhul de la Constantinopol. Imperiul carolingian a refăcut, pentru o scurtă perioadă, unitatea lumii romane în Europa Occidentală.

Imperiul Bizantin a supraviețuit până la jumătatea secolului al XV-lea, lăsând amintirea unei civilizații înfloritoare.

Viața cotidiană în Evul Mediu

Vreme de secole, lumea medievală a funcționat după reguli impuse de o conviețuire străveche. Oamenii acelor vremuri duceau o viață grea, fiind loviți de epidemii, de foamete, de ravagiile războaielor și amenințați de catastrofe naturale. Totodată, erau lipsiți și de lumina spirituală oferită de cărți – se hrăneau cu noțiuni religioase amestecate cu credințe păgâne.

În ciuda acestor condiții grele, toți s-au bucurat de viață, așa cum o puteau trăi. Totodată, se temeau de moarte, creștinii păstrând speranța într-o lume mai bună, „dincolo”. Tocmai această credință este cea care ne apropie de oamenii acelor timpuri și ne ajută să-i înțelegem.

Culesul strugurilor la castelul Saumur (Anjou). Nobilul și țăranul – două înfățișări distincte ale lumii medievale

Familia

În mileniul al doilea, implicarea din ce în ce mai puternică a Bisericii în viața societății are drept consecință și reglementarea căsătoriei creștine. Consimțământul ambelor părți devine obligatoriu. Căsătoria trebuia să fie unică și de nedesfăcut, asemenea legăturii dintre Iisus și Biserică.

Dintr-un mare număr de nou-născuți într-o familie, puțini supraviețuiau până la vârsta adultă. La botez, copiii primeau un singur nume, care îi însoțea toată viața. Acestuia i se putea adăuga un supranume, de regulă o poreclă legată de numele meșteșugului specific familiei sau de cel al localității de proveniență.

Educația copiilor depindea de mediul în care se născuseră. De la 7 ani, orășenii urmau școala primară. Din vremea lui Carol cel Mare și până în secolul al XII-lea, instruirea copiilor s-a diversificat. Biserica a deschis școli mănăstirești și altele, superioare (episcopale). În orașe au fost înființate primele universități (cea dintâi, la Bologna, sec. XII). Nobilii se ocupau și de instrucția militară a fiilor.

Educația fetelor era orientată mai curând spre latura practică a vieții. La țară predominau activitățile destinate agriculturii și conducerii gospodăriei. În familiile nobile, educația cuprindea lecturile literare, arta broderiei, dansul și chiar participarea la vânătoare, distracția preferată a celor bogați.

Desemnând tații, căsătoria susține o altă filiație în afara celei materne, singura evidentă. Ea distinge astfel între toate uniunile legale și atribuie copiilor care se nasc înăuntrul lor statutul de moștenitori, adică pe acela care le permite să transmită de la străbunii lor un nume și toate drepturile. Căsătoria așezată pe relații de paternitate fondează societatea în întregul ei. Ea este cheia de boltă a edificiului social.

Georges Duby,
Cavalerul, femeia și preotul

Femeile au jucat un rol important și în Evul Mediu. Au condus regate – uneori singure, altele împreună cu soții lor – și au scris cărți. În lumea diversă a orașului medieval, s-au bucurat de o oarecare independență, conducând chiar afaceri importante.

Femeile muncitoare țesau lână, lucrau în industria de prelucrare a pielii sau chiar în metalurgie; ele își găseau loc și în practicarea disciplinelor științifice, inclusiv a medicinei.

Lecție de geometrie susținută de o profesoară

Alimentația

Diferențele de avere deosebeau în mod semnificativ masa țăranului de cea a nobilului. Cei dintâi se hrăneau mai ales cu cereale, dar și cu legume, de la varză și mazăre la ceapă. Consumul de carne era ocazional (porcul, mai cu seamă de Crăciun, iar găina, din când în când, în oala de supă, duminica). Condimentele și plantele aromatice completau bucătăria, ale cărei meniuri erau puțin diversificate.

Nobilii puneau pe masă carne, vânat cu deosebire, dar și pește și păsări din ogradă. Salatele și celelalte garnituri însoțeau friptura, iar desertul se prepara cu miere și cu pastă de fructe. Legumele și fructele proaspete nu erau consumate ca atare.

Sărbătorile

Înclinația spre petrecere și relaxare a fost la fel de puternică și în Evul Mediu, ca în toate celelalte epoci. Sărbătorile religioase, marile momente agrare (semănat, cules) sau cele petrecute în familie (nuntă, botez, onomastici) erau ocaziile cele mai potrivite.

Nobilii preferau turnirul și vânătoarea. Turnirul reprezenta o înfruntare între două echipe de cavaleri sau între doi concurenți. Îmbrăcați în armuri grele, foloseau ca arme de atac lancea și spada.

Orașul, un spațiu al libertății, îngăduia locuitorilor săi să se distreze. Cu prilejul marilor petreceri populare ale carnavalului, tinerii cântau și dansau, se lăsau în voia plăcerilor sau se distrau privind bufonii.

Sărbătorile și petrecerile exprimau dragostea de viață într-o lume controlată de autorități necruțătoare. Oamenii trăiau la limita mijloacelor de existență și se temeau, firesc, de moarte.

[Mireasa] poartă în jurul capului un mic voal prins într-un cerc de aur; pe spate și-a aruncat o haină a cărei agrafă este un topaz. [...] el și-a pus, ca și ea, un cerc de aur în jurul tâmpelor. În pragul bisericii stă episcopul, îmbrăcat și împodobit [...]. El binecuvântează inelul [...]. „Să trăiți împreună întru Domnul.“ [...] „Soră, [...] prin acest inel mă căsătoresc cu tine.“ [...] „Sire, zice ea, îți sunt sortită ție, la bine și la rău.“

Text medieval din sec. XIII

[...] acest așezământ nu este nici bun, nici suficient, nici profitabil copiilor din aceste școli. [...] de sărbătoarea Sfântului Nicolae, [profesorul] i-a lăsat pe copii să se joace, pentru suma de 12 denari. [...] Vă cerem să-l desemnați pe Guillaume Chanu, cleric, care ne place mult, pentru că e de la noi de-acasă și pentru că suntem siguri că va face școală în profitul copiilor.

Plângerea părinților unor elevi, 4 aprilie 1336

- Identifică personajele care participă la banchet: mirele, mireasa, invitații, servitorii. Compară tabloul cu nunțile tradiționale de azi. Ce observi?
- Privește imaginea cu turnirul din manualul digital și descrie echipamentul participanților la turnir. Ce rol au personajele prezente în partea de sus a imaginii?
- Citește fragmentul de mai sus și identifică elementele păstrate până azi în ceremonialul de căsătorie.

- Citește textul de mai sus și compară situația din școala medievală cu cea din școala de azi.
- Organizați în clasă o dezbateri în care o echipă să susțină opinia copiilor și cealaltă pe cea a părinților.

Am învățat că...

Diferențele sociale între nobilimea deținătoare de proprietăți și țăranii au fost copleșitoare în Evul Mediu. Foametea era aproape permanentă în familiile țăranilor, în vreme ce masa celor bogați era îmbelșugată. Copiii de nobili aveau privilegiul de a merge la școală, în vreme ce la sate analfabetismul era aproape general. Însă bucuria de a trăi o împărtășeau cu toții, prin sărbători specifice, atât nobilii, cât și țăranii și orășenii. La fel și teama de moarte.

Viața cotidiană în Evul Mediu

Așezările, proprietatea, dependența

Satul pare a fi o așezare veche de când lumea. În realitate, s-a constatat că în Evul Mediu, după o lungă perioadă de destrămare, oamenii s-au adunat greu, preferând să trăiască în grupuri familiale răspândite ici-colo. În acei ani, ei lucrau pământul și se mulțumeau cu ce puteau obține doar prin truda proprie.

Abia în vremea Imperiului Carolingian, mai ales în secolele X-XI, satele au început să se aglomereze. Seniorii (nobilii) erau interesați să aducă pe proprietățile lor forța de muncă necesară pentru a le valorifica. Astfel, lumea rurală s-a constituit atât din cei care o stăpâneau și o organizau, cât și din ceilalți, care erau siliți să muncească în folosul stăpânilor. Nobilul impunea și legea, pe care însă avea datoria să n-o aplice în mod abuziv. Cei care lucrau pentru el se aflau și sub protecția sa.

Obligațiile țăranilor pe domeniul seniorului:

Trebuie să cosească fânul [...] și să-l așeze în mijlocul câmpurilor. [...] Dacă pământurile lor sunt supuse dijmei, nu vor duce deja snopii; se vor duce să cheme pe zeciuitor, pe care îl aduc cu mare durere. Dacă țăranul greșeste socoteala, zeciuitorul îl face de rușine și ia o mare amendă [...]. După aceea, partea seniorului [...] merge la hambarul zeciuielii. [...] Să plătească censul [...]. După aceasta datorează robota. [...] Trebuie să semene și să grăpeze fiecare câte un acru în partea sa. [...] După care sunt supuși monopolului cuptorului, care este cel mai rău. Când femeia țăranului se duce aici [...], deși plătește și coptura sa, și plăcinta, și turta cu usturoi, [...] brutarul se strâmbă și jură [...] pe Dumnezeu că acel cuptor va fi prost încins și pâine bună nu va mânca, totul va fi crud și rău făcut.

Estout du Bois,
despre obligațiile țăranilor din Verson

- Ce obligații au țăranii de pe domeniul feudal? Folosește dicționarul de la sfârșitul manualului și explică termenii *cens* și *robotă*.
- Identifică pe schema domeniului feudal din pagina următoare unde se desfășoară momentele menționate în *Calendarul muncilor agricole*.

Ritmul vieții cotidiene la sat era dat de succesiunea muncilor agricole. Ele coincideau cu mersul anotimpurilor. Suprafețele arabile s-au extins prin defrișări, sporind producția de alimente. Hrana era, însă, tot insuficientă, în condițiile creșterii rapide a populației.

Casele erau făcute din lemn sau chirpici, fără fundație. Aveau o singură încăpere și mobilierul redus la strictul necesar, câteva bănci de lemn și scaune, o masă și, în cazuri fericite, un pat. De multe ori, o saltea de paie așezată pe jos era suficientă. Într-un colț era lada de zestre, unde se așezau sarea (fără de care nu s-ar fi putut găti hrana zilnică) și pâinea. În curtea țărănească erau și câteva anexe, precum și un atelier unde se pregăteau bunuri casnice: țesăturile din care se făceau haine, uneltele agricole sau vasele din bucătărie.

- Citește calendarul de mai jos și identifică momentul reprezentat imaginea alăturată. Realizează un calendar al țăranului de azi și compară-l cu cel medieval. Ce observi?

Calendarul muncilor agricole

Ianuarie, februarie: țăranul se odihnește.

Martie: fertilizează solul.

Aprilie: toaletează arborii și vița-de-vie, scoate animalele la păscut.

Mai: ultimele momente de odihnă înaintea muncilor grele; se tund oile.

Iunie: pe solul lăsat în pârloagă, familia țărănească lucrează cu un plug simplu, tras de doi boi mici.

Iulie: se plivesc buruienile.

August: secerișul.

Septembrie: se culeg fructele; însămânțările de toamnă.

Octombrie: culesul viei și făcutul vinului.

Noiembrie: pregătirea pentru anotimpul rece.

Decembrie: sărbătorirea Nașterii lui Iisus Hristos.

După secolul al X-lea, seniorii și-au ridicat reședințe. Sedii ale puterii și fortificații erau construite ca să-i apere de eventuale atacuri, toate laolaltă alcătuind castelul medieval.

La început, castelul a fost ridicat din lemn și din pământ bătătorit, apoi din piatră. Acesta ocupa o poziție înaltă, care îi permitea să domine o suprafață apreciabilă. Turnul principal avea destinația de scaun de judecată și de loc de întâlnire cu vasalii. La etajul superior erau locuințele familiei, iar la parter se stocau diverse bunuri. În curtea castelului

se puteau afla o capelă, depozite, ateliere, locuințe ale servitorilor și grajduri. Inițial, confortul castelanilor a fost minim. Sălile foarte înalte nu se încălzeau niciodată suficient și erau sărăcăcios mobilate. Ferestrele strâmte lăsau greu să pătrundă lumina, interioarele fiind mereu mohorâte și amenințătoare. În timp, apartamentele senioriale au câștigat în confort, acoperindu-se cu tapiserii și mobilier.

Secole de-a rândul, aceste construcții masive au sugerat imaginea unei forțe atât de copleșitoare, încât supunerea necondiționată era obligatorie.

Domeniul feudal

În Evul Mediu, monarhii și-au apropiat nobilii, încredințându-le mari suprafețe de pământ, domeniile feudale. Deveniți astfel vasalii regelui, dețineau domeniul, cu condiția să-i fie credincioși conducătorului și să-l ajute în situații de conflict. Valorificarea suprafețelor dobândite se făcea cu forța de muncă a țăranilor, lipsiți de pământ și obligați să lucreze pentru nobili.

Se constituiau astfel două categorii de suprafețe: rezerva feudală și loturile țăranilor dependenți. Rezerva încorporează terenurile de cultură, pășunile, iazurile și castelul. Se adăugau moara și cuptorul de pâine, aparținând exclusiv seniorului. Tot ce se realiza pe rezervă aparținea stăpânului locului.

Țăranii fără pământ primeau loturi în folosință, atât cât puteau lucra fiecare împreună cu familia. Pentru acestea, ei datorau nobilului și bisericii zeciuiala, iar celui dintâi și censul.

STUDIU DE CAZ

- Identifică pe schema de mai sus elemente care compun un domeniu feudal. Reconstituie-l cu ajutorul unei machete.
- Cum explici drepturile seniorului (exprimate prin taxe) asupra tuturor utilităților de pe domeniu?

Am învățat că...

În Evul Mediu, ca și în lumea antică, au funcționat două tipuri de așezări: satul și orașul. Satul a continuat să fie populat de producători liberi și aserviți, a căror activitate se desfășura preponderent în domeniul agrar (cultivatori de cereale și crescători de animale). Proprietatea era deținută de nobili, în regimul vasalității feudale. La rândul lor, nobilii luau sub protecția lor țăranii și le încredințau loturi în folosință, primind în schimb produse și prestații în muncă sau bani.

Viața cotidiană în Evul Mediu Economia și tehnologia

Moară de vânt cu pânze. Forța vântului era utilizată la început pentru măcinarea cerealelor, apoi pentru baterea postavului, tăiatul lemnului, mărunțirea minereului pentru extragerea metalelor.

„Moartea Neagră”, cum a fost supranumită epidemia de ciumă de la mijlocul secolului al XIV-lea, a cauzat moartea a peste o treime din populația Europei de la acel moment. Mai sus – miniatură de epocă, reprezentând înhumarea victimelor ciumei la Tournai, Belgia.

Încheierea epocii marilor migrații a coincis în Occidentul European cu o perioadă de avânt economic. A avut de câștigat agricultura, a renăscut viața urbană și s-au intensificat relațiile de schimb. Tot atunci s-au înregistrat mari progrese tehnologice. În multe ramuri economice au fost utilizate noi mijloace, îmbunătățindu-le pe cele vechi, sau inventând altele noi.

Creșterea numărului de locuitori a determinat creșterea suprafețelor arabile, prin asanări, îndiguiri și defrișări. Noile nevoi de hrană au pus în mișcare întreaga societate și, pe măsura expansiunii teritoriale, au apărut așezări noi.

Pe lângă cultura cerealelor, s-au dezvoltat și viticultura, legumicultura și creșterea animalelor. Aceste activități au satisfăcut și nevoile alimentare ale orașelor aflate în preajmă.

Dezvoltarea agriculturii are loc odată cu o îmbunătățire a uneltelor și a procedeelor de cultură agrară. Istoricii au vorbit despre o nouă „epocă a fierului”, judecând după numărul mare de unelte metalice produse și folosite atât în mediul rural, cât și în orașe.

Energia eoliană, dar și căderile de ape au început să fie utilizate pentru a eficientiza lucrările, iar morile de vânt și cele de apă erau folosite pretutindeni unde clima și relieful permiteau.

Potcoava, tot mai răspândită, precum și un nou mod de înhămare și înjugare a animalelor (pe grumaz, nu pe coarne) sunt alte invenții utile. Se extinde utilizarea asolamentului, la fiecare doi sau trei ani.

Acest avânt tehnologic nu a adus o bunăstare generală și, cu toate progresele înregistrate, nu s-a putut ține pasul cu creșterea numărului de locuitori. În Occident, populația s-a dublat în câteva secole. Numărul locuitorilor a fost afectat după anul 1300 de lungi perioade de foamete, de epidemii – precum Marea Epidemie de Ciumă – și de urmările catastrofale ale Războiului de 100 de Ani.

- Cum se desfășurau muncile agricole cu noile unelte și tehnologii?
- Unul dintre inconvenientele morilor de vânt era acela că orientarea dată de constructor nu coincidea mereu cu direcția vântului. Cum crezi că au fost modificate morile de vânt pentru a se rezolva această problemă? Studiază o turbină eoliană din zilele noastre pentru a afla răspunsul.

Avântul economiei agrare a coincis cu renașterea vieții urbane. Vechile orașe au renăscut și, în același timp, au luat ființă localități noi, pe malurile râurilor ori la intersecția marilor drumuri. Așezările aveau în principal o funcție economică, fiind centre ale schimburilor comerciale.

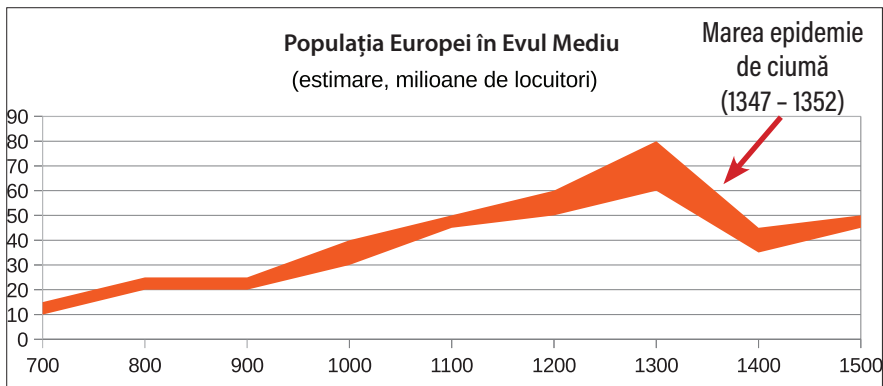
Producția de mărfuri s-a organizat și ea, odată ce meseriașii și-au constituit asociații proprii, numite *bresle*, după specializări recunoscute: țesători, fierari, dulgheri, zidari, croitori etc.

Factorul esențial al progresului datorat civilizației urbane a fost extinderea folosirii monedei. Primele care au emis monedă au fost orașele italiene Genova, Veneția și Florența. În secolul al XIII-lea, aceste mari așezări urbane băteau monede de aur, pe care le susțineau cu profitul lor comercial.

Cea mai importantă urmare a acestei schimbări a fost înlocuirea treptată a economiei care producea doar strictul necesar vieții de zi cu zi cu o economie de schimb, al cărui scop principal era obținerea profitului.

Secole de-a rândul, proprietatea asupra pământului și originea prin naștere fuseseră valorile esențiale ale societății. Treptat, relațiile personale au lăsat loc relațiilor economice, determinate de avere.

Invenția care a devenit și semnul acestei lumi noi a fost orologiul mecanic. În Italia, pentru prima oară în Europa, de la jumătatea secolului al XIV-lea, au fost anunțate public toate cele 24 de ore ale zilei. Astfel, ceasul, instalat de regulă în turnul primăriei, a structurat programul locuitorilor urbei, ceea ce nu se mai întâmplase până atunci.

- Citește graficul de mai sus. Sunt indicate limitele probabile ale numărului de locuitori. (Exemplu: anul 700, între 10 și 15 milioane). Din ce motive a crescut populația? Stabilește cele mai importante consecințe ale creșterii populației în jurul anului 1000. De ce nu s-a putut menține acest număr?
- Ce produse se comercializau în piețele Evului Mediu? Folosește imaginea din dreapta-sus pentru a răspunde.
- Cum s-a schimbat programul oamenilor odată cu apariția orologiului mecanic? Imaginează-ți cum decurgea, în Evul Mediu, o zi din viața unui țăran care nu avea ceas, precum și o zi din viața unui orașean care putea urmări trecerea timpului.

Piață la începutul sec. XV în Paris

Turnul cu ceas al Primăriei din Florența

Am învățat că...

După anul 1000, în contextul unei creșteri demografice excepționale, a apărut o mare nevoie de bunuri, mai cu seamă alimentare, ceea ce a avut drept efect un progres general al tehnologiilor. A avut de câștigat în primul rând agricultura, prin utilizarea asolamentelor, prin extinderea folosirii plugului cu brăzdar de fier și a înjugării animalelor de povară, sau prin folosirea morilor de apă și de vânt. Marile construcții n-ar fi fost posibile fără numeroase inovații tehnice și fără un mare număr de meșteri specializați.

Orașul medieval – spațiu al libertății

Călători în timp, să ne amestecăm pentru o clipă în mulțimea și în aglomerația de pe străzile și din piețele unui oraș medieval. Împinși de colo-colo de trecători și de curiozitatea noastră, vom ajunge în fața celor mai impunătoare clădiri publice: primăria, sediul autorității locale, și biserica. Vom merge apoi pe străzile înguste și lungi, unde se înghesuie perete în perete zeci de case, spre a adăposti o populație în creștere. În fine, vom zăbovi și în fața zidurilor care mărginesc așezarea.

Să nu ne închipuim că viața într-un oraș, acum 500 de ani, era ușoară. Trăiau aici bogați și săraci, intelectuali și analfabeți, meseriași și oameni fără căpătâi, oameni cinștiți și virtuoși, dar și hoți și criminali. Toți căutau libertatea de a trăi și de a munci, de a câștiga pe măsura nevoilor și a efortului depus.

Orașele italiene și orașele germane

Aflate în cuprinsul Imperiului German, a cărui putere era în declin, orașele din nordul Peninsulei Italice și cele din nordul Germaniei au luptat pentru drepturile lor, cu arme mai cu seamă economice. Cele dintâi, grupate în Liga Lombardă, au acumulat din comerț mari resurse financiare. Atunci când autoritățile le-au respins cererile, n-au ezitat să le impună cu arma în mână. Victorioase, s-au proclamat *comune*, conducându-se singure.

În nordul continentului, orașele germane s-au unit într-o asociație (Hansa), sub conducerea Lübeckului. Hansa cuprindea 70 de orașe și controla comerțul din Anglia până în nordul și estul Europei. În secolele XIV-XV, această asociație a devenit o mare putere economică, dar și un stat, practic independent, înăuntrul Imperiului German. Produsele vândute de negustorii italieni și germani își găseau o piață potrivită în târgurile franceze din ținutul Champagne.

Lübeck, vedere din sec. XV

Văzând [...] avantajele locului, ducele a început să construiască acolo un oraș, pe care l-a numit Lübeke. [...] Imediat, [așezarea a fost populată] și a început să reclădească bisericile și zidurile cetății. [...] Și el a stabilit o monedă și o vamă și a acordat privilegiile orășenești foarte largi.

Cronica Slavilor – Întemeierea orașului Lübeck (1143-1159)

Florența, sec. XV. În spate, Podul Vechi, cel mai vechi pod locuit și păstrat în Europa

- Descrie pe scurt etapele întemeierii unui oraș, justificând importanța monedei și a vămii. Explică felul în care era condus un oraș.
- Observă și descrie un oraș medieval, după modelul Lübeckului. De ce aveau nevoie de ziduri orașele medievale?

În ceea ce privește veniturile orașului [Genova], e lege ca [aristocrații] să aibă grijă să dispună, precum ar crede ei mai bine; despre pace și război e lege, însă, ca poporul, întrunindu-se în adunare publică, să hotărască ce ar crede el mai bine, [când] hotărârea este însă luată, îl însărcinează pe conducător să o execute.

Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*

Universitățile

Creșterea economică și progresele civilizației urbane au favorizat înființarea universităților, îndeobște numite școli superioare. În Italia, în secolul al XII-lea, numărul celor veniți să studieze în orașele peninsulei era foarte ridicat. Cei mai mulți studiau „artele liberale“. Acestea erau șapte la număr, repartizate în două cicluri; printre ele se numărau gramatica, aritmetica, astronomia, geometria și muzica. Se puteau adăuga discipline opționale (teologia, medicina sau dreptul). Școlile urbane aveau mulți elevi străini, limba de studiu fiind latina.

Prima universitate s-a înființat la Bologna, în nordul Italiei. Aici s-a declanșat și un conflict între studenții veniți din afara orașului și autorități, pentru recunoașterea unor drepturi. Pentru a avea mai mult succes, revoltații s-au constituit într-o asociație, o „universitate“ (după modelul breslelor meșteșugărești), și au reușit să se impună inclusiv în fața profesorilor. În 1155, împăratul german Frederic le-a recunoscut (profesorilor și studenților) statutul special. Această decizie constituie certificatul de naștere al celei dintâi universități din istorie.

Văd o adunare de studenți [...] de toate vârstele: [...] învață, mai întâi ascultând flexiunile cuvintelor, compunerea și derivarea lor [...]. Alții trasează cu o mână pricepută, pe pergament, diverse figuri de culori diferite. [...] câțiva sunt cufundați în calcule. Alții, lovind o coardă atârnată pe un lemn, scot melodii variate. Alții explică anumite figuri geometrice. Alții fac sesizabile, cu ajutorul anumitor instrumente, cursul și poziția astrelor și revoluția cerurilor.

O școală de secol XII – Hugues de Saint Victor,
De Vanitate Mundi

De dragul științei, ei au devenit pribegi. Din bogați, săraci. Pe ei înșiși se nesocotesc, viața și-o expun tuturor primejdiilor și adesea pătimesc fără pricină. Prin această lege, hotărâm așadar ca de-aici încolo nimeni să nu mai aibă îndrăzneala de a nedreptăți vreun om al școlii.

Frederic al II-lea Barbarossa

Înscrierea unor cursanți la Universitatea din Bologna, cea mai veche universitate din lume

Miniatură ce ilustrează un magistru și discipolii săi (sec. XV)

- Identifică disciplinele pentru care se pregăteau studenții menționați în primul text.
- Descrie studentul medieval, așa cum apare în actul imperial de mai sus. Cum ai explica faptul că împăratul german a decis să-i protejeze pe studenți și pe profesori? Compară tânărul studios din secolul XII cu cel de azi. Ce observi?
- În spiritul cărei valori făceau sacrificii studenții din Evul Mediu?

Am învățat că...

Avântul general al lumii medievale a însemnat un progres remarcabil în ceea ce privește numărul orașelor, dar și creșterea ponderii lor în activitatea economică a lumii medievale. Au apărut sau au fost restaurate pe locul unor așezări vechi numeroase noi orașe, ceea ce a stimulat producția de bunuri, activitățile comerciale și utilizarea monedei.

Orașele italiene și cele germane, grupate în Hansă, au acționat în mod independent, fie răzvrătindu-se împotriva autorității centrale, fie ignorând-o întru totul.

Viața cotidiană în Evul Mediu

Credința

Ruinele abației cisterciene de la Cârța (Sibiu)

Matilda de Toscana și abatele de Cluny mediază conflictul de la Canossa

Biserica romanică din Poitiers

Începând cu secolul al XI-lea, de la un capăt la celălalt al Europei, majoritatea covârșitoare a locuitorilor continentului credeau în Dumnezeu și în Învierea lui Hristos. Numai că, în multe locuri, această convingere nu era însoțită de cunoașterea textelor sfinte, ci mai degrabă de vechi credințe păgâne, de pe vremea în care strămoșii acestora trăiau în lumea barbară sau în granițele vechiului Imperiu Roman.

Biserica creștină se organizase și dispunea de structuri de putere și de importante proprietăți, dar toate acestea depindeau, în mare măsură, de bunăvoința seniorilor laici. Întreținută de o putere atât de autoritară, Biserica tindea să-i copieze metehnele. Rezultatul a fost îndepărtarea clerului de valorile fundamentale ale creștinismului.

Mai multe împrejurări excepționale au favorizat acțiunea de reformare a Bisericii în Apusul Europei. În jurul anului 1000, un nou avânt economic a fost interpretat ca un semn al bunăvoinței divine, Dumnezeu întorcându-și iar fața spre credincioșii săi.

Succesele economice n-au fost urmate imediat de o întărire a autorității statului. Biserica, mult mai bine organizată, a preluat imediat inițiativa.

Biserica

Reformele inițiate de abațiile de la Cluny și Citeaux au afirmat eliberarea Bisericii de sub autoritatea episcopilor și a seniorilor laici.

Reforma Papei Grigore al VII-lea a condamnat corupția clerului și a afirmat superioritatea acestuia asupra tuturor celorlalți monarhi catolici. La final, printr-o înțelegere cu împăratul german, Papei îi revenea puterea în relația cu Dumnezeu, iar împăratului – puterea de a dispune de toate cele de pe Pământ. Episcopii primeau astfel o dublă investitură.

Călugării de la Citeaux (cistercienii) au întors Biserica la valorile primordiale ale creștinismului: rugăciunea lungă, munca în folosul comunității, sărăcia, hrana simplă, puținătatea hainelor și lipsa completă de confort. Tăcerea, supunerea și umilința erau alte modalități de a-i desăvârși spiritual pe cei care aleseseră această viață.

Secolele X-XI au coincis în istoria Bisericii occidentale cu construirea unui mare număr de monumente religioase, în stilul romanic. Această denumire subliniază doar ceea ce aceste edificii moșteneau de la vechiul imperiu. A fost astfel preluat planul bazilicii, un loc unde se desfășurau întruniri publice. Baza clădirii era un patruleter. Structura conținea o parte centrală, care semăna cu o navă (naos). Spre extremități se aflau corul și locul unde se aduna clerul, precum și altarul.

- Ce lipsește din fațada bisericii de la Cârța (imaginea de sus)? Pentru a răspunde, vezi imaginea de pe pagina alăturată.
- Privește imaginea din stânga. Ce formă au arcadele romanice?

Catedralele

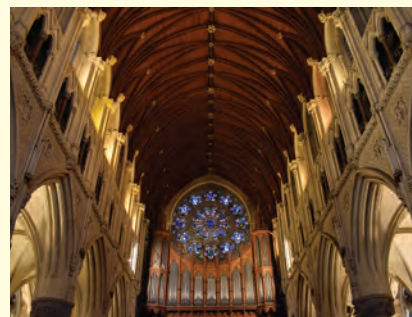
Călătoria noastră prin lumea medievală a ajuns acum în fața catedralelor. Ca turist în Europa, ești atras de piața centrală a oricărui oraș occidental, unde, de secole, au fost amplasate aceste construcții. Admiri înălțimea turnurilor și numărul mare al sculpturilor care decorează fațadele, iar portalul te transportă într-o clipă în altă lume.

Când pășești înăuntru, impresiile sunt la fel de copleșitoare. Într-o zi senină, lumina pătrunde prin vitraliile enorme, iar bolțile în arc frânt creează o iluzie complicată, cerul fiind în egală măsură aproape și departe. Ai crezut că intri într-o încăpere, dar, de fapt, te miști într-un spațiu nu doar înalt, ci și foarte întins, în care te poți rătăci cu ușurință. Treci pe lângă grupuri statuare, altădată colorate, înfățișând personaje biblice, un mod de alfabetizare religioasă a maselor neștiutoare de carte. Ajungi apoi lângă altare și locuri de rugăciune sau morminte, având deasupra imaginea în piatră, în mărime naturală, a celor decedați.

Biserica clericilor era prea strâmtă și prea întunecoasă. Mulțimea care începea să se afirme [...] își cerea propria ei Biserică. Ea simțea că posedă curajul și știința necesare pentru a construi pe măsura ei, ea voia ca această funcție superioară să treacă în întregime [...] din mâinile călugărului închis în mănăstire, în mâinile poporului viu. Nu va mai fi bolta scundă sub care oamenii sărmani [...] veneau cu teamă, la ora slujbei, să audă, în întuneric, vocea Bisericii. Va fi casa comună, [...] sonoră și luminoasă în care valul de oameni va putea năvăli la orice oră, nava uriașă în stare să cuprindă întregul oraș.

Elie Faure, *Istoria artei*

Toată această extraordinară explozie de imaginație și de forță constructivă a fost posibilă în secolele XII-XIII. Cei dintâi constructori au lucrat la biserica Saint-Denis, lângă Paris, necropola regiilor Franței (1140). Un secol mai târziu (1260), cele mai multe erau deja înălțate, dar o bună parte n-au fost terminate nici până în zilele noastre. Această epocă a catedralelor ne arată puterea excepțională a Bisericii și a alianțelor ei cu regii din Franța și din Anglia, precum și cu orașele. Realizarea lor uimitoare dă măsura valorii renașterii urbane, atât sub aspectul resurselor, cât și sub cel al tehnologiilor și al calificării forței de muncă. Peste toate, însă, aceste construcții complicate și minuțioase, care aspiră la perfecțiune, n-ar fi fost posibile fără o trăire creștină de mare intensitate.

Rozetă cu vitraliu - interior de catedrală

- Alege una dintre țările europene și desenează, pe o coală mare de hârtie, o schiță a hărții acesteia, indicând cu aproximație poziția marilor orașe. Documentează-te pe internet și marchează pe hartă numele și poziția celor mai cunoscute catedrale. Dacă poți, imprimă și decupează imagini cu acestea și lipește-le la locul potrivit. Adaugă planșa în portofoliu.
- Citește fragmentul alăturat și identifică motivele pentru care s-au construit catedrale. Cunoști o catedrală a cărei construcție a început și se desfășoară în prezent?
- Identifică împreună cu colegii opere literare în care apare Catedrala Notre-Dame din Paris ca loc de desfășurare a evenimentelor.
- Numește două elemente care definesc stilul gotic.

Am învățat că...

După anul 1000, Biserica creștină apuseană a simțit nevoia să se întoarcă la valorile sale de început: smerenie, sărăcie, toleranță, rugăciune, muncă în folosul comunității. Papalitatea și-a continuat lupta cu Imperiul (German), reușind să obțină supremația spirituală în ceea ce privește desemnarea episcopilor. În secolele X-XII, construirea de biserici s-a încadrat în două stiluri: romanic și gotic.

Moartea cavalerului-erou Roland, la Roncevaux, în 778.

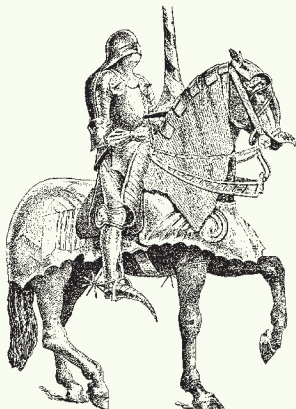
Codul onoarei cavalerilor medievali este enunțat prima dată în poemul *Cântecul lui Roland*.

Niciodată nu va fi atins de mine un om neînarmat, căci în toate zilele îmi va fi reproșat.

Raoul de Cambrai

Nu-i place lui Dumnezeu să fie vreodată zis de vreun om în viață că pentru păgâni eu am sunat din cornul meu. [...] În dulcea Franță eu mi-aș fi pierdut renumele. [...] Prefer să mor decât să cad în rușine.

Cântecul lui Roland

Cavalerism și onoare

Călătoria noastră prin lumea medievală ne-a arătat o societate fărâmițată și înfricoșată. Lungile secole ale invaziei barbarilor și neputința de a-i rezista au dat naștere treptat convingerii că singura salvare era protecția oferită de cei puternici. Mai târziu, statul carolingian a făcut din aceasta o lege și a încredințat puterea și pământul nobililor, în schimbul loialității (garantată prin jurământul de credință). Numai că, după prăbușirea Imperiului, aceștia își păstrasera bunurile, iar autoritatea lor în creștere îi făcea aproape independenți.

Pentru a se susține, la rândul lor, nobilii aveau nevoie de o forță armată, iar aceasta a fost furnizată de cavaleri. Ei alcătuiau o oaste călare, la ordinele celui care o patrona.

Istoria cavalerismului a cunoscut mai multe etape. Inițial, țăranii au constituit o forță redutabilă, participând la multe bătălii, formând armata seniorului domeniului feudal pe care trăiau. Aceștia și-au însușit treptat modul de viață al nobililor și astfel a apărut cavalerul-curtean. În cele din urmă, armata de cavaleri a devenit aristocratică. Această elită militară și-a însușit un cod al onoarei, bazat pe corectitudine, respectarea cuvântului dat, curaj și sacrificiu de sine.

Biserica și-a impus influența în rândul cavalerilor și le-a încredințat misiunea de a lupta în favoarea celor neajutorați și pentru Dumnezeu.

Apariția armelor de foc a grăbit însă sfârșitul cavalerismului.

În secolul al XV-lea, cavalerii erau deja doar eroii unor legende care le glorificau calitățile. Partea lor întunecată, excesele și abuzurile, războaiele de jaf și crimele au fost treptat uitate. Un secol mai târziu, nostalgicul cavaler Don Quijote, un cunoscut erou literar, a devenit obiect de batjocură.

Seniorul îl acoperă cu o cămașă de zale mai strălucitoare decât douăzeci de făclii, cu un coif decorat cu pietre prețioase roșii și-i încinge sabia de oțel [...]. Nașul ridică mâna, îl lovește puternic în ceafă și-i zice: „Mergi, nepoate, fie ca Domnul să-ți dea îndrăzneala, forța și vitejia, credința față de senior și victoria asupra necredincioșilor.“ [...] Apoi, de multe doamne văzut și privit [...], dă o lovitură [...]. Priviți-l, el are superioritate asupra altora, precum șoimul asupra păsărilor.

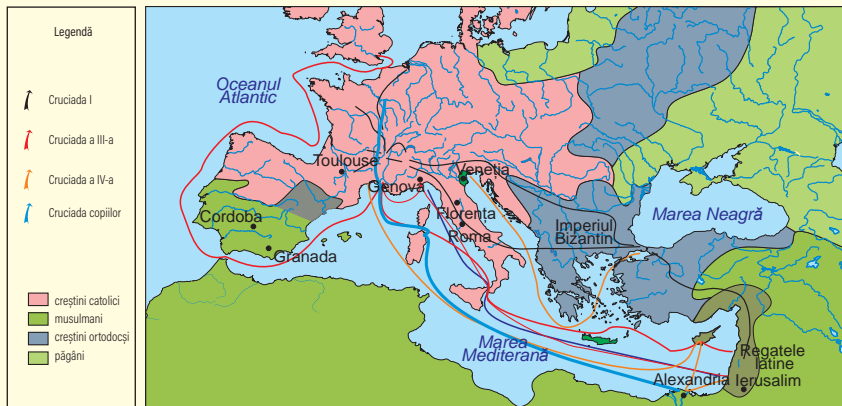
Jurământul lui Vivian

Un cavaler trebuie să arate astfel: să poarte arme bune și să încalce un cal bun; altfel nu face nici două parale.

Cântecul lui Roland

- Analizează textele de mai sus și alcătuiește portretul unui cavaler. De ce avea nevoie de un „cal bun“? Imaginea de mai sus ilustrează echipamentul unui cavaler în secolul al XV-lea. Ce cuprinde acesta?
- Cum definești onoarea despre care se vorbește în *Cântecul lui Roland*? Ce alte atribute are cavalerismul? Găsește exemple pentru fiecare. Tu te consideri cavaler? De ce?
- Documentează-te asupra legendei regelui Arthur. Ce informații despre cavalerism ne oferă aceasta?

Cruciadele

Cruciadele au fost războaiele purtate în numele credinței creștine, de regulă împotriva islamului agresiv. Acesta ocupase, sau amenința să o facă, locurile sfinte de la Ierusalim. Inițiativa cruciadelor a avut-o Papa, care a chemat la război atât masele de credincioși, cât și pe suveranii Europei și armatele lor de cavaleri. Au susținut conflictul, din interese economice, orașele italiene și, din motive politice, Imperiul Bizantin. Istoria medievală a reținut opt astfel de expediții (sec. XI-XIII).

În cea dintâi cruciadă s-au succedat două valuri – unul popular, repede sfârșit într-o catastrofă, și altul cavaleresc. Cel din urmă a reușit, în 1099, cucerirea Ierusalimului. A fost, însă, un succes de scurtă durată. În 1187, Cetatea Sfântă a fost pierdută în fața sultanului arab Salladin.

Cruciada a treia i-a adunat pe cei mai importanți suverani ai timpului, printre ei aflându-se și regele-cavaler Richard Inimă de Leu, dar a eșuat. Nici cea de-a patra, care s-a oprit la Constantinopol, ocupând și jefuind orașul, n-a avut mai mult succes.

Un tragic episod se pare că a marcat „Cruciada Copiilor“ din 1212, care a atras, de fapt, oameni sărmani. Aceasta s-a soldat cu un eșec, participanții fiind capturați de piraiți sau murind într-un naufragiu.

În cele din urmă, Ierusalimul n-a mai putut fi recucerit, dar Mediterana a revenit creștinilor. Orașele italiene au dezvoltat schimburi comerciale și au adus în Occident modul de viață oriental, dominat de confort și de bunăstare.

[...] vă rog – nu eu, ci Dumnezeu – [...] să convingeți pe toți, de orice rang, cavaleri și pedestri, bogați și săraci, prin legi numeroase, să se străduiască să ajute la alungarea aceluia neam blestemat din ținuturile noastre creștine, înainte să fie prea târziu.

Vorbesc celor prezenți, trimit vorba celor care nu sunt aici, mai mult, Hristos poruncește. Iertarea păcatelor va fi garantată celor ce merg acolo.

Chemarea la cruciadă a Papei Urban al II-lea (1096)

- De unde provine numele de cruciați? Cum erau echipați?
- Ce motiv invoca Papa pentru plecarea în cruciadă? Care era răsplata promisă participanților?
- Identifică pe hartă Ierusalimul și descrie traseul cruciadelor.

Am învățat că...

Instituția cavalerismului s-a dezvoltat din nevoia nobililor de a avea la dispoziție o forță armată care să-i apere de puterea regală sau de vecinii hrăpăreți. În timp, cavalerii și-au însușit modul de viață al nobililor și s-au așezat și sub autoritatea Bisericii.

La sfârșitul secolului XI, papalitatea a inițiat cruciadele, cu scopul recuceririi locurilor sfinte. Apelul la cavaleri a fost absolut firesc. La sfârșitul secolului al XV-lea, folosirea armelor de foc a însemnat sfârșitul armatelor de cavaleri ale lumii medievale.

Statele medievale

Frederic Barbarossa, împărat care a acționat pentru întărirea puterii centrale în Germania.

Richard Inimă de Leu, rege-cavaler englez, s-a implicat în cea de-a treia cruciadă și în luptele pentru supunerea nobililor răzvrățiți.

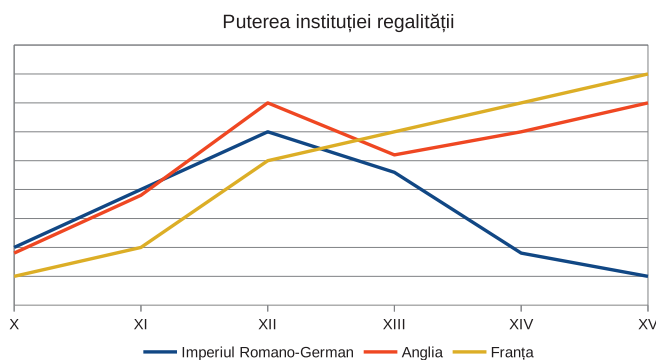
Filip al IV-lea cel Frumos a consolidat autoritatea regală în Franța. A mărit resursele statului și a convocat prima adunare a Stărilor Generale.

În primele secole ale mileniului al II-lea, Europa Occidentală era dominată de trei puteri: în est se proclamase încă din secolul al X-lea Imperiul Romano-German, care păstra atât amintirea stăpânirii romane și a moștenirii lui Carol cel Mare, cât și amprenta germană.

În insula britanică, după invaziile pustiitoare ale vikingilor, ambițiosul duce al Normandiei, Wilhelm, a cucerit țara după marea bătălie de la Hastings (1066).

În Franța, monarhia s-a consolidat și, treptat, a luat amploare un conflict dinastic cu Anglia, care a culminat cu lungul și întortocheatul Război de 100 de Ani (sec. XIV-XV).

• Urmărește pe graficul alăturat evoluția puterii regale în cele trei mari state apusene. Ce asemănări și ce deosebiri observi?

Imperiul Romano-German

Partea răsăriteană a vechilor stăpâniri carolingiene a devenit în a doua jumătate a secolului al X-lea Imperiul Romano-German, principala putere occidentală până în secolul al XIII-lea. În același timp, sporise autoritatea Bisericii Catolice, condusă de Papă, fapt care a generat un conflict. Neînțelegerile au pornit de la drepturile de investitură a episcopilor. Acești conducători ai Bisericii depindeau ierarhic de Papă, dar, pentru că în același timp erau și mari proprietari de pământ, aveau nevoie și de recunoașterea împăratului.

Multă vreme, cele două părți nu au putut cădea de acord asupra felului în care să-și împartă autoritatea. Abia în 1122, după multe înfruntări, s-a ajuns la un compromis, prin care titlul spiritual era încredințat de Papă, iar cel referitor la bunurile materiale, de Împărat.

Papii nu au renunțat și, în anii următori, au contestat stăpânirea Imperiului German asupra Italiei. Conducătorii germani au trecut de mai multe ori Alpii cu armata, iar Frederic al II-lea (1212-1250) a stat, pentru mai multă vreme, la Palermo, în Sicilia, devenită capitala vremelnică a Imperiului.

După moartea sa, într-o perioadă de 25 de ani, Imperiul s-a prăbușit în anarhie, iar statul s-a fărâmițat într-o mulțime de mici principate independente. Alegerea ca împărat a lui Rudolf de Habsburg (1273) a însemnat sfârșitul oricăror ambiții imperiale. Noul suveran nu avea nicio autoritate asupra principilor ce conduceau, de fapt, țara. El se ocupa doar de domeniul său austriac, pe care se străduia să-l extindă.

Un secol mai târziu, destrămarea Imperiului este un fapt împlinit.

Hotărâm, cu deplinătatea puterii, că acel ce va fi ales [...], îndată după alegere, trebuie să întărească principilor electori toate privilegiile, drepturile, libertățile și daniile.

*Bula de Aur
a lui Carol al IV-lea, 1356*

- Stabilește care erau raporturile dintre împărat și principii după acceptarea acestui act. Cine conducea, în realitate, spațiul german în secolul al XIV-lea?

Gravura reprezintă penitența lui Henric al IV-lea la Canossa.

- Reproducerea de mai sus, din secolul al XVI-lea, are o nepotrivire. Citește textul reprezentând un fragment din scrisoarea papei Grigore al VII-lea (1077) și descoperă neconcordanțele între imagine și sursa scrisă.
- Conflictul dintre rege și Papă a luat, în secolul al XI-lea, forma excomunicării. Citește fragmentele alăturate și descoperă:
  - Ce motive avea împăratul romano-german să îl sfideze pe Papă?
  - Ce urmări au deciziile Papei pentru administrarea politică a imperiului?
  - Cum se încheie conflictul?

Henric, rege nu prin uzurpare, ci prin sfânta ungere de către Dumnezeu, către Hildebrand, în prezent nu papă, ci fals călugăr. [...] tu nu te-ai ferit [...] să te ridici împotriva puterii regale date nouă de Dumnezeu, îndrăznind să ne ameninți că ne vei lipsi de aceasta. Ca și cum ne-am fi primit regatul de la tine!

Henric al IV-lea către Papa Grigore al VII-lea,
24 ianuarie 1076

[...] pentru creșterea și apărarea bisericii tale, [...] îl lipsesc pe regele Henric, fiul împăratului Henric, care s-a răsculat împotriva bisericii tale cu o nemaiauzită îndrăzneală, de cârmuirea întregului regat al Germaniei și Italiei, și dezleg pe toți creștinii de ascultarea pe care i-au jurat-o sau pot să i-o jure și interzic oricui a-l sluji ca pe un rege.

Excomunicarea lui Henric al IV-lea, 14 februarie 1076

Din propria sa hotărâre a venit, însoțit de puțini, fără niciun semn de dușmănie sau de nechibzuință, la castelul Canossa, unde ne găseam noi. Acolo, depunând toate însemnele regalității, plin de umilință, desculț și îmbrăcat cu o haină de lână, stătu trei zile în fața porții castelului și nu contenii să ne implore, cu multă plângere, ajutorul și mângâierea îndurării apostolice.

Scrisoarea Papei către principii germani, 1077

Statele medievale

Franța

La începutul mileniului al II-lea, Franța își păstrase teritoriile, dar autoritatea regală și pământul erau demult împărțite cu marii seniori. Aceștia depuseseră jurământ de credință suveranului, dar pe domeniile lor ei făceau legea, ei strângeau impozitele, ei adunau trupe pentru interesele lor și ale regatului.

Patru secole mai târziu, situația era cu totul alta. Dinastia Capetiană, începută cu regi neputincioși și resemnați, avea acum în frunte monarhi responsabili și autoritari. Șansa excepțională a acestui stat fusese reglementarea succesiunii la tron în favoarea primului născut de sex masculin, regulă respectată cu sfințenie secole de-a rândul.

Întărirea autorității regale s-a produs pe calea alianței cu Biserica și cu marile orașe. Astfel, monarhia a reușit să supună forța anarhică a nobilimii. Profitând de slăbiciunea regilor Angliei, regii Franței au smuls treptat coroanei britanice numeroase posesiuni ale Ducelui de Normandia din Franța. În cele din urmă, cu concursul marilor cărturari ai vremii, într-o veritabilă Epocă de Aur, în secolele XIII-XIV, a fost organizată justiția. S-a constituit și o adunare reprezentativă pentru cele trei stări, clerul, nobilimea și orașele, cu scopul de a aproba impozitele (Adunarea Stărilor Generale).

Franța în timpul Războiului de 100 de Ani

■ Franța
■ Teritorii recucerite de Franța
■ Anglia

Miniatură ce ilustrează cronica bătăliei de la Poitiers

După înfrângerea de la Poitiers (1356), în Franța puterea a fost preluată de Stările Generale. Adunarea era alcătuită din:

[...] toți prelații sfintei biserici, episcopi și abați, toți nobilii, seniori și cavaleri, starostele negustorilor și al burghezilor din Paris și sfatul orașelor din regatul Franței. [...] Au vrut să știe ce a devenit bogăția care a fost ridicată din zeciuală, în dări, în subsidii, în baterea monedei și în celelalte dări [...]. Au stabilit oameni dintre ei și în numele lor pentru a ridica toate dările, impozitele, subsidiile și toate drepturile aparținând regelui și regatului.

Jean Froissart,
Cronicle

- Identifică-l în imagine pe regele Franței, luat prizonier în bătălia de la Poitiers.
- Cine plătea impozite în statul francez? Erau reprezentați contribuabilii în Stările Generale?
- Cum influența convocarea Stărilor Generale puterea regelui Franței?

Anglia

Atacurile repetate ale vikingilor în perioada migrațiilor au avut consecințe și asupra Franței. Una dintre căpetenii a ocupat o parte a coastei de vest și a pus acolo bazele Ducatului Normandiei. În anii primilor Capetieni, nu a fost greu ca acestei stăpâniri să i se adauge altele, constituindu-se treptat cel mai mare domeniu supus coroanei franceze.

În 1066, Ducele Normandiei a ajuns rege în Anglia, ceea ce a dat naștere unei rivalități cu monarhia franceză, care a durat patru secole. Wilhelm, învingătorul de la Hastings, a confiscat pământurile nobilimii anglo-saxone și le-a împărțit vasalilor săi. Urmașul său, Henric al II-lea, era deja stăpânul unui veritabil imperiu, așezat în Anglia și în Franța, unde petrecea cea mai mare parte a timpului.

Întărirea autorității centrale a avut de suferit sub succesorii săi, mai cu seamă în vremea lui Ioan fără Țară (1199-1216). Acesta a pierdut cea mai mare parte a posesiunilor franceze. În ultimul an al domniei, el a acceptat Marea Cartă a Libertăților. Prin acest act regal, monarhia și-a reînnoit raporturile cu marea nobilime și cu cetățenii liberi ai Londrei. Erau condamnate abuzurile Coroanei și se stabilea chiar dreptul la ridicare armată contra regelui. O adunare reprezentativă hotăra impozitele.

Conflictul dinastic franco-englez a generat lungul Război de 100 de Ani (1337-1453). La început, Franța a pierdut două bătălii. Mai târziu, alte victorii engleze au condus la contopirea celor două state, sub autoritatea regelui Angliei. Dar Franța a avut o șansă excepțională. Printr-un joc al destinului, cele două coroane au fost așezate pe capul unui moștenitor-copil, manevrat de tot felul de interese ale celor din jurul său.

Afirmarea eroinei populare Ioana D'Arc a întors cursul războiului și a dat în cele din urmă câștig de cauză Franței.

Tapiseria de la Bayeux ilustrează bătălia de la Hastings și cucerirea Angliei. Mai sus, un detaliu cu Wilhelm Cuceritorul

Turnul Londrei, la începutul secolului al XV-lea. În spate, podul peste Tamisa

Prin Carta noastră de față, am confirmat pe veci libertatea Bisericii engleze. [...] Am mai îngăduit tuturor oamenilor liberi din regatul nostru toate libertățile scrise mai jos. [...] Niciun om liber să nu fie prins sau închis sau lipsit de bunurile sale ori pus în afara legii sau exilat sau vătămat într-un alt chip, [...] decât în temeiul unei judecăți legiuite a egalilor săi și potrivit legii țării. [...] Și orașul Londra să-și păstreze toate libertățile vechi și scutirile de vamă, atât pe uscat, cât și pe ape. [...] Baronii să aleagă douăzeci și cinci dintre baronii regatului nostru, pe cei ce vor, aceștia să fie datori și să-și dea toată silința de a păzi, a ține și a face să se păzească pacea și libertățile pe care le întărim prin Carta noastră de față.

Marea Cartă a Libertăților, 1215

- Cui acordă regele Angliei libertăți prin Marea Cartă? Cum influențează acestea puterea regală?
- Ce drepturi primesc oamenii liberi în Anglia secolului al XIII-lea? Compară aceste drepturi cu cele pe care le au, în prezent, cetățenii români. Ce observi?
- Alege una dintre personalitățile menționate în lecție și alcătuiește o fișă de prezentare. Organizează împreună cu colegii o expoziție și parcurge și informațiile culese de ei, apoi adaugă fișă în portofoliu.

Am învățat că...

Imperiul Romano-German, Anglia și Franța au avut trasee diferite în ceea ce privește întărirea autorității centrale. În Imperiul German a mers spre declin și fărâmițare. În Anglia și Franța s-a consolidat treptat, conferind regelui importante prerogative.

[...] în Anul Domnului 1330, regele [...] s-a dus în persoană, în luna lui septembrie, prin Severin în țara voievodului românilor, Basarab, țară care nu poate fi locuită de un popor neobișnuit cu ea, ca să alunge din această țară pe Basarab, sau cel puțin să dea în posesiune țara unuia dintre curtenii săi, cu toate că voievodul plătise întotdeauna cu credința cuvenită maiestății sale regelui.

Cronica pictată de la Viena

- Citește textul din *Cronica pictată de la Viena*. La ce eveniment face referire? Ce tip de relație exista între rege și voievodul român?
- Folosește harta și informațiile din anul anterior de studiu și realizează împreună cu un coleg un proiect pe tema *Lupta pentru neatarnare a Țărilor Române în secolele XIV-XV*, pornind de la bătăliile cunoscute și voievozii care le-au purtat. Accesează manualul digital pentru mai multe informații.

Vlad Tepeș - gravură din sec. XV

Lumea românească și statele medievale în secolele XIV-XV

În secolele XI-XII, românii ocupau un întins teritoriu, la nord și la est de Dunăre, în regiunea Carpaților și spre Marea Neagră. Erau organizați în comunități autonome, sate, conduse de juzi și cneji. Acestea alcătuiau mici țări, conduse de voievozi.

Activitățile agrare și pastorale asigurau hrana locuitorilor. În timpul invaziilor barbare, aceștia au supraviețuit folosind armele, înțelegerile pașnice sau retragerea în zonele montane împădurite. Situația s-a schimbat după constituirea statului medieval maghiar, care a început să se extindă spre răsărit și sud-est, după creștinarea populației sale, în jurul anului 1000.

Timp de două secole, coroana maghiară și-a impus progresiv suveranitatea asupra teritoriilor românești, unele organizate în formațiuni mai mari – voievodate. Desființarea autonomiei Țării Făgărașului la sfârșitul secolului al XIII-lea a creat condițiile favorabile formării primului stat românesc la sud de Carpați. A avut loc atunci un transfer de populație românească, peste munți, unde legendarul Negru Vodă și-a mutat scaunul de domnie.

După 1310, Basarab a unit toate celelalte formațiuni statale de la sud de Carpați în jurul voievodatului său și astfel a întemeiat Țara Românească. Bătălia de la Posada (1330) a consfințit neatarnarea țării. În 1359 a luat ființă Mitropolia Ortodoxă, prin crearea acesteia fiind recunoscută apartenența Țării Românești la creștinătatea răsăriteană.

Al doilea stat românesc, Moldova, s-a format în două etape: un vasal al regelui maghiar, voievodul Dragoș, a întemeiat un stat supus Coroanei. Ulterior, odată cu înscăunarea ca domn a lui Bogdan (1359), Moldova și-a afirmat neatarnarea. Mitropolia Ortodoxă a fost înființată și aici la începutul secolului al XV-lea.

După întemeiere, Țările Române au înfruntat Imperiul Otoman, reușind să-și păstreze dreptul de a se conduce singure, cu condiția plătirii tributului.

Târgoviște și Suceava

Țările Române medievale și-au așezat reședințele în regiuni asemănătoare. Suceava (pe la 1386) a fost construită într-o zonă de podiș, pe apa care-i poartă numele, iar Târgoviște, la 1396, într-o regiune de câmpie, scăldată de râul Ialomița și bine adăpostită de munții din jur. Cele două localități se găseau în mijlocul unor rețele de drumuri: Suceava, în centrul Moldovei de Nord; Târgoviște controla, prin poziția sa, traseele comerciale spre Brașov, Buzău sau Dunăre, la care se pot adăuga cele care legau Europa Centrală de zona Balcanilor.

Amintirea Sucevei se leagă de câțiva domnitori: Petru Mușat, Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare. Lor li se datorează construirea în mai multe etape a Cetății de Scaun. Suceava a fost la început o reședință domnească, protejată de un lanț de fortificații. Cetatea își întărește apărarea în vremea lui Ștefan, care o consolidează și o extinde.

După două atacuri care au dovedit că nu poate fi cucerită (turcii – 1476, polonezii – 1497), dar care au produs avarii, cetatea a fost renovată. Ca în orice capitală domnească, aici, la Biserica Mirăuților, a fost sediul Mitropoliei Ortodoxe a Moldovei, și tot aici au fost depuse la 1415 moaștele Sfântului Ioan cel Nou, patronul spiritual al țării.

Târgoviște a devenit capitala Țării Românești în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân, care a ridicat aici o reședință domnească. Partea de la suprafață avea dimensiuni modeste, era dreptunghiulară și înălțată din cărămidă. La subsol erau pivnițe, construite din lespezi de piatră. Clădirea a suferit multe refaceri ulterioare și a atins forma definitivă mult mai târziu. Din secolul al XV-lea, probabil de pe vremea lui Vlad Țepeș, datează Turnul Chindiei, cu rol de supraveghere și apărare, înalt de 27 de metri. Construcția se afla în vecinătatea Curții Domnești. Tot atunci a fost ridicată și vechea biserică a Mitropoliei Muntene, care își avea aici sediul.

- Localizează pe hartă cele două reședințe domnești menționate.
- Compară cele două imagini de mai sus și identifică două diferențe.
- Citește textul alăturat și identifică: autorul documentului, destinatarul, scopul alcătuirii acestuia. Identifică pe hartă localitățile menționate. De ce era importantă scutirea de vamă?
- Realizează, la alegere, un afiș pentru una dintre reședințe, prezentând pe scurt monumentele medievale păstrate până azi. Adaugă fotografii sau desenează cel puțin unul dintre obiective.

Cetatea Sucevei, după restaurare. Vedere către poartă și șanțul de apărare

Biserica Domnească și ruinele Curții de la Târgoviște, văzute din Turnul Chindiei

Io, Dan, mare voievod și domn singur stăpânitor.

Dă domnia mea această poruncă a domniei mele, târgoviștenilor: iată, că sloboade domnia mea de toate și de vamă, să nu dați nicăieri, numai la Târgoviște, apoi iar să umblați și pe la Severin și prin toate târgurile și la Brăila și prin toată țara domniei mele, nicăieri să nu dați.

1424, noiembrie 10

Am învățat că...

Statele medievale românești au apărut în cursul secolului al XIV-lea, prin unificarea voievodatelor în Țara Românească și prin extinderea voievodatului condus de Dragoș până la Mare, în Moldova. Cele două state și-au afirmat neatârnamarea față de coroana maghiară și, susținute de o politică de alianțe, au participat, încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea, la lupta antiotomană. Cele două reședințe domnești, Târgoviște și Suceava, s-au constituit odată cu statul, Suceava beneficiind de fortificațiile unei cetăți încă din vremea lui Petru Mușat.

Strada Sforii, cea mai îngustă stradă păstrată în centrul medieval al Brașovului, funcționa ca un culoar de trecere, lățimea sa având sub 1,5 metri.

Fragment dintr-un act emis după întrunirea Adunării Generale a Transilvaniei, desfășurată la Alba Iulia, 11 martie 1291:

Noi, Andrei, din mila lui Dumnezeu regele Ungariei, [...] am ținut noi împreună cu toți nobilii, sașii, secuii și românii din părțile Transilvaniei o adunare la Alba Iulia, pentru îndreptarea stării acestora, cu sfatul tuturor prelaților și baronilor regatului nostru, care se aflau cu noi în acea vreme [...].

Diversitatea culturală în lumea românească

Cucerirea maghiară a Transilvaniei a permis dezvoltarea unei mari diversități culturale. Românii, majoritari, au continuat să trăiască în sate. Și-au folosit în continuare limba și au cultivat tradițiile strămoșești. În același timp, ei au rămas creștini ortodocși.

Conducătorii maghiari au recurs la populații străine, colonizate aici în condiții avantajoase, pentru a exploata și apăra teritoriul. Au venit mai întâi nobili maghiari, de regulă beneficiari ai pământurilor confiscate de la nobilii sau de la proprietarii liberi români. Apoi au sosit coloniști germani, numiți sași (de la regiunea Saxoniei), și secuii.

Sașii erau agricultori, meseriași și comercianți și au adăugat satului românesc străvechi, care și-a continuat existența, propriile sate, dar și orașele Evului Mediu transilvan. Secuții, o populație sub arme, erau mai cu seamă crescători de animale. Sașii au fost așezați în Țara Bârsei și în părțile Bistriței (Transilvane), iar secuții în Harghita și Covasna.

[...] le-am înnoit [sașilor] libertatea de mai înainte. Însă în așa fel ca tot poporul începând de la Orăștie până la Baraolt [...] să se socotească sub un jude, [...] să fie datori a plăti pe an cinci sute de mărci de argint. [...] Vor trimite cinci sute de ostași în expedițiile regale [...]. Apoi le-am mai îngăduit să aibă o singură pecete [...] negustorii lor să poată merge și întoarce liberi și fără vamă oriunde în regatul nostru, [...] toate târgurile lor să se țină fără să plătească vămi.

Bula de Aur a sașilor, 1224

Cucerirea maghiară a Transilvaniei a dezvoltat o mare diversitate, mai întâi administrativ-teritorială. Coroana maghiară a impus comitatele (conduse de un comite, vasal al regelui) și scaunele. În consecință, Transilvania era condusă de un voievod, preluat din vechea organizare românească, dar era împărțită în șapte comitate. Orașele săsești erau conduse de un primar și de un consiliu, dar împărțeau puterea cu autoritățile.

Diversitatea etnică a impus și diversitatea religioasă și socială. Nou-veniții se aflau sub autoritatea Papei, în ritul creștin occidental, catolic.

La sfârșitul secolului al XIII-lea, românii se bucurau de aceleași drepturi ca reprezentanții ungarilor, sașilor și secuilor, în calitate de membri ai unei adunări de stări a țării. Printr-un decret regal din 1366, românii au fost excluși de la aceste drepturi, din motive religioase (cei mai mulți refuzau să treacă la catolicism), autoritatea în stat fiind recunoscută doar nobililor maghiari și secuilor, precum și burgheziei înstărite din orașele săsești.

Maghiarii au adus țării principalele instituții, sașii – civilizația urbană, iar secuții au asigurat apărarea frontierelor. Valorificarea roadelor pământului li s-a datorat tuturor: români, sași, secuși și unguri.

- Cine participa, alături de rege, la luarea deciziilor în Transilvania?
- Care era statutul românilor în secolul al XIII-lea?
- Ce privilegii le-au fost reconfirmate sașilor prin decretul regal din 1224? Ce obligații aveau? Ce consecințe avea fiecare dintre acestea?
- Realizează o fișă de prezentare a unui oraș medieval transilvănean, incluzând un scurt istoric și principalele monumente păstrate aici.

Braşov

Vechimea aşezării a fost cercetată de arheologi și au fost descoperite relicve geto-dace. În secolul al XIII-lea s-au stabilit aici sașii, care au fortificat-o și au dezvoltat importante activități meșteșugărești și comerciale. Din vechea cetate s-au mai păstrat câteva turnuri de apărare, cum ar fi al țesătorilor și al postăvarilor. În centru se află Casa Sfatului, ridicată în secolul al XIII-lea, sediul vechi al primăriei. Turnul clădirii se păstrează și azi.

Cel mai valoros monument medieval este, însă, Biserica Neagră, numită așa pentru că a rezistat unui incendiu. Construcția clădirii a durat un secol. Ca dimensiuni, lungime și lățime, este cea mai mare din Transilvania. Inițial gotică și catolică, biserica a suferit, prin refaceri ulterioare, numeroase alte influențe.

În secolul al XV-lea, Braşovul a devenit centrul economic cel mai important al Transilvaniei. Mărfurile produse aici erau vândute în Țările Române și în Europa Centrală. Oraşul a fost și un important centru cultural. Avea școli pentru sași, iar în Schei a funcționat o școală românească și, pentru credincioșii ortodocși, o biserică din lemn.

Cluj

Rădăcinile aşezării se pierd în vremurile cuceririi romane, când și-a păstrat vechea denumire dacă, Napoca. În secolul al XIII-lea, „Clus“ era centrul unui comitat maghiar, iar la 1316 primea titlul de oraş. A cunoscut un avânt remarcabil în anii domniei regelui maghiar Matia Corvin, născut aici în 1443. Amploarea activităților economice și soliditatea cetății au adus la Cluj numeroși laici și clerici, care și-au construit reședințe importante.

Cel mai impozant monument religios gotic din spațiul românesc este Biserica Sfântul Mihail, din centrul oraşului. Din construcția inițială au ajuns până la noi doar vitraliile și urmele picturilor originale. În imediata vecinătate a actualei Universități se află statuia călare a Sfântului Gheorghe, copia unui original aflat la Praga, realizată de doi artiști clujeni, Martin și Gheorghe, la 1373.

- Desenează, după o hartă geografică, o schiță a Transilvaniei și marchează pe aceasta cele șapte cetăți ale Evului Mediu: Bistrița, Braşov, Cluj, Mediaş, Orăştie, Sibiu și Sighișoara. Documentează-te și află care era numele acestora în secolul al XV-lea, apoi completează harta. Adaugă câte o mică imagine reprezentativă pentru fiecare și pune proiectul în portofoliu.

Biserica românească Sfântul Nicolae din Schei Braşovului

Din secolele XIV-XV s-au păstrat la Cluj mai multe rânduri de fortificații, cu ziduri puternice și turnuri de apărare. Bastionul croitorilor, mult renovat, este și azi la dispoziția vizitatorilor.

Am învățat că... Cucerirea maghiară a Transilvaniei a împiedicat formarea unui stat al românilor, dincolo de munți. Pe de altă parte, pentru apărarea și valorificarea economică a acestor teritorii, cuceritorii s-au văzut siliți să colonizeze populații străine, sașii și secuii. În consecință, civilizația Transilvaniei medievale poartă amprenta unei mari diversități. Sașii au întemeiat noi aşezări, mai ales orașe, secuii au excelat ca forță armată, iar românii, împreună cu aceștia, au valorificat roadele pământului.

A. Stabilește relațiile între personalitățile din prima coloană, statele menționate în a doua coloană și evenimentele din ultima. Scrie seria pe care o consideri corectă din punct de vedere istoric.

1. Mahomed	a. Franța	I. Marea Cartă a Libertăților
2. Henric al IV-lea	b. Anglia	II. Convocarea Stărilor Generale
3. Ioan Fără Țară	c. Imperiul Romano-German	III. Hegira
4. Filip al IV-lea cel Frumos	d. Imperiul Bizantin	IV. Marea Schismă
	e. Califatul arab	V. Excomunicare

B. Transcrie pe caiet enunțurile de mai jos și continuă-le astfel încât să rezulte afirmații cu conținut istoric:

- În Europa, prima universitate ....
- În secolul al XIII-lea, la conducerea Transilvaniei participau ...
- Papa a promis cruciaților ...
- În Evul Mediu, ceasul mecanic ...

C. Răspunde la următoarele întrebări:

Cine a întemeiat statul medieval Țara Românească? Dar Moldova?
 Care erau statele medievale ce doreau să-și impună dominația asupra Țărilor Române?
 Menționează doi domnitori români și confruntările pe care aceștia le-au avut cu Imperiul Otoman.

D. Imaginează-ți că ești un țăran care se mută cu familia pe domeniul unui senior. Prezintă în 10-15 rânduri întâlnirea cu acesta și înțelegerile pe care le faci pentru a primi o locuință și pământ în folosință.

Care sunt obligațiile tale?
 Ce ai voie să folosești de pe domeniul și ce nu?
 Ce datorie are seniorul față de tine?

Completează în caiet tabelul următor, adăugând minimum trei populații migratoare, și urmărește formarea popoarelor europene, după modelul dat:

Populația migratoare	Populația care locuia deja în zona respectivă	Poporul nou format	Limba vorbită în prezent și originea ei	Numele actual al statului respectiv
Francii	Gali romanizați	Francez	Franceză (latină)	Franța
...	...	...	...	...

Dacă ai terminat, răsuțește pagina, verifică răspunsurile și calculează-ți punctajul!

Răspunsuri: A. 1-e-III, 2-c-V, 3-b-I, 4-a-II, B. 1. atestată în sec. XII, 2. români, unguri, sași și secui, 3. iertarea păcatelor, 4. a schimbat modul de organizare a unei zile; C. Caută informațiile în lecția de la pagina 100; D. Discută cu profesorul pentru evaluare.
Punctaj: A. 4 x 2 x 2p. (16p.) Se punctează și asocierea corectă între coloanele 1 și 3, chiar dacă asocierea cu coloana 2 este greșită. B. 4 x 5p. (20p.) C. 8 x 3p. (24p.) D. Pentru fiecare dintre cele 5 idei se acordă 2p. pentru menționare și 3p. pentru explicare/argumentare. Incadrarea în spațiu: 5p. (30p.)
Din oficiu: 10p. Totalul se împarte la 10 pentru a afla nota.

- Privește schița domeniului feudal de la pagina 87 și alcătuieste un rebus pe baza acesteia. Poți alege orice model dintre cele prezentate până acum, folosind termenii utilizați pentru descrierea domeniului. Numerotează termenii și definește-i! Testează rebusul prezentându-l unui coleg, apoi rezolvă-l și tu pe al lui!

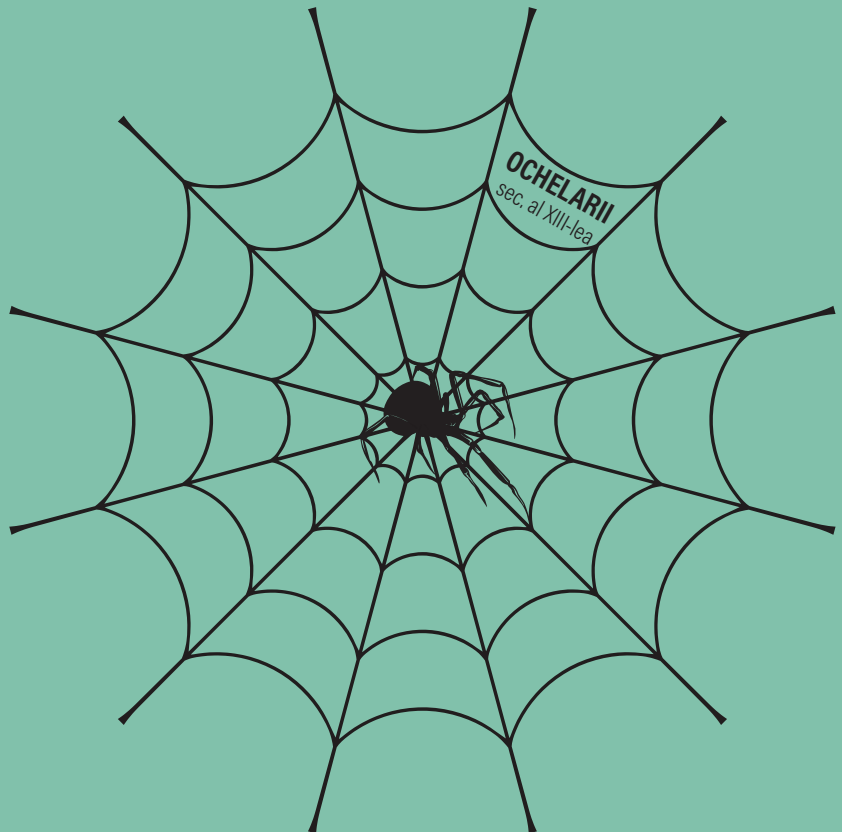

- În imaginea alăturată se află Catedrala Notre-Dame din Paris. Identifică stilul arhitectural în care este construită și argumentează alegerea ta folosind elementele din imagine. Cercetează și află care este rolul celor două turnuri și al arcadelor care sprijină zidurile.
- Alcătuieste o fișă pentru portfolio, dedicată acestei catedrale, și include imagini ale acesteia, din diferite unghiuri și din interior.

Pânza de păianjen

Alege din clasă trei colegi împreună cu care să formezi un grup de cercetare. Desenați pe o coală mare de hârtie o pânză de păianjen, apoi împarte sarcinile de lucru în grupul pe care ți l-ai format. Trebuie să completați casele de pe pânză cu invenții sau alte realizări tehnologice ale oamenilor care au trăit în Evul Mediu.

- Documentați-vă pe internet sau colaborați cu alți colegi interesați de tema voastră. Veți fi uimiți câte veți descoperi!
- Notați secolul pentru fiecare dintre acestea.
- E important să nu depășiți secolul al XV-lea!

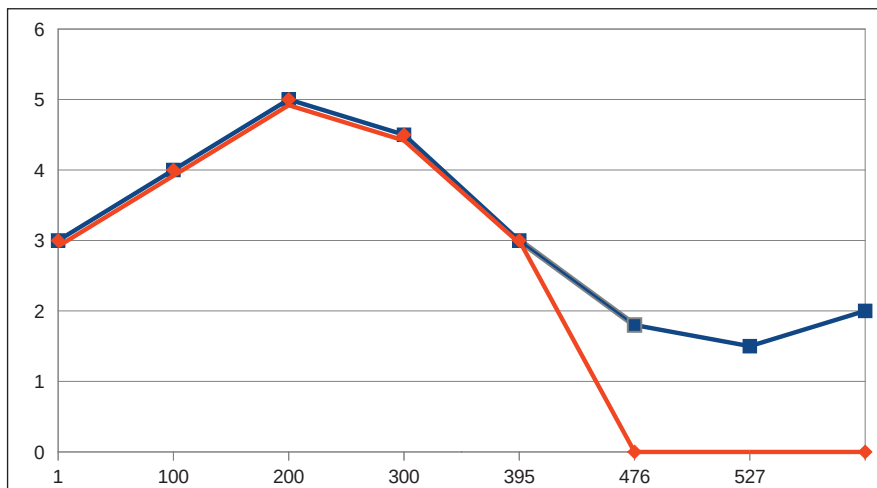
A. Ordonează cronologic evenimentele de mai jos. Desenează în caiet o axă a timpului și marchează momentul/perioda de desfășurare.

- Atestarea primei universități în Europa, la Bologna.
- Cucerirea Angliei de către normanzi, conduși de Wilhelm I.
- Detronarea ultimului împărat roman, Romulus Augustulus.
- Acceptarea religiei creștine în Imperiul Roman.
- Construirea podului peste Dunăre, la Drobeta, în timpul împăratului Traian.
- Excomunicarea lui Henric al IV-lea și umilința îndurată la Canossa de împăratul german.
- Victoria lui Ștefan cel Mare, la Vaslui, împotriva Imperiului Otoman.

B. Alcătuieste pe caiet un text în care să folosești următorii termeni: *asolament, înjugare, brăzdar de fier, proprietate*. Afirmațiile, cu conținut istoric, se vor referi la realitățile Evului Mediu.

C. Graficul de mai jos reprezintă creșterea și descreșterea teritorială a Imperiului Roman în primele secole creștine, valoarea 5 reprezentând maxima întindere teritorială. Analizează situația și răspunde la întrebările următoare:

- În ce secol atinge Imperiul Roman maxima întindere teritorială? Poți numi un împărat roman din acest secol?
- Ce se întâmplă în anul 395, când graficul se bifurcă?
- Dar în 476?
- Prezintă pe scurt istoria Imperiului Roman, urmărind în continuare graficul.

D. Ce influență a avut Iulius Cezar asupra istoriei Imperiului Roman? Analizează, în 6-10 rânduri, textele de mai jos și identifică urmările acțiunilor sale asupra evoluției statului.

Alegerea magistraților, cu excepția consulilor, a împărțit-o cu poporul; jumătate din magistrați erau aleși de popor, cealaltă jumătate era desemnată de el însuși.

Suetonius, *Viața lui Cezar*

Cezar își îndemna, de asemenea, soldații să-i apere de dușmani reputația și demnitatea, el fiind unul sub a cărui comandă de general au servit vreme de nouă ani [...]. Soldații [...] au răspuns cu hotărâre că erau gata să-și apere generalul de jignirile aduse [...].

Cezar, *Războiul civil*

Antoniu puse o diademă pe o coroană de laur, încercă să o așeze pe capul lui Cezar, ca și cum lui i se cădea a fi rege. Cezar se apără și își feri capul; poporul aplaudă vesel. [...] Oamenii aceia, care de fapt se împăcau foarte bine cu puterea regală, îi urau totuși numele, căci li se părea lor că [acesta] înseamnă prăbușirea libertății.

Plutarh, *Vieți paralele*

Vizită la muzeu

Foarte multe dintre obiectivele turistice de la noi din țară sau din Europa pun la dispoziția publicului o modalitate rapidă de a călători în spațiu. Alege din lista disponibilă online, la adresa: <http://www.cimec.ro/muzee/muzee-cu-turvirtual.html>, un obiectiv despre care ați discutat la orele de istorie în acest semestru, vizitează-l pe internet (sau, dacă este posibil, vizitează-l în realitate), apoi prezintă experiența ta după următorul plan:

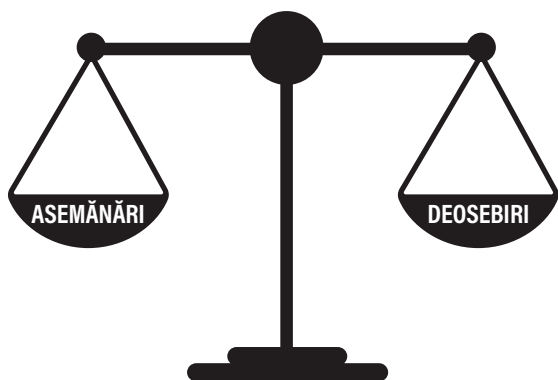
- numele și situarea geografică a obiectivului;
- motivul construirii;
- istoricul, pe scurt;
- aspecte deosebite/unicăt întâlnite acolo;
- starea cercetării și a conservării monumentului de către specialiști;
- recomandările tale pentru vizitatori.

Turnul Cizmarilor - zidul de incintă al Sighișoarei

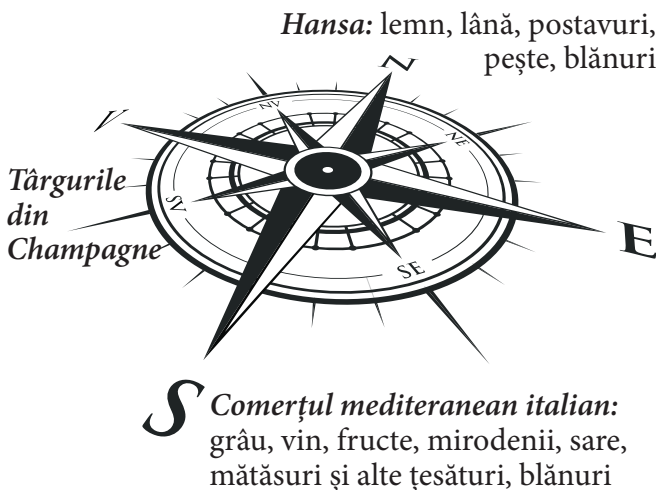
Compară și decide!

- Compară Imperiul lui Traian cu Imperiul lui Carol cel Mare.
- Desenează în caiet o balanță și stabilește asemănările și deosebirile dintre acestea.
- În ce parte se va înclina balanța?

Cercetează și află!

- Realizează un tabel în care să înregistrezi mărfurile comercializate în târgurile din Champagne, proveniența și destinația acestora.

Dacă ai terminat, răsuțește pagina, verifică răspunsurile și calculează-ți punctajul!

Răspunsuri: A. e, d, c, b, f, a, g. B. Verifică corectitudinea enunțurilor împreună cu profesorul. Vezi și dicționarul de la finalul manualului. C. Secolul II, Traian, Imperiul este împărțit. Este detronat ultimul împărat al Imperiului Roman de Apus și statul dispare. Își continuă existența Imperiul Roman de Răsărit/Bizantin, care, sub conducerea lui Iustinian, începe să-și extindă teritoriul. D. Amestecul în alegerea magistratilor, transformarea armatei statului în armată proprie, asumarea în fapt a funcției regale; au desființat Republica și au pregătit introducerea Imperiului, ca formă de conducere.

Punctaj: A. (20p.) Seria corectă, 16p. Se acceptă o singură eroare și se acordă 8p. Pentru reprezentarea corectă a axei, cu sensul de curgere a timpului și momentul fiecărui eveniment - 4p. B. 4 x 5p. (20p.) C. 5 x 4p. (20p.) D. (30p.) Identificarea ideii transmise de fiecare text - 3 x 7p. Stabilirea necorordanței cu organizarea Republicii și pregătirea Imperiului - 5p. Respectarea limitei de spațiu indicate - 4p.

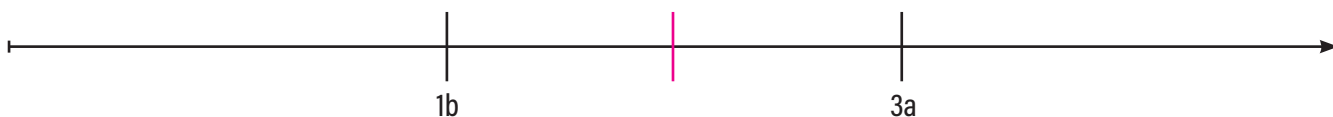
Din oficiu: 10p. Totalul se împarte la 10 pentru a afla nota.

Evaluare finală

A. Stabilește, pentru fiecare dintre seriile de mai jos, primul eveniment care a avut loc:

1.
  - a. Războiul troian;
  - b. Fondarea Romei;
  - c. Domnia regelui Hammurabi.
2.
  - a. Bătălia de la Marathon;
  - b. Domnia lui Burebista;
  - c. Histria bate monedă de argint.
3.
  - a. Încoronarea lui Carol cel Mare de către papă;
  - b. Domnia lui Iustinian;
  - c. Creștinarea francilor conduși de Clovis.
4.
  - a. Marea Cartă a Libertăților;
  - b. Cruciada copiilor;
  - c. Bătălia de la Posada.

B. Realizează în caiet o axă a timpului pe care să marchezi anii corespunzători tuturor evenimentelor menționate la punctul A. Folosește notațiile 1a, 2c, 4b, după cum este cazul, pentru a le identifica, după exemplul de mai jos.

C. Alcătuieste pe caiet enunțuri cu conținut istoric din care să rezulte sensul următorilor termeni: zигurat, templu, dinar, senior, cruciat, schismă.

D. A patra cruciadă a avut ca rezultat cucerirea Constantinopolului de către cavalerii occidentali. Parcurge textul de mai jos, privește imaginea alăturată și răspunde la întrebări:

Priviră îndelung Constantinopolul cei care nu-l văzuseră niciodată, căci ei nu puteau să-și închipuie că poate exista în lume un oraș atât de bogat, când au văzut zidurile înalte și turnurile puternice cu care era închis de jur-împrejur și acele palate superbe și acele înalte biserici din care erau atâtea că nimeni n-ar crede dacă n-ar vedea cu ochii lui. De asemenea, și lungimea și lărgimea orașului, care se afla în fruntea celorlalte.

Geoffroy de Villehardouin,
Cucerirea Constantinopolului

Asediul Constantinopolului

1. Când a fost cucerită capitala Imperiului Bizantin?
2. Unde este situat, geografic, orașul? Descrie atacul, pe baza imaginii.
3. Ce impresie le-a făcut cruciaților? De ce s-au arătat atât de uimiți?
4. Care erau relațiile dintre Biserica răsăriteană și cea apuseană la sfârșitul secolului XII? Cum au justificat cruciații jefuirea Constantinopolului?

E. Alcătuieste un text de 8-10 rânduri în care să compari viața cotidiană a oamenilor din Antichitate cu cea a celor din Evul Mediu sub aspectul alimentației și al vestimentației. Stabilește asemănări și deosebiri. Formulează și argumentează o opinie personală asupra modului lor de viață.

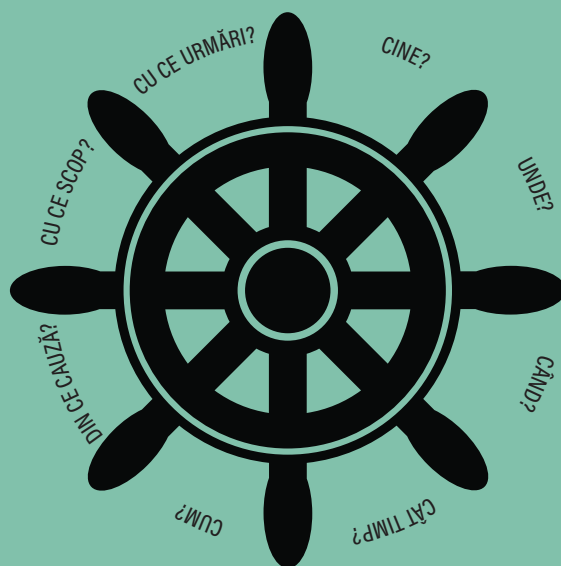
Dacă ai terminat, răsucește manualul, verifică răspunsurile de pe pagina alăturată și calculează-ți punctajul!

Preia conducerea!

Confecționează un cub de hârtie, așa cum ai învățat la orele de matematică. Pe cele șase fețe ale sale scrie câte una dintre următoarele: Preistoria, Orientul Antic, Lumea greacă, Lumea romană, Europa în secolele V-X, Europa în secolele XI-XV.

Rostogolește cubul și, când se oprește, alege un eveniment/proces din perioada indicată, despre care ai învățat în acest an. Treci la timonă și analizează-l, încercând să răspunzi la toate întrebările marcate pe schema alăturată.

Poți face exercițiul împreună cu colegii, alegând evenimente din epoci diferite.

Călătoria noastră din acest an se apropie de final. Am analizat împreună, cu ajutorul imaginilor și al surselor istorice, timpuri îndepărtate, în care oamenii își asigurau cu greu supraviețuirea. Am făcut apoi bilanțul câtorva mii de ani de istorie, la capătul cărora oamenii au învățat să exploreze teritorii, să beneficieze de roadele pământului, și-au diversificat preocupările și au creat astfel civilizații înfloritoare.

Înainte de a ne opri, pentru o binemeritată vacanță, îți propunem un exercițiu simplu. Răsfoiește portofoliul pe care l-ai completat în acest an, revezi temele pe care le-ai realizat și încearcă să completezi, cu sinceritate, următorul tabel, după ce îl copiezi în caiet:

Lucrurile pe care am învățat să le fac (să înțeleg un text, să compar informații, să lucrez în grup etc.):	
Lucruri despre care vreau să aflu mai multe:	
Lucruri pe care nu le-am înțeles:	
Lucruri de care nu cred că voi avea nevoie:	

Adaugă această fișă portofoliului tău, discută cu profesorul și colegii și stabilește un plan pentru a rezolva problemele pe care le-ai identificat. Pot fi lecturi pentru vacanță, planuri pentru proiecte și cercetări împreună cu prietenii.

Îți mulțumim că ai făcut, împreună cu noi, această călătorie. Considerăm că o carte citită este o fereastră spre lume, iar cartea de istorie, mai mult decât atât, deschide o fereastră spre trecut. Cunoaște-l mai bine și deschide singur ferestrele de care ai nevoie pentru a-ți satisface curiozitatea!

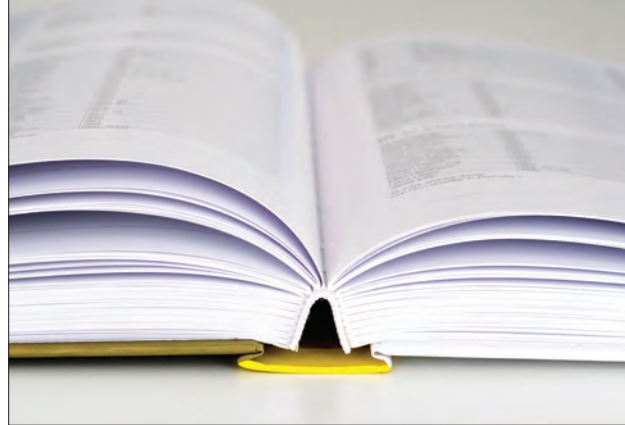
Vacanță plăcută!

Ne vedem la toamnă, când îți propunem o nouă călătorie, începând din epoca Renașterii până în zorii lumii moderne.

Răspunsuri: A. 1.c, 2.c, 3.c, 4.b, B. 1.c, 2.a, 3.a, 4.b, 4.c, C. Vezi dicționarul și lecțiile dedicate. D. 1. 1204, 2. Malul Bostofoliului. Atac pe uscat și pe mare. 3. Vezi textul. Abia începeau să fie construite. 4. Vezi Marea Schismă. Nevoia de bani, convertirea la catolicism. E. Vezi lecțiile dedicate pentru detalii.

Punctaj: A. 4 x 3p. (12p). B. Seria corectă - 18p. 0 eroare, 10p. Două erori, 5p. Mai multe - 0p. C. 5 x 4p. (20p). D. 1. 3p, 2. 2p+3p, 3. 3p+2p, 4. 3p+4p (20p). E. Stabilirea a cel puțin trei asemănări/deosebiri - 2 x 7p, formularea unei opinii argumentate - 6p. (20p).

Din oficiu: 10p. Totalul se împarte la 10 pentru a afla nota.

Anarhie

Stare de dezordine cauzată de absența unei autorități.

Apeducte

Ansamblu de construcții și de instalații care servesc la transportul apei de la locul de captare până la cel de folosire. Cele mai vechi apeducte sunt menționate în Egipt, în secolul al XIII-lea î.H. În Imperiul Roman, construirea acestora era esențială pentru amenajarea orașelor, apa fiind adusă de la mari distanțe.

Arabescuri

Ornamente arhitecturale, constituite din diverse motive stilizate, care se repetă simetric, utilizate mai ales în construcțiile islamice.

Asolament

Sistem de sporire a fertilității terenurilor agricole în Evul Mediu. Pentru odihnirea și refacerea solului, terenurile erau lăsate în paragină (necultivate) o dată la doi sau trei ani (bienal și trienal).

Brăzdar

Parte a plugului care intră în pământ și taie brazda pentru semănat. Era confecționat inițial din lemn, apoi din metal, pătrunzând mai adânc în pământ și asigurând un semănat de mai bună calitate.

Bronz

Aliaj metalic. Oamenii preistorici amestecau cuprul cu staniu sau cu plumb (metale moi), obținând un material cu rezistență mai mare, folosit în fabricarea uneltelor și a armelor. O epocă a Preistoriei îi poartă numele, datorită numărului mare de obiecte confecționate din acest aliaj și descoperite de arheologi.

Bulă de Aur

Document emis de Cancelaria Imperială germană, denumit astfel pentru că purta o pecete aurită, care îi atesta autoritatea.

Cens

Obligație a țăranilor dependenți din Evul Mediu, ce consta într-o serie de dări, inițial în produse și mai târziu în bani, către senior (deținătorul domeniului feudal).

Colonie

Cetate-oraș cu rol economic (producție și schimb), întemeiată de fenicieni și de greci pe teritoriul străine.

Cultură arheologică

Ansamblu de realizări care definesc o comunitate umană în Preistorie.

Domeniu feudal

Formă de proprietate asupra pământului specifică Evului Mediu. Simbolul puterii seniorului, stăpânul domeniului, era castelul feudal.

Eufrat

Fluviu asiatic, lung de peste 2700 de kilometri, care traversează Siria și Iranul și se unește cu fluviul Tigru, în Irak, la Chatt-el-Arab.

Excomunicare

Excluderea din comunitatea creștină a unui credincios, în urma deciziei Papei.

Gotic

Stil arhitectonic folosit preponderent în Europa Occidentală în secolele XII-XV. Elementele specifice sunt bolțile în formă de arc frânt, vitraliile, rozetele și decorurile sculptate ale fațadelor.

Hegira

Momentul de referință al cronologiei musulmane, 16 iulie 622 d.H. Marchează fuga lui Mahomed de la Mecca la Medina, pentru a pune bazele unei noi credințe. Începând cu această dată, musulmanii folosesc propriul calendar, care începe cu primul an al Hegirei.

Marea Mediterană

Mare situată între Europa Sudică, Africa de Nord și Asia Occidentală. A fost centrul vital al Antichității, pierzându-și în parte importanța doar odată cu marile descoperiri geografice din secolele XV-XVI. Marea Mediterană comunică prin Strâmtoarea Bosfor cu Marea Neagră.

Metalurgie

Tehnica extragerii și a prelucrării metalelor din minereuri, precum și a obținerii aliajelor cu proprietăți superioare materialelor care intră în componența lor.

Mitropolie

Unitate de administrare a Bisericii Ortodoxe, corespunzătoare unei regiuni sau unei țări, condusă de un mitropolit.

Nil

Principalul fluviu al Africii; străbate continentul dinspre sud spre nord, vărsându-se în Mediterană printr-o deltă, lângă Cairo. Prin revărsările sale, în Antichitate, acest curs de apă înlesnea irigațiile, stimulând agricultura, iar vegetația de pe malurile sale – creșterea animalelor.

Normanzi

Nume sub care erau cunoscuți germanii din Peninsula Scandinavă. Au întreprins numeroase expediții militare și comerciale în Europa, au întemeiat colonii și formațiuni politice, precum Ducatul Normandiei – în Franța de azi.

Oraș-stat

Așezare urbană în Antichitate, înconjurată de zidurile unei cetăți; oraș care îndeplinește funcțiile unui stat, adică un spațiu constituit dintr-un teritoriu, cu o populație și o putere instituționalizată (armată, fisc, religie).

Oratorie

Arta de a vorbi în public.

Papirus

Plantă iubitoare de apă, folosită în Antichitate pentru a se fabrica un suport de scris asemănător hârtiei, aceasta nefiind încă descoperită. Tulpina era alcătuită din foițe membranoase, din care se făceau fâșii, așezate apoi orizontal și vertical, ca o țesătură, pentru a alcătui pagina. Mai multe astfel de bucăți erau prinse împreună și înfășurate, un sul de papirus având, de regulă, între 6 și 10 metri.

Polis

Formă de organizare pe care orașul-stat o avea în Grecia Antică.

Principi electori

Șapte principii germani, care în Evul Mediu participau la alegerea împăratului romano-german.

Retorică

Știința alcătuirii unui discurs argumentat, susținut în fața unui auditoriu.

Robotă

Obligație în muncă a țăranilor lipsiți de pământ către stăpânul domeniului feudal.

Romanic

Stil arhitectonic predominant la începutul Evului Mediu (sec. XI-XII), caracterizat prin arcade în formă semicirculară și decoruri sculptate pe fațade.

Rozetă

Fereastră circulară în formă de trandafir, executată într-un zid, cu ornamente perforate în piatră, împodobită cu vitralii. Este caracteristică pentru catedralele și bisericile gotice, fiind așezată pe fațada lor. Cea mai mare se află la Catedrala „La Seu“, din Palma de Mallorca, și are un diametru de 12,55 metri.

Sași

Denumire generică a populației de origine germană, originară cu deosebire din Saxonia, dar și din Flandra sau Luxemburg, colonizată în Transilvania în secolele XII-XIII.

Schismă

Sciziune în sânul Bisericii. Marea Schismă desemnează evenimentul petrecut în

anul 1054, când Biserica de Apus (catolică) s-a separat de cea de Răsărit (ortodoxă).

Secui

Populații care i-au însoțit pe unguri în migrația lor spre Europa Centrală și s-au stabilit în Transilvania în secolele XII-XIII.

Tigru

Fluviu asiatic, cu o lungime de aproape 2000 de kilometri, care izvorăște din Turcia, traversează Irakul și se varsă în Eufrat, în sudul acestei țări, la Chatt-el-Arab.

Universitate

În Evul Mediu, o instituție în general patronată de Biserică, înzestrată cu privilegii regale și careia îi era încredințat învățământul superior.

Vikingi

Denumire generică a populațiilor din nordul Europei (norvegieni, suedezi, danezi), care, în secolele VIII-X, au întreprins expediții în Europa și în America de Nord.

Vitraliu

Compoziții decorative formate din bucățele de sticlă colorată și legate între ele prin rețele de plumb. Atestate din secolul X, au atins nivelul de artă în construirea catedralelor gotice, ajungând la dimensiuni impresionante.

Zeciuială

Obligație a țăranilor dependenți din Evul Mediu către Biserică, careia îi acordau a zecea parte din toate produsele muncii câmpului și ale creșterii animalelor. Într-o gospodărie, dacă țăranul avea 10 porci, pe unul îl oferea Bisericii.

Manualul conține
CD multimedia

ISBN 978-606-587-514-2

9 786065 875142

